

আবিস্কাৰৰ কাহিনী

শিশু-সাহিত্য গ্ৰন্থমালা—৯

আৰিস্কাৰৰ কাহিনী

শ্ৰীহৰিপ্ৰসন্ন দাস এম. এ, পি-এইচ-ডি,

প্ৰকাশন পৰিষদ : অসম

Aviskarar Kahini :—The Stories of explorations by
Dr. Hariprasanna Das, M. A. Ph-D ; Publication Board,
Assam, Gauhati. 1961 : Price Re. 1.50 nP.

প্ৰকাশক :—

শ্ৰীবিশ্বনাৰায়ণ শাস্ত্ৰী

সচিব, প্ৰকাশন পৰিষদ

অসম, গুৱাহাটী।

প্ৰথম প্ৰকাশ

মে, ১৯৬১ চন

মুদ্ৰক—

শ্ৰীকান্ত প্ৰেছ

৭৫, বৈঠকখানা ৰোড

কলিকতা-৯

বেচ : ট. ১.৫০ ন. প. (ডেৰ টকা)।

ভূমিকা

প্ৰকাশন পৰিষদে লেখকসকলক পুথি প্ৰকাশৰ বাবে আৰ্থিক সাহায্য দিয়াৰ উপৰিও পৰিষদে আৱশ্যকীয় বিষয়ৰ পুথি প্ৰণয়ন আৰু প্ৰকাশৰ আঁচনি হাতত লৈছে। আঁচনিখন যুগুত কৰোঁতে ভঁৰসমৰ কৃতী সাহিত্যিক আৰু লেখকসকলৰ দিহা পৰামৰ্শ লোৱা হৈছিল। সাহিত্য-সেৱকসকলে বহুমূলীয়া দিহা পৰামৰ্শেৰে পৰিষদৰ কাৰ্য্যত সহায় কৰা বাবে আমি তেখেতসকললৈ এইখিনিতে কৃতজ্ঞতা জনালোঁ।। প্ৰকাশন পৰিষদৰ পুথি প্ৰকাশ আদি নানা বিষয়ত সততেই দিহা পৰামৰ্শ আদিৰে সহায় কৰি থকা বাবে ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাদেৱৰ ওচৰতো আমি কৃতজ্ঞ।

শিশু-সাহিত্যৰ আঠখন পুথি এতিয়ালৈকে প্ৰকাশ হৈ গৈছে। এই “আৱিষ্কাৰৰ কাহিনী” শিশু-সাহিত্য গ্ৰন্থমালাৰ নৱম পুথি। এই পুথিখনিত পৃথিৱীৰ দুৰ্গম আৰু অজ্ঞাত অঞ্চল আৱিষ্কাৰ কৰাৰ অপূৰ্ণ বিস্ময়কৰ কাহিনীৰ বৰ্ণনা আছে। কেনেকৈ সেই অমৰ-আৱিষ্কাৰকসকলে দুৰ্জয় সাহস আৰু অদম্য প্ৰেৰণা বুকুত বান্ধি নিজৰ লক্ষ্য পথত আগবাঢ়িছিল, কেনেকৈ চকুৰ আগতে থিয় দি থকা মূৰ্ত্তিমান মৰণকো ইতিকিং কৰি তেওঁলোকে কৰ্তব্য পালন কৰিছিল, সেই কথা পঢ়িলে এলাহত হাত সাৱটি থকা জনেও প্ৰেৰণা অনুভৱ কৰিব।

আৱিষ্কাৰকসকলৰ ন জনৰ আৱিষ্কাৰ কাহিনী লিখি দিয়াৰ বাবে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ডঃ হৰিপ্ৰসন্ন দাসৰ আমি শলাগ লৈছোঁ।

পুথিখনৰ আৱশ্যকীয় সংশোধন কৰি দিয়াত ডঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মালৈও ধন্যবাদ জনাইছোঁ।

গুৱাহাটী

১. ৫. ৬১

শ্ৰীবিশ্বনাৰায়ণ শাস্ত্ৰী

সচিব, প্ৰকাশন পৰিষদ,

অসম।

সূচীপত্র

বিষয়	পিঠি
১। মার্ক' প'ল	১
২। ভাস্কো-ডি-গামা	৯
৩। খুষ্টোফাৰ কলম্বচ	১৫
৪। ফাৰ্ডিনেণ্ড মেগেলিয়ন	২২
৫। কেপ্টেইন কুক	৩০
৬। মন্ট্রো পাৰ্ক	৩৬
৭। ডঃ লিভিংষ্টোন	৪৪
৮। কেপ্টেইন স্কট	৫৩
৯। বোল্ড আমুন্ডচেন	৫৯

আৱিষ্কাৰৰ কাহিনী

মাৰ্ক' প'ল

মাৰ্ক' প'লৰ জন্ম হয় ১২৫৪ চনত বিখ্যাত ভেনিচ চহৰত। তেওঁৰ দেউতাক আৰু এজন খুড়াক প্ৰাচ্য দেশত ভ্ৰমণৰ্থে প'লৰ জন্মৰ আগতে দেশ এৰি ওলাই যায়। মাৰ্ক' প'লে সৰুৰেপৰা সাগৰৰ পিনে চাই এওঁলোক উভতি আহিব বুলি বাটচাই আছিল। মণি-মুক্তাৰ কাৰবাৰ এওঁলোকৰ পৈতৃক ব্যৱসায়। সেই বাবে বন্ধু-বান্ধৱ আন কি নিজৰ মাকেও প'লৰ দেউতাকৰ বহুদিন কোনো খবৰ বাতৰি নেপাই তেওঁলোক জলদস্যুৰ হাতৰ নিহত হোৱা বুলি ভাবিছিল। কিন্তু প'লে দেউতাক উভতি আহিব—এই ধাৰণা মনত লৈ ভেনিচৰ বন্দৰত নিৰ্তো অহা জাহাজবোৰলৈ আগ্ৰহেৰে চাইছিল। আৰু তাত অহা বিদেশী নাবিকসকলৰপৰা দেশ-বিদেশৰ কথা শুনাৰ চলতে সদায় দেউতাকৰ খবৰ বিচাৰি ফুৰিছিল। ভেনিচ সেই সময়ত গোটেই পৃথিৱীৰ কেন্দ্ৰ। তালৈ সেই সময়ত জনা সকলো বন্দৰৰপৰা যেনে—বচ্ফোৰাচৰ কনষ্টান্টিপোল, চিৰিয়াৰ টায়াৰ, মিচৰ দেশৰ আলেকজেন্দ্ৰীয়া, ফৰাচী, স্পেন, জাৰ্মান আন কি সুদূৰ ইংলণ্ডৰ বন্দৰৰপৰাও জাহাজ আহিছিল। বিদেশী বণিকসকলে প্ৰাচ্যৰ মণি-মুক্তা, হাতীৰ দাঁত, মছলা, চীন দেশীয় পাট, পাৰস্য দেশীয় গালিচা আৰু মচলিন কাপোৰ ইত্যাদি ভেনিচৰ বন্দৰত বিকিবলৈ আনিছিল। ইউৰোপৰ সকলো দেশৰ বণিক এইবোৰ কিনিবলৈ ভেনিচলৈ আহিছিল। সেই বাবে সেই সময়ত ভেনিচ আছিল পৃথিৱীৰ সকলোতকৈ ধুনীয়া শ্ৰেষ্ঠ আৰু সমৃদ্ধিশালী চহৰ। ভেনিচ চহৰৰ একমাত্ৰ প্ৰতিদ্বন্দী আছিল ইটালী

দেশৰ আন উপকূলত থকা জেনোৱা চহৰ। বেহা-বেপাৰ আৰু তাৰ আনুষঙ্গিক কথা-বতৰা লৈ এই দুই চহৰৰ মাজত তীব্ৰ প্ৰতিযোগিতা আন কি মাজে সময়ে যুদ্ধও হৈছিল। ১২৫৮ চনত আৰু ১২৮৪ চনত ভেনিচবাসীসকলে জেনোৱা আক্ৰমণ কৰি সমগ্ৰ চহৰ ধ্বংস কৰি ছুবাৰ নিজকে ভূমধ্যসাগৰীয় অঞ্চলত সৰ্ব্বসৰ্ব্বা কৰি তুলিছিল। তেওঁলোকে ক্ৰীট, বোডচ্, চাইপ্ৰচ আদি জয় কৰিছিল। ভেনিচৰ নো-বাহিনীয়ে তেওঁলোকৰ পৰাক্ৰমেৰে সেই সময়ৰ গোটেই পৃথিৱীকে চমক লগাইছিল।

সৰুবেপৰা এনে এখন নগৰত দুঃসাহসিক নাৱিকসকলৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি প'লৰ মনতো অচিন ঠাইলৈ গৈ তাত দুঃসাহসিক কিবা এটা কৰি নিজৰ নাম চিৰস্মৰণীয় কৰিবলৈ অদম্য হেপাহ জন্মে। টাৰ্টাৰ দেশীয় গল্প আৰু সেই দেশীয় মানুহ, তাৰ ৰীতি-নীতি আদিয়ে তেওঁৰ মন অতিকৈ আকৃষ্ট কৰে। পৃথিৱীৰ বিখ্যাত টাৰ্টাৰ দেশীয় সম্ৰাট জেংঘিছ খানৰ দেশ জয়ৰ বৃত্তান্ত শুনি তেওঁ অভিভূত হয়। সেই সময়ত এই সাম্ৰাজ্য চীন দেশৰপৰা ডানিয়ুৰ নদীলৈ বিয়পি পৰে। টাৰ্টাৰ অশ্বাৰোহীৰ নামত সমগ্ৰ ইউৰোপতে ভয়ৰ সঞ্চাৰ হৈছিল। তেওঁলোকে পোলেণ্ড হাঙ্গাৰী আদি দেশ জয় কৰি গোটেই ইউৰোপতে ৰাজ্য বিস্তাৰৰ পাতনি মেলিছিল। টাৰ্টাৰ-সকলে খৃষ্ট ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰি পৱিত্ৰ দেশ জেকজেলেম উদ্ধাৰ কৰি দিব বুলি বহুত ইউৰোপীয় অধিবাসীয়ে মনত এটি আশা পোষণ কৰিছিল। বহু বণিক আৰু ধৰ্ম্ম-প্ৰচাৰকে সেই সময়ত এই সাম্ৰাজ্য ভ্ৰমণার্থে তালৈ গৈছিল। মাৰ্ক' প'লৰ দেউতাকো তেওঁলোকৰ ভিতৰে এজন।

সম্ৰাট জেংঘিছ খানৰ সময়ত টাৰ্টাৰ সাম্ৰাজ্য চাৰি ভাগ আছিল। সোণালী হোৰ্ডে ককেচচ্ পৰ্বত, কচিয়া আৰু চাইবেৰিয়াৰ অধিক ঠাই অধিকাৰ কৰে। পাৰস্ত দেশৰ খানে জৰ্জিয়া, আৰ্মেনিয়া, এচিয়ামাইনৰ লয়। মধ্য এচিয়াৰ খানে তাৰ্কিস্থান, আফগানিস্থান

লয় আৰু জেংঘিছ খানে পূব-চীন, কোৰীয়া, মঙ্গোলীয়া, মাঞ্চুৰীয়া আৰু তিব্বত নিজ অধীনত ৰাখে। এনে শক্তিশালী আৰু সুদূৰ-ব্যাপী সাম্ৰাজ্য আগেয়ে কেতিয়াও স্থাপিত হোৱা নাছিল।

অৱশেষত প'লৰ ১৫ বছৰ বয়সত ১২৬৯ চনত তেওঁৰ হেৰোৱা দেউতাক আৰু খুড়াক উভতি আহিল। পিতৃ প'লে নিজৰ কামত ক্ৰিমিয়া দেশৰপৰা ঘোঁৰাৰে ভলগা নদীৰ তীৰত থকা সোণালী হোৰ্ডৰ ৰাজধানীত উপস্থিত হয়। তাত থাকোতে পাৰস্ত দেশীয় খানে সোণালী হোৰ্ডক এখন যুদ্ধত পৰাস্ত কৰে। ফলত প'লৰ দেউতাকৰ উভতি অহা পথ বন্ধ হয়। এই অৱস্থাত পৰি ছয়ো ককাই-ভাই একে ঠাইতে ইমান দিন বহি নেথাকি মধ্য-এচিয়াৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ চহৰ বোখোৰা চহৰলৈ যোৱাৰ মন কৰে। তেওঁলোকে তাৰপৰা আন এটা বাটেদি উভতি আহিব বুলি ভাবিছিল। বোখোৰাত এওঁলোকে পাৰস্তৰ খানৰ কটকটীৰ লগত পৰিচয় হয় আৰু তেওঁলোকৰ লগত মহাপৰাক্ৰমী খানৰ ৰাজধানী পিকিঙলৈ যায়। মধ্য-এচিয়া অতিক্ৰম কৰোতে এই যাত্ৰাত এবছৰৰো অধিক সময় লাগে। কোনো ইউৰোপীয় পৰিব্ৰাজকেই ইয়াৰ আগতে এই পথেদি যোৱা নাছিল। এই সময়ত বিখ্যাত কুলাই খান চীনৰ ৰাজপাটত। এওঁ অতি সাদৰেৰে ছয়ো পছিমীয়া ভ্ৰমণকাৰীক নিজৰ ৰাজ-সভাত গ্ৰহণ কৰে আৰু ইউৰোপীয় দেশ সমূহৰ বিষয়ে নানান প্ৰশ্ন কৰে। অৱশেষত কুলাই খানে ছয়োকৈ তেওঁৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপে ৰোমৰ ধৰ্ম্মগুৰু পোপৰ ওচৰলৈ পঠিয়ায়। তেওঁ ১০০ জন জ্ঞানী মানুহ চীন দেশলৈ শিক্ষা প্ৰচাৰ কৰিবলৈ পঠাব বুলি পোপক অনুৰোধ কৰে।

ছয়োজন প'ল যেতিয়া উভতি আহি ভেনিচ চহৰ পায়, তেতিয়া মাৰ্ক' প'লৰ আনন্দৰ সীমা নাইকিয়া হয়। বহুতে তেওঁলোকক চিনিবই নোৱাৰিলে। কিন্তু তেওঁলোকে চীনদেশীয় খানৰ অনুৰোধ পোপক জনাব নোৱাৰিলে। কাৰণ সেই সময়তে পোপৰ মৃত্যু

হয় আৰু নতুন পোপ নিৰ্বাচিত হওঁতে এবছৰৰো অধিক সময় লাগে।

ছবছৰৰ মূৰত ভাই-ককাই দুজন আকৌ পূব দেশলৈ যাবলৈ ওলাল। লগত গ'ল মাৰ্ক' প'ল আৰু দুজন ধৰ্মপ্ৰচাৰক। এইবাৰ জাহাজেৰে তেওঁলোক পোনতে আক্ৰালৈ যায়। তাৰ পৰা পৱিত্ৰ ভূমি জেক্‌জেলেম দৰ্শন কৰি আৰ্মেনীয়ালৈ যায়। বাটত ওচৰত হোৱা কেবাখনো খণ্ড-যুদ্ধৰ উৰা-বাতৰি শুনি দুই ধৰ্মপ্ৰচাৰক ভয়তে ঘৰলৈ পলাই গ'ল।

তিনিও জন প'লে এই যাত্ৰাতে কাম্পিয়ান সাগৰৰ সংবাদ পায়। তেওঁলোকে মচলিন তৈয়াৰ হোৱা কেন্দ্ৰ মচুল চহৰলৈ যায়। তাৰপৰা পাৰস্ত্ৰ সাগৰৰ প্ৰধান বন্দৰ অবমুজ পায়গৈ। ইয়াৰ পৰা জাহাজেৰে চীন দেশলৈ যাব বুলি ভাবিছিল; কিন্তু আৰব দেশীয় নাওবোৰ ইমান সৰু আৰু দুৰ্বল যে তেওঁলোকে সেই আশা পৰিত্যাগ কৰি স্থল-পথেদি যাবলৈ মনস্থ কৰে। তেওঁলোকে উত্তৰ পূব দিশলৈ যাত্ৰা কৰে। পাৰস্ত্ৰ দেশ অতিক্ৰম কৰি তেওঁলোকে নিমখৰ মৰুভূমি কাৰমান পায়গৈ। পাৰস্ত্ৰৰ অসহনীয় জহত লৰা প'ল নানা ৰোগত আক্ৰান্ত হয়। সেই বাবে অক্‌চাচ নৈৰ পৰ্বতীয়া উপত্যকাত তেওঁলোক প্ৰায় এবছৰ বৰ লগীয়া হয়। ইয়াৰপৰা গৈ তেওঁলোক পৃথিৱীৰ মুখচ পামিৰ মালভূমিত উপস্থিত হয়। এই মালভূমিত আগেয়ে কোনো ইউৰোপীয় ভ্ৰমণকাৰীয়ে পদাৰ্পণ কৰা নাছিল। অতি কষ্টেৰে পামিৰ মালভূমি পাৰ হৈ প'লৰ দলটোৱে কাচগড়, ইয়াৰখণ্ড, খোটান এৰি গৈ লবহুদৰ পাৰত কিছু দিনৰ বাবে জিৰণি লয়। ইয়াতে নতুন খাণ্ড-বস্ত্ৰ সংগ্ৰহ কৰি ভয়াবহ গোবী মৰুভূমিৰ মাজেদি পূবলৈ আগবাঢ়ি যায়। ৩০ দিনে কি কষ্টেৰে এই মৰুভূমি পাৰ হৈছিল তাক বৰ্ণাব নোৱাৰি। জন-মানৱ শূন্য ঠাইৰ নানান আকস্মিক চিঞৰ, খোৱা পানীৰ অভাৱ, দিনৰ গা পুৰি যোৱা ব'দ, বাতিৰ উৎকট চোঁচ, মৰুভূমিত পথভ্ৰান্ত কৰা

মৰীচিকা—এই সকলোবোৰ এওঁলোকে সহ্য কৰিব লগা হৈছিল। অজ্ঞাত ঠাই জনাৰ প্ৰবল আগ্ৰহ আৰু দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ মনোবলৰ দ্বাৰা এওঁলোকে অৱশেষত চীন দেশৰ দক্ষিণ-পশ্চিমত অৱস্থিত টান্দুট চহৰত উপস্থিত হয়। ইয়াতে কুৱাই খানৰ কটকীয়ে প'লসকলক সম্বৰ্দ্ধনা জনায় আৰু ৰাজধানীলৈ আগবঢ়াই নিয়ে। মুঠতে এই যাত্ৰাত ৩৬ বছৰ লাগিছিল।

মহা প্ৰতাপী খানে তিনিজন প'লক আদৰ সাদৰকৈ নিজ ৰাজ-সভাত গ্ৰহণ কৰে। সৰু প'লৰ সুন্দৰ গঠন, তীখৰ বুদ্ধি আৰু প্ৰত্যুৎপন্ন মতি দেখি খান অতি সন্তুষ্ট হয় আৰু নিজৰ গাৰখীয়া কৰ্মচাৰীদলত ভৰ্তি কৰে।

খানৰ ৰাজ-সভাত প'ল পৰিয়াল কেইবাবছৰো আছিল। এওঁলোকে টাটাৰ ভাষা শিকিছিল। সৰু প'লক কেবাবাৰো নিজ প্ৰতিনিধি স্বৰূপে কুৱাই খানে তাৰ চুবুৰীয়া দেশবোৰলৈ পঠিয়ায়। এই প্ৰত্যেক যাত্ৰাতে প'লে কি দেখিলে তাৰ এটি সুন্দৰ ছবছ বিৱৰণ ৰাজধানীলৈ উভতি আহি ৰজাক দিছিল। এই টোকাই ৰজাক তেওঁৰ প্ৰজাসমূহৰ সমস্তাবোৰ বুজাত বৰ সহায় কৰিছিল।

মাৰ্ক' প'ল এই দেশ ভ্ৰমণৰপৰা প্ৰচুৰ অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰে। প্ৰাচ্যৰ প্ৰধান চহৰ তেতিয়াৰ কিনচাই আৰু বৰ্তমানৰ হাঙৰ্চো চহৰ দেখি তেওঁ তৰ্জমা মানে। এই নগৰ চুঙ সন্মুখত সকলৰ ৰাজধানী আছিল। আয়তনত ই ভেনিচতকৈয়ো ডাঙৰ আৰু দেখিবলৈ ভেনিচতকৈয়ো ধুনীয়া আছিল। এই চহৰৰ প্ৰধান ৰাজ আলি ২০০ ফুটতকৈয়ো বেচি বহল। প্ৰধান বিষয়া, ধনী বণিক আৰু সুন্দৰী চীনা ৰমণীৰে হাঙৰ্চো চহৰ ভৰপূৰ আছিল। ভাৰতীয়, মানদেশীয়, সিংহল দেশীয় জাহাজবোৰে স্ৰগন্ধি মছলা, মণি-মুক্তা, চন্দন, ইবনি কাঠ আৰু ঔষধ পত্ৰ এই বন্দৰলৈ আনিছিল আৰু উভতি যাওঁতে চীন দেশীয় চিকিৎসা কাপোৰেৰে নিজ জাহাজ পূৰকৈ নিছিল। চহৰৰ প্ৰশস্ত ৰাজপথ, ধুনীয়া অট্টালিকা, আহল-বহল

ফল-ফুলৰ বাগিচা, ঐশ্বৰ্য্যশালী বণিক, সুন্দৰ পোতাশ্রয়, শিক্ষা-দীক্ষাৰ সুব্যৱস্থালৈ চাই প'লে এই চহৰক পৃথিৱীৰ ভিতৰতে শ্ৰেষ্ঠ স্থান দিছিল। চীন দেশত এনে উন্নত চহৰ আৰু কেইবাখনো আছিল বুলি প'লে কৈছিল। যুগাই বা বৰ্ত্তমান চুৰ্চো আন এখন চীন দেশীয় প্ৰসিদ্ধ চহৰৰ বিশদ বিৱৰণ প'লে লিখি গৈছে। এই নগৰ এনে ঐশ্বৰ্য্যশালী যে ইয়াৰ প্ৰত্যেক অধিবাসীয়ে চিকিৎসা পিন্ধিছিল। মাৰ্ক' প'ল লাহে লাহে বজাৰ ইমান প্ৰিয়পাত্ৰ হয় যে শেষত খাংচৌ চহৰ আৰু তাৰ আশে-পাশে থকা ২৪ খন সৰু নগৰৰ ৰাজপ্ৰতিনিধি নিযুক্ত হয়।

মাৰ্ক' প'লে সম্ৰাট কুৱাই খানৰ ৰাজত্বৰ বিশদ বিৱৰণ এৰি গৈছে। এওঁ অতি জ্ঞানী আৰু মহৎ সম্ৰাট আছিল। ঘোঁৰাৰ দ্বাৰা দেশৰ বিভিন্ন ঠাইলৈ ডাক অনা-নিয়াৰ ব্যৱস্থা পোনতে প্ৰচলন কৰে। দেশৰ সকলো খবৰ এইজনা সম্ৰাটে তন্ন তন্নকৈ ৰাখিছিল। প্ৰধান প্ৰধান নদীবোৰ খালেৰে সংলগ্ন কৰি পৰিবহনৰ সুচল কৰি দিছিল। মুদ্ৰাৰ প্ৰচলনৰ উপৰিও সম্ৰাট কুৱাই খানে কাগজৰ নোট দেশত চলাইছিল। তেওঁ জহৰ দিনত থাকিবলৈ চান্দু নামে এখন অতি ধুনীয়া নগৰ স্থাপন কৰে।

মাৰ্ক' প'লে সম্ৰাটৰ আদেশত উত্তৰচীন চানচি আৰু চেনচি প্ৰদেশ ভ্ৰমণ কৰে। মঙ্গোলীয়াৰ ৰাজধানী কাৰাকোৰামলৈ তেওঁ যায়। আন এবাৰ আগেয়ে অজ্ঞাত তিব্বত আৰু দক্ষিণত থকা য়ুনান প্ৰদেশলৈ যাত্ৰা কৰে। য়ুনানৰপৰা তেওঁ উত্তৰ মানদেশৰ মাজেদি কোচিন চীন দেশলৈ যায়। ইয়াৰপৰা জাহাজেৰে মালৱাৰ উপকূলৰ নানা ঠাই দৰ্শন কৰে।

এইদৰে ১৭ বছৰ সম্ৰাট কুৱাই খানৰ আদেশ অনুযায়ী নানা দেশ ভ্ৰমণ কৰি অৱশেষত নিজ দেশ ভেনিচলৈ যাবলৈ মন মেলে। পোনতে সম্ৰাটে এওঁলোকক উভতিবলৈ অনুমতি নিদিছিল; কিন্তু এজনী ৰাজকুমাৰীক তেওঁৰ পাবস্তু দেশত থকা স্বামীৰ ওচৰলৈ পঠিয়াব

লগীয়া হোৱাত সম্ৰাট কুৱাই খানে মাৰ্ক' প'লৰ ভ্ৰমণ অভিজ্ঞতাত নিৰ্ভৰ কৰি তেওঁকে ৰাজকুমাৰীৰ সাৰথি স্বৰূপে পঠোৱাৰ দিহা কৰিলে। এইবাৰ নিৰাপত্তাৰ বাবে তেওঁক স্থল-পথেদি যাবলৈ নিদি জল-পথেদি যোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিলে। কিনচাই বন্দৰত এসময়ত জাহাজত উঠি চীন সাগৰ অতিক্ৰম কৰি মালক্কা প্ৰণালীৰ মাজেদি ভাৰত মহাসাগৰত সোমায়। সিংহল, চীন, মালৱাৰ উপকূল ভ্ৰমণ কৰি পাবস্তু উপকূলৰ অবমূৰ্জ চহৰত উপস্থিত হয়। ইয়াতে ৰাজকুমাৰীক নিজ স্বামীগৃহলৈ পঠিয়াই মাৰ্ক' প'লে স্থল-পথেদি তাব্ৰিজ আৰু কনষ্টান্টিপোল পায়। ইয়াৰপৰা আকৌ জাহাজেদি গৈ নিজ দেশ ভেনিচ নগৰ ওলায়। মুঠতে ২০ বছৰ তেওঁ বিদেশত আছিল। পাবস্তু দেশত জ্ঞানী সম্ৰাট কুৱাই খান ৮০ বছৰ বয়সত স্বৰ্গী হোৱা শুনি মাৰ্ক' প'ল মৰ্মাহত হয়।

ইমান দিনৰ মূৰত মাৰ্ক' প'ল, বাপেক আৰু খুড়াক যেতিয়া ভেনিচত উপস্থিত হয় তাৰ অধিবাসী কোনোৱে আচল মাৰ্ক' প'ল বুলি বিশ্বাস নকৰে। কাৰণ ব্যৱহাৰ, ভাষা, সাজ-পোছাকত তেতিয়া তেওঁলোক একেবাৰে টাৰ্টাৰ। অৱশেষত এটা ডাঙৰ ভোজ দি তেওঁলোকে এই ২০ বছৰ ভ্ৰমণত সংগ্ৰহ কৰা ধন-বস্তু, মাণ-মুক্তা ভিন ভিন সাজপাৰ আৰু উপহাৰ আদি দেখুৱাই ভেনিচবাসীক বিশ্বাস কৰালে যে তেওঁলোকেই আচল প'ল পৰিয়ালৰ মানুহ।

ইয়াৰে তিনি বছৰৰ পিচত, মাৰ্ক' প'ল ভেনিচৰ নৌ-বাহিনীত সেনাপতিৰূপে নিযুক্ত হয়; আৰু ভেনিচৰ চিৰশত্ৰু জেনোৱাৰ লগত হোৱা এখন বিখ্যাত যুদ্ধত যোগ দিয়ে। এই যুদ্ধত ভেনিচ পৰাজিত হয় আৰু মাৰ্ক' প'ল বন্দী হৈ জেনোৱাত প্ৰায় এবছৰ থাকিব লগীয়া হয়। এই বন্দীশালতে তেওঁৰ ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা লিপিবদ্ধ কৰে। তাৰপৰাই মাৰ্ক' প'ল সকলো দেশতে বিখ্যাত হৈ পৰিছিল। কিন্তু এই অসাধ্য ভ্ৰমণ-কাহিনী বহুতে বিশ্বাস নকৰিছিল। মাৰ্ক' প'লৰ মৃত্যুৰ ৬০০ বছৰৰ পিচত যেতিয়া ইউৰোপীয় ভ্ৰমণকাৰীসকলে পুনৰ

মধ্যএচিয়াৰ আৱিষ্কাৰত মন দিলে তেতিয়া জগতে জানিলে যে প'লৰ কথা আখৰে আখৰে সঁচা। পলৰ ভ্ৰমণ-কাহিনী তেওঁলোকৰ একমাত্ৰ পথপ্ৰদৰ্শক।

১৩২৪ চনত এই জনা মহা মানৱৰ মৃত্যু হয়। তাৰ কিছু দিনৰ পাচতেই টাৰ্টাৰ সাম্ৰাজ্য ধ্বংস হৈ যায়। তাৰ লগে লগে প'লৰ ভ্ৰমণ কাহিনীও সাধুকথাত পৰিণত হয়।

এই আচৰিত ভ্ৰমণ-বৃত্তান্তই পিচৰ আৱিষ্কাৰক কলম্বচক অতিকৈ আকৃষ্ট কৰিছিল আৰু তেতিয়াই জাহাজেৰে এই ধনী দেশ চীনলৈ যাবলৈ থিৰ কৰিলে।

ভাস্কা দি গামা

পোন্ধৰ শতাব্দীৰ মধ্য ইউৰোপ, দক্ষিণ ইউৰোপ আৰু দক্ষিণ-পূব ইউৰোপৰ ৰাজ্য সমূহ ঘৰুৱা বিবাদত তেনেই ব্যস্ত হৈ আছিল। ফ্ৰান্স আৰু ইংলণ্ডৰ মাজত তেতিয়াও যুদ্ধ চলি আছিল। জাৰ্মানী আৰু ইটালীত ৰজা আৰু ধৰ্মগুৰু পোপৰ মাজত নিজৰ প্ৰাধান্য লৈ ভিতৰুৱা গৃহকন্দল লাগিছিল। সমগ্ৰ ইউৰোপ যেতিয়া এনে অশান্তিৰে ভৰপূৰ, হেনৰি নামে এজন শক্তিমান, পৰাক্ৰমী, সাহসী আৰু উৎসাহী ৰজাৰ অধীনত পৰ্তুগীজ দেশেহে শান্তিৰে আছিল আৰু সকলো বিষয়তে দোপত-দোপে উন্নতি কৰিছিল।

সেই সময়ত আৰব দেশৰ সাউদসকলে ভাৰতবৰ্ষা লৈ যোৱা বহুমূলীয়া কাপোৰ, মণি-মুকুতা হাতী-দাঁত আদি ইউৰোপৰ ভূমধ্য সাগৰীয় দেশবোৰত বিক্ৰী কৰিছিল। ৰজা হেনৰিয়ে তাকে দেখি ভাৰতৰ লগত পৰ্তুগীজ ৰাজ্যৰ বেহা-বেপাৰৰ সম্বন্ধ স্থাপন কৰিবলৈ মন কৰিলে। কিন্তু অহা-যোৱা পথৰ বাবে পৰ্তুগীজসকলৰ পোনতে কিছু অসুবিধা হয়; কাৰণ ভূমধ্য সাগৰত তেওঁলোকৰ আধিপত্য কম। গতিকে এটা নতুন পথ আৱিষ্কাৰ কৰি ভাৰতলৈ যোৱাৰ মন কৰিলে।

সেই সময়ত আফ্ৰিকা মহাদেশৰ পশ্চিম উপকূলত থকা কেনাৰী দ্বীপ বা ৰজাতোৰ অন্তৰীপলৈ ইউৰোপীয় নাৱিকসকলে অহা-যোৱা কৰিছিল। তাৰ দক্ষিণত কি আছে সেই কথা হলে কোনেও নেজানিছিল। সেই বাবে ৰজা হেনৰিয়ে পৰ্তুগীজ সাম্ৰাজ্য আৰু দেশৰ বেহা-বেপাৰ বঢ়াবলৈ আৰু লগে লগে আফ্ৰিকা মহাদেশত মুছলমানসকলৰ আধিপত্য কিমান জানিবলৈ কেউটা ডিগোকাম, বাৰথলমো, দিয়াছ আদি কেইবাজনো সাহসী নাৱিকৰ হতুৱাই আফ্ৰিকাৰ পশ্চিম উপকূলত অভিযান চলাইছিল। এই সাহসী নাৱিকসকলে দক্ষিণৰ উত্তমাশা অন্তৰীপ অতিক্ৰম কৰি মোজেল উপসাগৰলৈ আহে। ডিগোকামে প্ৰায়ে

১৪৫০ মাইল আৰু দিয়াছে ১২৬০ মাইল দীঘল উপকূল বেখা নানা বাধা বিধিনি অতিক্ৰম কৰি আৱিষ্কাৰ কৰিছিল।

আৰবীয় সাউদসকলে বেহা-বেপাৰৰ বাবে মোজেল উপসাগৰৰ পৰা প্ৰায় ৮০০ মাইল উত্তৰলৈ আহিছিল। কিন্তু মাজৰ ৮০০ মাইল দীঘল উপকূল বেখা মানুহৰ তেতিয়া অজানা হৈয়েই আছিল।

উত্তমাশা অন্তৰীপত অৱতৰণ কৰি সেই বিষয়ে দিয়াছে এটি সুন্দৰ ভ্ৰমণ-টোকা লিখি থৈ গৈছে। ধুমুহাৰ কোবত তেওঁলোকৰ জাহাজ খেৰ-খেৰীয়া হৈছিল। লগত নিয়া কম্পাচ বা দিক-নিৰ্ণয় যন্ত্ৰ বিকল হয়। হঠাতে দিন বাতিৰ পৰিবৰ্তন আৰু ঋতু সলনি হোৱা দেখি দিয়াছৰ লগৰীয়া নাবিকসকলৰ ভয়ত ভগৱন্ত পলাইছিল। তেওঁলোকে ভাবিছিল বোলে সেইখন কিবা দেও বা ভূত থকা দেশহে। দিয়াছৰ মতে আৰু পূবলৈ আগবাঢ়ি যোৱা মানুহৰ অসাধ্য আছিল। উত্তমাশা অন্তৰীপৰ সিফালে যিহে কোবাল সোঁত আৰু সাগৰৰ প্ৰলয়-নাচোন, তাক দেখিলেই ঋতু উৰি যাব খোজে। এনে ধৰণৰ বিবৰণ পায়ো বজা হেনৰিয়ে ভাৰতলৈ নতুন জল-পথৰ আশা ত্যাগ নকৰিলে।

এইবাৰ তেওঁ ভাস্কো দি গামা নামে এজন নাবিকক জল-পথেদি ভাৰতলৈ আহিবলৈ অনুৰোধ জনালে। গামাই ভাৰতলৈ অহা নতুন জল-পথ আৱিষ্কাৰ নকৰি মাত্ৰ ৮০০ মাইল দীঘল উপকূল অতিক্ৰম কৰাহেঁতেন তেওঁৰ নাম চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিলহেঁতেন। কিন্তু চেপ্টা আৰু সাহসৰ ফলত যি দুঃসাধ্য কাম তেওঁ সুকলমে কৰি থৈ গল—তাৰ তুলনা জগতত অতি তাকৰ। ভাস্কো দি গামা প্ৰায় ২১ মাহ কাল সাগৰৰ বুকুত আছিল। আৰু ইয়াৰ তিনিমাহ—একেবাৰে অজানা সমুদ্ৰৰ মাজত কটাইছিল।

গামাৰ জন্ম হয় ১৪৬০ চনত পৰ্তুগাল দেশৰ এটি অতি সাধাৰণ পৰিয়ালত। সৰুবেপৰা তেওঁ অতি সাহসী আৰু জ্ঞান-পিপাসু আছিল। অতি কম বয়সতে তেওঁ নাবিকৰ কামত ভৰ্তি হয় আৰু নতুন দেশ আৱিষ্কাৰ কৰা কেইবাটাও অভিযানত যোগ দি সাগৰৰ সকলো অভিজ্ঞতা

অৰ্জন কৰে। সেই বাবে ১৪৯৭ চনত যেতিয়া বজা হেনৰিয়ে গামাক এই জল-পথ আৱিষ্কাৰৰ অনুৰোধ জনায়, তেতিয়া তেওঁ এজন অতি সুনিপুণ আৰু অভিজ্ঞ নাবিক।

গামাই ১০৮ জন নাবিকৰে সৈতে ৪ খন জাহাজ লৈ ১৪৯৭ চনৰ জুলাই মাহৰ ৮ তাৰিখে তাণ্ডচ নদীৰ মোহনাৰপৰা ভাৰত অভিমুখে যাত্ৰা কৰে। তেওঁৰ লগত আছিল সেই সময়ত পাব পৰা সকলো মানচিত্ৰ, কিতাপ, যন্ত্ৰপাতি আৰু তিনি বছৰৰ জোখাই নানান খাণ্ড সামগ্ৰী। যাত্ৰাৰ আৰম্ভণীতে বতৰ অতি ফৰকাল আছিল। তেওঁলোকে একো উল্লেখযোগ্য ঘটনা নোহোৱাকৈয়ে জুলাই মাহৰ ২৭ তাৰিখে ভাৰ্দে অন্তৰীপ পায়। তাৰ পিচত আগষ্ট মাহৰ ৩ তাৰিখে পুনৰ যাত্ৰা কৰি নবেম্বৰ মাহৰ ৪ তাৰিখে প্ৰায় ৫০০০ মাইল অতিক্ৰম কৰি ছেণ্টহেলেনা দ্বীপত বয়হি।

গিনি উপসাগৰত বৰ জহ আৰু বতাহ স্থিৰ হোৱাত—পানীৰ সোঁত প্ৰায় নাইকিয়া যেন হৈছিল। ইয়াৰ ফলত জাহাজ কেইখন একে ঠাইতে থকা যেন লাগিছিল। এই ঠাইতে গামা আন এটা বিপদত পৰে। আফ্ৰিকাৰ আদিম অধিবাসী “হটেনটট” সকলে পৰ্তুগীজসকলক আক্ৰমণ কৰে। ছেণ্টহেলেনা দ্বীপত—তেওঁলোকে খাণ্ড-বস্তু সংগ্ৰহৰ চেষ্টা কৰিছিল কিন্তু স্থানীয় অধিবাসীসকলে বাধা দিয়াত তেওঁলোকৰ সেই চেষ্টা ফলৱতী নহল। ইয়াত ৮ দিন থকাৰ পিচত গামাই দক্ষিণলৈ যাত্ৰা কৰি নবেম্বৰ মাহৰ ২২ তাৰিখে উত্তমাশা অন্তৰীপ পায়গৈ। তাৰ তিনি দিন পিচত মোজেল উপসাগৰত উপস্থিত হয়। ইয়াৰ পৰা একেবাৰে আঠ দিন গৈ দিয়াছৰ আৱিষ্কৃত শেষ সীমান্ত পায়, আৰু তাৰপৰা ক্ৰমে অজান সাগৰৰ মাজত সোমায়। ইয়ালৈ আহিয়েই “আণ্ডলাচ” সোঁতত পৰি গামা অসীম কষ্টত পৰে। এই সোঁতৰ বিপৰীতে তেওঁ যাবলগীয়া হয়। সেই বাবে বহু সময়ত জাহাজ জলশ্ৰোঁতৰ তীব্ৰতাত তিষ্ঠিব নোৱাৰি পিচুৱাইহে গৈছিল। লগত নাবিকসকলে এই সোঁত অতিক্ৰম কৰা অসম্ভৱ বুলি ভাবি অভিযান পৰিত্যাগ কৰাৰ উপদেশ গামাক দিছিল। আগৰ

আৰিষ্কাৰক দিয়াছে ইয়াৰপৰাই লগৰীয়া সকলৰ বিদ্রোহৰ বাবে উলটি যাবলৈ বাধ্য হৈছিল। গামাই সকলো পৰিস্থিতি ভালদৰে বুজি লৈ অসীম সাহস আৰু ধৈৰ্য্যেৰে এই সোঁতৰ বিপক্ষে যাবলৈ ধৰি অৱশেষত তাক অতিক্ৰম কৰি ঋষ্টমাছৰ দিনা এখন নতুন দেশত জাহাজ চপালে। গামাই এই দেশৰ নাম দিলে নাটাল। ইয়াত তেওঁ স্থানীয় নিগ্ৰোসকলৰ লগত চা-চিনাকি হয় আৰু লগত লৈ যোৱা বস্তু উপহাৰ দি তেওঁলোকৰ দলপতিৰ লগত মিতিবালি পাতে। এই নিগ্ৰোসকল ডাঙৰ দীঘল আৰু উদাৰ মনৰ আছিল। তেওঁলোকে ঘাঁহৰ বেৰ চাল থকা ঘৰত বাস কৰিছিল। ঠায়ে ঠায়ে উপকূলত গামাই তেওঁৰ আৰিষ্কাৰৰ চিন স্বৰূপে কিছুমান খুটি পুতি গৈছিল। নাটাল দেশ এৰি অলপ দূৰ গৈ তেওঁলোক জাহাজেটি নৈৰ মোহনাত উপস্থিত হয়। ইয়াত জাহাজ চপাই প্ৰায় এমাহ কাল তেওঁলোক থাকে। খাদ্য-বস্ত্ৰৰ সংগ্ৰহ আৰু জাহাজৰ সকলো কাম তেওঁ এই সময়তে কৰি লয়। কিন্তু অস্বাস্থ্যকৰ জল-বায়ুৰ কাৰণে বহুতো নাৱিক বেমাৰত পৰিল। ইয়াৰ পৰা গৈ তেওঁলোক আৰবসকলৰ প্ৰতিপত্তি থকা মোজাম্বিক পায়। ইয়াতে গামাই সোণ-ৰূপ, মণি-মুক্তা, নানাবিধ মছলা ভৰপূৰ আৰব দেশীয় ডিঙা কেইখন মান লগ পায় আৰু তেওঁলোকৰপৰা উত্তৰলৈ যোৱা জল-পথৰ বহুতো আৱশ্যকীয় তথ্য সংগ্ৰহ কৰে। মাদাগাস্কাৰ আৰু আফ্ৰিকাৰ মাজত থকা মোজাম্বিক সোঁতৰ বিপৰীতে যাবলগীয়া হোৱাত গামাৰ বৰ কষ্ট হয়। কিন্তু সকলো বাধা-বিঘিনি অতিক্ৰম কৰি তেওঁ উত্তৰলৈ উপকূলেদি যাবলৈ ধৰিলে। মোজাম্বিক সেই সময়ত মুছলমানসকলৰ তলত আছিল। তেওঁলোকে পৰ্তুগীজসকলক অবিশ্বাসৰ চকুৰে চাইছিল—আৰু বেহা-বেপাৰত এওঁলোক প্ৰতিদ্বন্দী হব বুলি ভাবি প্ৰত্যেক খোজতে বাধা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছিল। আন কি পিয়াহত খাবলৈ এটুপি পানী দিবলৈকো অনিচ্ছুক আছিল। অৱশেষত কামানৰ গুলী চলাই সহতঁক সেও কৰি গামা পুনৰ উত্তৰলৈ যাবলৈ ধৰিলে। মোস্তা-চাৰ উত্তৰত থকা মালিন্দীত গামাই বহুতো আদৰ অভ্যর্থনা লাভ কৰে।

পৰ্তুগীজ বজাৰ হৈ এখন তবোৱাল দান কৰি তাৰ বজাৰ লগত বন্ধুত্ব স্থাপন কৰে। ইয়াতে তেওঁ ভাৰত মহাসাগৰৰ অভিজ্ঞতা থকা এজন নাৱিক লগ পালে। গামাই তৎক্ষণাত এই নাৱিকজনক নিজৰ দলভুক্ত কৰি লৈ ১৪৯৮ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ ১৪ তাৰিখে মালিন্দীৰপৰা ভাৰত মহাসাগৰ অতিক্ৰম কৰিবলৈ জাহাজ মেলি দিলে। গামাৰ সৌভাগ্যৰ বাবে এই সময়ত মোঁচুমি বতাহ বৈ আছিল। একেৰাহে এমাহতকৈয়ো অধিক সময় সাগৰৰ মাজেদি পূবলৈ গৈ অৱশেষত মেই মাহৰ ২৩ তাৰিখে আৰব সাগৰ অতিক্ৰম কৰি ভাৰতবৰ্ষৰ পশ্চিম উপকূলত থকা কালিকট বন্দৰত জাহাজ চপালে।

কালিকট চহৰৰপৰাই বিখ্যাত কলিকো কাপোৰৰ নাম হৈছে। কালিকটৰ সেই সময়ত বজাজন আছিল হিন্দু। তেওঁৰ নাম আছিল সমুদ্ৰ বজা। পোনতে বজাই গামাক সন্দেহৰ চকুৰে চাইছিল যদিও পিচলৈ তেওঁ পৰ্তুগীজসকলক তেওঁৰ ৰাজ্যত বেহা-বেপাৰ কৰিবলৈ অনুমতি দিলে। সেই সময়ত ভাৰতীয় ৰপ্তানি বস্ত্ৰৰ কাৰবাৰ আৰব দেশীয় আৰু মিচৰ দেশীয় মূৰসকলৰ (কাফী) হাতত আছিল। তেওঁলোকে বজাৰ এই পৰ্তুগীজপ্ৰীতি অলপো ভাল নেপালে। সেই বাবে গামাৰ বিপক্ষে বজাৰ আগত নানা কথা লগাইছিল। এই কথা বিশ্বাস কৰি বজাই শেষত গামা আৰু তেওঁৰ লগৰীয়া কেইবাজনকো বন্দী কৰিছিল। কিন্তু ৰাজ-সভাৰ প্ৰধান অমাত্য কেইজনমানৰ সহায়ত তেওঁ মুক্তি লাভ কৰিলে। তাৰ পিচত তেওঁ কালিকট এৰি কানোৰৰ ফালে যায়। ইয়াত ভাৰতীয় সাউদৰ লগত বেহা-বেপাৰ কৰি দেশীয় বস্ত্ৰৰে জাহাজ কেইখন ভৰপূৰ কৰি গামাই ১৪৯৮ চনৰ নবেম্বৰ মাহত স্বদেশলৈ উলটি যায়।

প্ৰত্যাগমনৰ সময়ত ভাৰতসাগৰৰ বুকুত বতাহৰ বিপক্ষ-সোঁতত যাবলগীয়া হোৱাত গামা অতিশয় বিপদৰ সন্মুখীন হবলগীয়া হয়। বহুতো নাৱিক ৰোগত পৰে আৰু ৩০ জন মানৰ মৃত্যু হয়। দাঁতৰ আলু আৰু মুখ উখাই একো খাব নোৱাৰা হৈ ভীষণ কষ্ট পায়। নাৱিকসকলৰ ছবৰস্থা দেখি গামাই পুনৰ ভাৰতলৈ আহিবলৈ মন মেলে। কিন্তু

হঠাৎ বতাহৰ সোঁত সলনি হোৱাত তেওঁলোক পছিমলৈ ক্ৰমে যাবলৈ ধৰে আৰু শেষত নিৰাপদে আফ্ৰিকাৰ উপকূল পায়গৈ। যাবৰ সময়ত মিত্ৰ হোৱা মালিন্দীৰ বজাই বহুতো ফল মূল আৰু খাদ্য বস্তু দি গামাক আদৰ অভ্যৰ্থনা জনালে। তেওঁ পৰ্তুগীজ বজালৈ এনে অভিযান আকৌ পঠিয়াবলৈ অনুৰোধ জনাই পত্ৰ দিলে।

গামাৰ প্ৰত্যাবৰ্ত্তনত বিশেষ কোনো উল্লেখযোগ্য ঘটনা হোৱা নাছিল। তেওঁ সৰু ভায়েক “পলবৰ”ৰ আনোচ দ্বীপৰ ওচৰত মৃত্যু হয়। গামাই ভায়েকক এনেকৈ হেৰুৱাব লগা হোৱাত মনত বৰ কষ্ট পায়। এই দ্বীপতে তেওঁ ভালেমান দিন বৈ যায়। অৱশেষত ১৪৯৯ চনৰ চেপ্টেম্বৰ মাহত গামাই নিজ দেশৰ লিচবন বন্দৰত উপস্থিত হ’লগৈ। বজাই তেওঁক বাজ-সন্মানেৰে বন্দৰত অভ্যৰ্থনা জনালে আৰু বহুত টকা উপঢৌকন দিলে। গামাই যি ঠাইৰপৰা যাত্ৰা কৰিছিল তাতে বজাই নিজে এটা স্মৃতি-সৌধ স্থাপন কৰালে। আজিও এই স্মৃতি-সৌধে গামাৰ অভিযানৰ গৌৰৱ প্ৰদৰ্শন কৰি আছে।

গামাৰ এই অভিযানত ৬৩০ দিন লাগিছিল আৰু প্ৰায় ২৪,০০০ মাইল ভ্ৰমণ কৰিছিল। গামা অতি সাহসী আৰু নিৰ্ভীক শাসনকৰ্ত্তা আছিল। এই ভ্ৰমণৰ সাফল্যত পোৱা ধন সোণ বা সন্মানে তেওঁৰ মন বান্ধি ৰাখিব নোৱাৰিলে। নিজ দেশত কিছুদিন জিৰণি লৈ গামাই ১৫ খন জাহাজেৰে সৈতে পুনৰ ভাৰত অভিমুখে যাত্ৰা কৰে। এই যাত্ৰাৰ ফলত তেওঁ ভাৰতত পৰ্তুগীজ সাম্ৰাজ্য স্থাপন কৰিবলৈ সক্ষম হল।

১৫২৪ চনত ভাস্কো দি গামা পুনৰ ভাৰতত থকা পৰ্তুগীজ অধিকৃত ঠাইবোৰৰ শাসনকৰ্ত্তা হিচাবে ভাৰতলৈ আহে। নিজৰ ৬৫ বছৰ বয়সত পৰ্তুগীজসকলৰ দ্বাৰা হোৱা দুৰ্নীতিবোৰ নিৰাৰণ কৰিবলৈ তেওঁ অশেষ চেষ্টা কৰে; কিন্তু ভাৰতৰ জহ সহ কৰিব নোৱাৰি আৰু কামত বিশেষ সাফল্য লভিব নোৱাৰি তেওঁৰ মন আৰু স্বাস্থ্য একেবাৰে ভাগি যায়। অৱশেষত ১৫২৪ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ ২৪ তাৰিখে কোচিনত এইজন ভীমকৰ্ম্মা পুৰুষে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

খৃষ্টোফাৰ কলম্বচ

পৃথিৱীৰ আৱিষ্কাৰকসকলৰ ভিতৰত খৃষ্টোফাৰ কলম্বচৰ নাম সদায় সোণালী আখৰেৰে লিখা থাকিব। এওঁৰ দুঃসাহসিক নৌ-ভ্ৰমণে ইউৰোপীয় সমাজত এটা আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰে। কলম্বচ যি সময়ৰ মানুহ সেই সময়ত ইউৰোপীয় জাতি সমূহে আমেৰিকা, অষ্ট্ৰেলীয়া, নিউজিলেণ্ড, নানা দ্বীপপুঞ্জৰে ভৰি থকা প্ৰশান্ত মহাসাগৰ, প্ৰায় গোটেই আফ্ৰিকা মকদ্দেৰা, আন কি এচিয়া মহাদেশবো অধিক ঠাইৰ বিষয়ে একো নেজানিছিল। পোন্ধৰ শতিকাৰ মানুহে জনা পৃথিৱীখন মাত্ৰ ইউৰোপ, এচিয়াৰ পছিমাঞ্চল আৰু মিচৰ দেশতে সামাবদ্ধ আছিল। তেওঁলোকে ভাৰতীয় বা চীন দেশীয় ঐশ্বৰ্য্য বিভূতিৰ গল্পহে শুনিছিল। চীন দেশক সেই সময়ত কেথেই নামেৰে জানিছিল আৰু এই দেশবোৰ সম্বন্ধে নানা কিস্কদন্তি প্ৰচলিত আছিল। ভ্ৰমণৰ সুবিধা সেই সময়ত একেবাৰে নাছিল। অহা-যোৱা পথ দুৰ্গম আৰু বিপদৰে ভৰা। একমাত্ৰ ঘোঁৰা আছিল পৰিবহনৰ উপায়। ফলত প্ৰায়বোৰ মানুহেই নিজ চহৰ বা গাঁও এৰি দূৰ ঠাইলৈ নগৈছিল। আন কি নাৱিকসকলেও মাত্ৰ উপকূলতহে অহা-যোৱা কৰিছিল। এনে সময়তে বিখ্যাত আৱিষ্কাৰক খৃষ্টোফাৰ কলম্বচে ১৪৫০ চনত ইটালীৰ উত্তৰ-পছিম উপকূলত থকা জেনোৱা চহৰত এটা দুখীয়া তাঁতী পৰিয়ালত জন্ম-গ্ৰহণ কৰে। সৰুতেই এওঁ পৈতৃক ব্যৱসায়ত যোগদান কৰে; কিন্তু তাত তেওঁৰ মন নবহিছিল। জন্মৰেপৰা সাগৰৰ প্ৰতি এওঁৰ অদম্য হেপাহ। সাগৰৰ বুকুৰ নীল উৰ্মিমালাই কলম্বচৰ মনত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলায়। সেই বাবে ডেকা কালত তাঁতী কাম এৰি নৌ-বাহিনীত ভৰ্তি হয়। কিছু দিনৰ বাবে বিখ্যাত বিশ্ববিদ্যালয় পাতিয়াত তেওঁ জ্যোতিষ, জ্যামিতি বিজ্ঞান আৰু ভূগোলৰ বিদ্যা লাভ কৰে। তাৰ পিচত তেওঁৰ খুড়াকৰ অধীনত জাহাজত কাম লৈ সাগৰত প্ৰৱেশ কৰে। এই সময়ত জেনোৱাৰ বণিকসকলে ইউৰোপৰ নানা ঠাইলৈ গৈ বেহা-বেপাৰ কৰি ফুৰিছিল।

সেই বাবে কলম্বচে জাহাজেৰে ভূমধ্য সাগৰৰ তীৰত থকা ভেনিচ, আলেকজেন্দ্ৰীয়া, আক্ৰা আদি বন্দৰলৈ বহুবাৰ অহা-যোৱা কৰিছিল। সেই সময়ত ভেনিচ জেনোৱাসীৰ প্ৰধান শত্ৰু। দুই দেশীয় জলদস্যুৰ মাজত সঘনে হোৱা সাগৰীয় খণ্ড-যুদ্ধবোৰত কলম্বচে যোগদান কৰে। তদুপৰি তেওঁ কেইবাবাৰো ইংলণ্ড পৰ্তুগাল, ফৰাচী আদি দেশলৈ যাওঁতে উত্তাল তৰঙ্গ মালাৰ লগত ভালদৰে চিনাকি হয়। তেওঁ বোধ হয় আইচলেণ্ডলৈকো গৈছিল আৰু তাতে তেওঁ কেইজনমান নবৰেৰ ৱিকিঙে (viking) ১০০০ খৃষ্টাব্দত উত্তৰ আমেৰিকালৈ যোৱাৰ কথা আৰু ভ্ৰমণ-বৃত্তান্ত শুনিবলৈ পায়।

১৪৭৭ চনত পৰ্তুগালৰ ৰাজধানী লিচবনৰ উপকূলত এখন নৌ-যুদ্ধত পৰাস্ত হৈ কলম্বচে সাতুৰি গৈ পাৰত উঠে। তেতিয়াৰপৰা তেওঁ লিচবনত বসতি কৰে। সময়ত সেই চহৰৰ এজন বিখ্যাত নাৱিকৰ ছোৱালীক তেওঁ বিয়া কৰায়।

পৰ্তুগাল সেই সময়ত ইউৰোপৰ ভিতৰত এখন মহাপৰাক্ৰমী ৰাজ্য। নৌ-শক্তিৰ ফলত নানা দেশৰ ধন-সোণ অনাত পৰ্তুগালৰ ঐশ্বৰ্য্য দিনে দিনে বাঢ়ি গৈছিল।

ভাৰতবৰ্ষলৈ এটা নৌ-পথ আৱিষ্কাৰৰ বাবে এওঁলোক অতি ব্যস্ত হৈ পৰে—কাৰণ পাৰস্য দেশীয় স্থল-পথ টাৰ্চাসকলে বন্ধ কৰি দিয়ে। লোহিত সাগৰত ভেনিচ আৰু জেনোৱাৰ বাণকসকলৰ মহা প্ৰতিপত্তি। বোম্বে বা কালিকট আদি ভাৰতীয় বন্দৰলৈ যাবৰ বাবে এটা জল-পথ আৱিষ্কাৰ কৰিব নোৱাৰিলে নিজৰ সন্মান ৰখাই পৰ্তুগীজসকলৰ টান হৈ পৰিছিল। সেই বাবে পৰ্তুগীজ ৰজা হেনৰিয়ে আফ্ৰিকাৰ উপকূলেদি ভাৰতলৈ এটা জল-পথ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ উঠি-পৰি লাগে। তেওঁ কেইবাজনো দুঃসাহসিক নাৱিকক এই কামত নিযুক্ত কৰে। এওঁলোকৰ চেষ্টাৰ ফলত ১৪৬১ চনত আফ্ৰিকাৰ ৰজাদাৰ অন্তৰীপ পাৰ হৈ সেই সময়ৰ পৃথিৱীৰ শেষ সীমা ভাৰ্দে অন্তৰীপত উপস্থিত হয়। লাহে লাহে আফ্ৰিকাৰ গোটেই পশ্চিম উপকূল জনাজাত হ'ল আৰু ১৪৮৭ চনত

দিয়াজে উত্তমাশা অন্তৰীপ আৱিষ্কাৰ কৰে। ইয়াৰ ১০ বছৰ পিচত সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ পৰ্তুগীজ নাৱিক ভাস্কো-দি-গামাই জল-পথেদি ৯ মাহৰ নৌ-যাত্ৰাৰ অন্তত ভাৰতৰ পশ্চিম উপকূলত উপস্থিত হয়। এওঁৰ এই আৱিষ্কাৰে পশ্চিমীয়া দেশ সমূহৰ লগত ভাৰতৰ বেহা-বেপাৰ অতি সুচল কৰি তোলে আৰু অৱশেষত এখন পৰ্তুগীজ সাম্ৰাজ্য স্থাপনৰ প্ৰথম ভেটি তোলে।

উত্তমাশা অন্তৰীপ আৱিষ্কাৰ হোৱাৰ সময়ত কলম্বচে ভাবিবলৈ লয় যে অশান্ত আৰ্টলাণ্টিক মহাসাগৰ পাৰ হব পাৰিলে ভাৰতবৰ্ষ পোৱা যাব; কিন্তু এই সমুদ্ৰ অতিক্ৰম কৰিব কেনেকৈ? তেওঁৰ ধাৰণা আছিল পৃথিৱী গোলাকাৰ; সেই বাবে এই সমুদ্ৰৰ সিপাৰে হয় ভাৰত, নহয় চীন দেশ। সেই সময়ত কোনেও ভবা নাছিল যে ইউৰোপ আৰু এচিয়াৰ মাজত এখন বিশাল মহাদেশ অৱস্থিত। লাহে লাহে তেওঁৰ এই ধাৰণা দূৰ হৈ আহে। কেনাৰী দ্বীপপুঞ্জৰ উপকূললৈ ঢৌৰ কোবত উঠি অহা নানা ধৰণৰ কাঠ, মানুহৰ হাড় মূৰ আদিয়ে তেওঁৰ বিশ্বাস জন্মায় যে সেই মহাসাগৰৰ সিপাৰে মানুহৰ বসতি আছে। এনে এটা প্ৰচেষ্টাৰ বাবে লাগে মনৰ বল, জন-বল আৰু ধনৰ বল। দুখীয়া আৰু অজ্ঞাত কলম্বচৰ মনৰ বলৰ বাহিৰে আন একো সম্বল নাছিল। তেওঁ পৰ্তুগীজ ৰজা জনৰ ওচৰত নিজৰ মনৰ অভিলাষ ব্যক্ত কৰি তেওঁ সহায় বিচাৰিলে। কিন্তু ৰাজ-বিষয়াসকলে এই প্ৰস্তাৱ বলিয়াৰ প্ৰলাপ বুলি উকুৱাই দিলে। তথাপি ৰজাই গোপনকৈ এখন জাহাজ দি কলম্বচক সহায় কৰিছিল। কিন্তু সেই জাহাজৰ নাৱিকসকলৰ বিদ্ৰোহৰ ফলত কেইদিন মানৰ ভিতৰতে যাত্ৰাৰ অন্ত পৰে। পৰ্তুগীজসকলৰ এনে ব্যৱহাৰত অতিশয় দুঃখিত হৈ কলম্বচে সেই দেশ পৰিত্যাগ কৰি স্পেইন দেশৰ ৰজা ফাৰ্নান্দাণ্ড আৰু ৰাণী ইজাবেলাৰ ওচৰ চাপে আৰু নিজৰ অভিলাষ ব্যক্ত কৰি তেওঁলোকৰ সহায় বিচাৰে। স্পেইনৰ ৰজাই মন দি এওঁৰ পৰিকল্পনাৰ কথাবোৰ শুনে। ভাৰতলৈ এটা স্থল-পথ উলিয়াই কেনেকৈ পৰ্তুগীজসকলৰ

পূৰ্বদেশৰ প্ৰাধান্য নষ্ট কৰিব পাৰি, তাকেই স্পেইন দেশেও ভাবি আছিল। কিন্তু কলম্বচ যি সময়ত তালৈ যায় সেই সময়ত স্পেইন দেশ আফ্ৰিকান মূৰসকলৰ সৈতে এখন যুদ্ধত ব্যস্ত হ'ব লগীয়া হোৱাত আৱিষ্কাৰৰ পিনে মন মেলিব নোৱাৰিছিল। অৱশেষত কলম্বচৰ নেবানেপেৰা চেষ্টা আৰু উত্তম দেখি বজা ফাৰ্নিদাণ্ড আৰু বাণী ইজাবেলে তেওঁক সহায় কৰিবলৈ সন্মত হয়; কিন্তু বাজ-পৰিষদে এনে চেষ্টা ধৰ্ম্মৰ বিৰোধী আৰু ভ্ৰান্তিমূলক বুলি সহায় নিদিবলৈ বজাক পৰামৰ্শ দিয়ে। কিন্তু বাণী ইজাবেলাই এওঁৰ একাগ্ৰতা আৰু সাহস দেখি এই বিষয় অভিযানত সহায় কৰিবলৈ সন্মত হয়। অৱশেষত ১০ বছৰ নেবানেপেৰা চেষ্টাৰ ফলত কলম্বচে এই যাত্ৰাৰ বাবে আৱশ্যকীয় ধন আৰু মানুহ লাভ কৰে।

১০০ টনৰ চাৰ্টামেৰিয়া, ৫০ টনৰ পিণ্টা আৰু ৪০ টনৰ নিনা নামে তিনিখন জাহাজ কলম্বচক দিয়া হয়। তেওঁক দক্ষিণ স্পেইনৰ “পালচ” বন্দৰত সেই যাত্ৰাৰ উপযোগী খাদ্য আৰু মানুহ যোগাব কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ে। কিন্তু তেওঁৰ অভিলাষৰ কথা শুনি কোনো নাবিক আগবাঢ়ি নহা হ'ল। সেই বাবে সৰহ দৰমহা দি গুৰুতৰ অপৰাধী আৰু দুষ্কৰ্ম্মাবোৰক জাহাজত নাবিক ৰূপে নিযুক্ত কৰে। এইদৰে কোনোমতে ৮৮ জন মানুহ যোগাব কৰি ১৪৯২ চনৰ আগষ্ট মাহৰ ৩ তাৰিখে বজা-বাণীৰ শুভাৰ্শীৰ মূৰত লৈ কলম্বচে আটলান্টিক মহাসাগৰ অতিক্ৰম কৰিবলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

কলম্বচে পোনতে দক্ষিণ-পশ্চিম মূৰাকৈ জাহাজ এৰি দিয়ে। কেনাৰী দ্বীপপুঞ্জ এবাৰ অলপ পাচতে পিণ্টা জাহাজৰ পাল নষ্ট হোৱাত টেনৰিফ দ্বীপত জাহাজ মেৰামত কৰিবলৈ ব'বলগীয়া হয়। ইয়াত তেওঁ পৰ্তুগীজ জল-দস্যুৰ আক্ৰমণৰ আশঙ্কা কৰি অতি শীঘ্ৰে তাৰপৰা যাত্ৰা কৰে। দিনৰ পিচত দিন সাগৰত অতিবাহিত কৰি তেওঁলোকে ক্ৰমে পশ্চিমলৈ যাবলৈ ধৰে। জাহাজৰ কৰ্মচাৰীসকল লাহে লাহে চিন্তিত হৈ উঠিল আৰু তেওঁলোকে বিদ্ৰোহৰ সূচনা কৰিলে। কিন্তু কলম্বচ

তেওঁৰ যাত্ৰাত দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ। নাবিকসকলৰ কাকূতি মিনতি, খোৱা বস্ত্ৰৰ অভাৱ, বতাহৰ বিপৰীত সোঁত, একোৱে তেওঁক টলাব নোৱাৰিলে। প্ৰতিদিনে নাবিকসকলক আৰু এদিন আগবাঢ়ি যাবলৈ হুকুম দিলে। বিশাল সমুদ্ৰৰ চোঁ আৰু ধুমুহাই নাবিকসকলৰ জীৱনলৈ সংশয় আনি দিলে। তেওঁলোকৰ বহুতে উভতি যোৱাৰ আশা এৰি দি প্ৰতি মুহূৰ্ততে মৃত্যুক আহ্বান কৰিছিল। এইদৰে সকলোৱে যেতিয়া পুনৰ মাটিত ভৰি দিয়াৰ আশা এৰি দি সুনিশ্চিত মৃত্যুৰ বাবে অপেক্ষা কৰিছিল, তেতিয়া হঠাতে এদিন দূৰবৰ্তী তীৰ-ভূমি সিহঁতৰ দৃষ্টিত পৰে। সেইদিনা নাবিকসকলৰ কি আনন্দ! এনেদৰে গৈ অক্টোবৰ মাহৰ ১৩ তাৰিখে বৰ্তমানৰ ৱাৰ্টলিং দ্বীপৰ উপকূল পায়গৈ।

সেই দিনা ৱাতিপুৱা সূৰ্যৰ সাজ-পাৰ পিন্ধি হাতত স্পেইন দেশীয় পতাকা লৈ কলম্বচে পোনতে তীৰত ভৰি দিয়ে। সকলো নাবিকৰে সৈতে আঠ লৈ এই দুৰূহ অভিযান সফল কৰা বাবে ভগৱানক ধন্যবাদ জনাই সেই দেশ স্পেইনৰ বাণীৰ নামত উৎসৰ্গা কৰে। এইদৰেই নতুন মহাদেশ প্ৰথম বাৰৰ বাবে পুৰণি পৃথিৱীৰ অধিবাসীৰ চকুত পৰে।

এই যাত্ৰাতে কলম্বচে কেবাটাও দ্বীপ যেনে—বাম, কে, লণ্ড, ক্ৰকদ্বীপ, কিউবা, হাইটী আদি আৱিষ্কাৰ কৰে। হাইটী দ্বীপৰ উপকূল ভ্ৰমণত তেওঁৰ বিখ্যাত জাহাজ চাৰ্টামেৰিয়া ধ্বংস হয়। সেই জাহাজৰ কাঠেৰে পাৰত সৰু দুৰ্গ এটা তৈয়াৰ কৰি কলম্বচে ৪৪ জন মানুহ সেই দ্বীপত এৰি থৈ দুৰ্গম আৱিষ্কাৰৰ কাহিনী দেশত জনাবলৈ “পিণ্টা” আৰু “নিনা”ৰে উভতি আহে।

স্পেইনত বজা বাণীয়ে যথাযোগ্য বাজ সন্মানেৰে কলম্বচক আদৰণী জনায়। তেওঁ প্ৰাৰ্থনা কৰা সকলো দাবী বজাই মানি লয়। বজাই তেওঁক “ডন” উপাধি দিয়ে। বজা-বাণীৰ আগত কলম্বচে নতুন দেশৰ অভিজ্ঞতাৰ কথা বিবৰি কয়। লগত অনা ভাৰ্টো চবাই, অদ্ভুত জীৱ-জন্তু, মাকৈ, ধন-সোণ কপাহ আন কি এজন ৰেড্ ইণ্ডিয়ান মানুহো বজালৈ আগবঢ়ায়। সেই সময়ত তেওঁ ভাবতৰ্ষ আৱিষ্কাৰ কৰা বুলিয়েই

ভাবি আছিল। বজা-বাণী ছয়ো কলম্বচৰ কাহিনী শুনি তেওঁৰ প্ৰতি পৰম সন্তুষ্ট হয় আৰু এনে ধৰণৰ যাত্ৰাৰ বাবেই লাগতিয়াল নানা আহিলা পাতিবৈ পৰিপূৰ্ণ ডাঙৰ জাহাজ নিৰ্মাণৰ আদেশ দিয়ে। কলম্বচক নো-বাহিনীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ “এডমিৰেল” পদত অভিষিক্ত কৰে। বজা-বাণীৰ অনুৰোধত ইটালীৰ ধৰ্মগুৰু পোপে তেওঁক এটা ষাড উপহাৰ দিয়ে।

১৪৯৩ চনৰ চেপ্টেম্বৰ মাহৰ ৩ তাৰিখে কলম্বচ আকৌ দ্বিতীয়বাৰ আটলান্টিক পাৰ হবলৈ যাত্ৰা কৰে। এইবাৰ তেওঁৰ অধীনত ৩ খন ডাঙৰ জাহাজ আৰু ১৪ খন সৰু জাহাজত প্ৰায় ১৫০০ মানুহ গৈছিল। খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে ১২ জন ধৰ্মযাজকো তেওঁৰ সহযাত্ৰী হৈছিল। নতুন দেশত কবলৈ শস্ত্ৰ আৰু পোহনীয়া জীৱ-জন্তুও লগত লৈ গৈছিল। সকলো যাত্ৰীকে কলম্বচৰ আদেশ মানিবলৈ বাজ-আজ্ঞা শুনাই দিয়া হৈছিল।

এই যাত্ৰাত কলম্বচে ওমিনিকা, মাৰিগলাণ্টে, গুৱাডলুপে, মণ্টেচেৰাট, আণ্টিগুৱা, চানমাৰটিন, চাণ্টাক্ৰুজ আৰু পৰ্টৰিকো আদি দ্বীপ আৱিষ্কাৰ কৰে। তাৰ পিচত তেওঁলোকে যেতিয়া হাইটী দ্বীপ পালে তেতিয়া তাত এৰি যোৱা মানুহ বা ‘ছুৰ্গ’ একেবাৰে নিচিহ্ন হৈছিল। কলম্বচে পুনৰ বাণী ইজাবেলাৰ নামত এখন নতুন নগৰ সেই দ্বীপত স্থাপন কৰে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ইয়াত বসতি কৰিবলৈ অহা লোকসকলৰ মাজত নানাভাৱে মনোমালিগ্ন ঘটে। কাৰণ তেওঁলোকৰ সৰহ ভাগেই আছিল স্পেইন দেশৰ ডাঙৰীয়া বংশৰ। ধন সোণৰ লোভত এওঁলোকে নিজ দেশ এৰি আহিবলৈ সন্মত হৈছিল। কিন্তু হীনবংশৰ জেনোৱাবাসী এজনৰ অধীনত বস-বাস কৰিব লগীয়া হোৱাত এওঁলোকৰ সন্মানত আঘাত লাগে। এনে পৰিস্থিতি আৰু অস্বাস্থ্যকৰ জল-বায়ুৱে কলম্বচৰ মনতো উৎসাহ নাইকিয়া কৰিলে। তেতিয়া তেওঁৰ ভায়েক ডিয়াগোক তেওঁৰ পৰিবৰ্তে তাত শাসনকৰ্তা পাতি কলম্বচে পুনৰ সাগৰত যাত্ৰা কৰে। এইবাৰ তেওঁ জামেইকা আদি দ্বীপ আৱিষ্কাৰ কৰে। ইয়াৰ

পিচত তেওঁ শাৰীৰিক অসুস্থতাৰ বাবে ইজাবেলা চহৰত পাঁচ মাহ পৰি থাকিব লগীয়া হয়। ইফালে অহঙ্কাৰী আৰু লোভী উপনিবেশিক সকলৰ লগত তাৰ স্থায়ী অধিবাসীসকলৰ সংঘৰ্ষ হবলৈ ধৰে। কলম্বচে অসুস্থবলেৰে এওঁলোকক পৰাজয় কৰিব ধৰিলে। বহুতক গোলাম হিচাবে দেশলৈ নিবৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। আন কিছুমানক খনিৰ কামত লগালে। এইদৰেই কলম্বচৰপৰাই দাস প্ৰথাৰ প্ৰচলন হয়। শৰীৰ সুস্থ হোৱাৰ পিচত তেওঁ স্পেইনলৈ যাত্ৰা কৰিলে। দেশৰ বজা-বাণীয়ে তেওঁৰ নতুন আৱিষ্কাৰৰ বাবে নানা সন্মানেৰে বিভূষিত কৰে। পুনৰ ১৪৯৮ চনৰ মে মাহৰ ৩০ তাৰিখে কলম্বচে আটলান্টিকত যাত্ৰা কৰিলে। এইবাৰ তেওঁ ত্ৰিনিদাদ আৰু দক্ষিণ আমেৰিকাৰ উত্তৰাঞ্চল আৱিষ্কাৰ কৰে। এনেতে ইজাবেলা চহৰত অধিবাসীসকলৰ মাজত এখন কাজিয়া লাগে। এনে ধৰণৰ হাই-কাজিয়া ভাঙি শাসনৰ সূচলৰ বাবে এজন উচ্চ বিষয়া স্পেইনৰ ৰজাই পঠিয়াইছিল। এই বিষয়াজনে কলম্বচকে সকলো বিবাদৰ মূল বুলি ধৰি ললে। এওঁ এইবাৰ কলম্বচক বন্দী কৰি দেশলৈ পঠিয়াবৰ আদেশ দিয়ে আৰু বন্দী অৱস্থাত হাতত শিকলি লৈ কলম্বচ উভতি আহি স্পেইন দেশ পায়। বাণী ইজাবেলাই কলম্বচৰ দুৰ্দশা দেখি কান্দি পেলাইছিল আৰু তৎক্ষণাত মুকলি কৰি আগৰ পদত অধিষ্ঠিত কৰে। কলম্বচে কিন্তু এই দুৰ্দশাৰ কথা কোনোমতেই পাহৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ মৃত্যুৰ সময়লৈকে সেই শিকলি ডাল লগত লৈ ফুৰিছিল। চতুৰ্থবাৰ ভ্ৰমণত তেওঁৰ শৰীৰ ক্ৰমে ভাঙি পৰে; আৰু ১৫০৬ চনত মৃত্যু হয়।

কলম্বচে মৃত্যুৰ সময়তো এখন নতুন দেশ যে আৱিষ্কাৰ কৰিলে, তাক নেজানিলে। এই সন্মান আমেৰিগো ডেজপুচি নামৰ এজন ইটালীয়ান নাবিকেহে পালে।

ফাৰ্ডিনেণ্ড মেগেলিয়ন

১৫২২ চনৰ ৮ চেপ্টেম্বৰৰ দিনা চেভাইল বন্দৰত এখন সৰু জাহাজ চাপে। জাহাজখন পাৰত লগাব সময়ত সেই চহৰৰ প্ৰায়বোৰ অধিবাসীয়ে অতি আগ্ৰহে সেই জাহাজৰ নাৱিকসকলক আদৰ অভ্যর্থনা জনায়। জাহাজখনৰ নাম “ভিক্টোৰিয়া।” সেই জাহাজখন আছিল মেগেলিয়নৰ। তিনি বছৰৰ আগেয়ে প্ৰাচ্যৰ জল-পথ আৱিষ্কাৰৰ বাবে যাত্ৰা কৰা ফাৰ্ডিনেণ্ড মেগেলিয়নৰ পাঁচখন জাহাজৰ ভিতৰত “ভিক্টোৰিয়া” অন্যতম। ১৫১৯ চনত তেওঁ উক্ত অভিযান আৰম্ভ কৰে। কিন্তু ১৫১৯ চনৰ পৰা ১৫২২ চনলৈ কোনোৱে মেগেলিয়ন বা তেওঁৰ জাহাজৰ বিশেষ সংবাদ পোৱা নাছিল।

ভাগকৰা, অৰ্দ্ধভুক্ত আৰু লেতেৰা নাৱিক ক্ৰমে জাহাজৰ পৰা নামি আহিল, মাত্ৰ ১৮ জন। চেভাইল বন্দৰৰপৰা মেগেলিয়নৰ লগত ২৬৫ জন নাৱিকে যাত্ৰা কৰিছিল। তাৰে মাত্ৰ ১৮ জন তিনি বছৰৰ মূৰত উভতি আহিল; কিন্তু দলপতি মেগেলিয়ন উভতি নাছিল। তেওঁ যাত্ৰা শেষ হোৱাৰ আগতেই প্ৰাণ হেৰুৱালে। তথাপিও এই অৱশিষ্ট কেইজনে কি বতৰা ঘোষণা কৰিলে! তেওঁলোকে চেভাইল চহৰৰপৰা যাত্ৰা কৰি আটলাণ্টিক প্ৰশান্ত আৰু ভাৰত মহাসাগৰ অতিক্ৰম কৰি জাহাজৰ দিশ পৰিবৰ্তন নকৰাকৈ পুনৰ সেই নগৰতে উপস্থিত হ’ল। অদ্ভুত সাহস, অসীম ধৈৰ্য আৰু মনোবলেৰে মেগেলিয়ন আৰু সহকৰ্মীসকলে সেই সময়ত কোনেও নজনা পথ আৱিষ্কাৰ কৰি নিজৰ নাম আৱিষ্কাৰৰ কাহিনীত—যাউতি যুগীয়া কৰি থৈ গ’ল। পৃথিৱী যে ঘূৰণীয়া তাৰ প্ৰথম প্ৰমাণ মেগেলিয়নে দেখুৱালে।

ভিক্টোৰিয়া জাহাজৰ অধিনায়ক আছিল ডেলকানো। স্পেইনৰ

সম্ৰাটে তেওঁকে পোনতে এই আৱিষ্কাৰৰ সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান দিছিল। তেওঁক স্পেইন দেশীয় উপাধি আৰু বছৰি ৫০০ সোণৰ মুদ্ৰাবে পুৰস্কৃত কৰিছিল। বিজয়ৰ উত্তেজনাৰ সাময়িক ভাৱে মেগেলিয়নৰ নাম বহুতে পাহৰিছিল। মেগেলিয়ন এই অভিযানৰ নেতা। তেওঁ নিজে সেই অভিযান পৰিকল্পনা কৰিছিল। তেওঁ সম্ৰাটক আৰ্থিক সাহায্য দিবলৈ অনুৰোধ জনাইছিল। মেগেলিয়নে লগৰীয়া সকলোবোৰৰ উপদেশ অনুৰোধ উপেক্ষা কৰি জাহাজৰ দিশ পশ্চিমলৈ ৰাখিবলৈ আদেশ দিছিল। ডেলকানোৱে পোনতে কেইদিনমান গৈয়ে উভতি আহিবলৈ বিচাৰি নাৱিকসকলৰ মাজত বিদ্ৰোহৰ সূচনা কৰিছিল। কিন্তু নিয়তিৰ কি বিচিত্ৰ বিধান যে এই ডেলকানোৱেই বিজয়ীৰ সকলো সন্মান পালে আৰু মেগেলিয়ন পৰি থাকিল ফিলিপাইন দ্বীপৰ এটা অখ্যাত কবৰত। নিজ দেশত মেগেলিয়নৰ নাম স্মৰণ কৰিবলৈকো কাৰো অৱসৰ নহ’ল।

কিন্তু সেই ১৮ জনীয়া অৱশিষ্ট দলটোত ইটালী দেশৰ এণ্টনিও পিগাফেটা নামে এজন নাৱিক আছিল। তেওঁ মেগেলিয়নক কোনো-মতেই পাহৰিব পৰা নাছিল আৰু মেগেলিয়নৰ প্ৰতি ডেলকানোৱে দেখুৱা অকৃতজ্ঞতা সহিব নোৱাৰিলে। পিগাফেটাই নিজৰ ডায়েৰীত জাহাজৰ সকলো ঘটনা টুকি ৰাখিছিল আৰু নিজ দেশ ইটালীলৈ গৈ প্ৰকৃত সকলো ঘটনা পুথি এখনত প্ৰকাশ কৰে। ইয়াৰ ফলত গোটেই পৃথিৱীয়ে মেগেলিয়নক তেওঁৰ প্ৰাপ্য সন্মানেৰে বিভূষিত কৰে।

মেগেলিয়নে ১৪৮০ চনত পৰ্তুগীজ দেশৰ এটা ডাঙৰ পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ কৰে। লৰাকালত তেওঁ সম্ৰাজ্ঞী ইলানোৰ বিষয়াসকলৰ লগত আছিল। ডেকা কালত পৰ্তুগীজ সামৰিক বাহিনীৰ হৈ পূৰ্ব ভাৰতীয় দ্বীপ আৰু মালক্কা দ্বীপত কেবাখনো যুদ্ধত যোগ দিয়ে। সকলোৰে তেওঁ সাহসী আছিল। প্ৰাচ্যত থকা কালতে তেওঁৰ পৃথিৱী পৰিভ্ৰমণৰ আগ্ৰহ জন্মে। তেওঁৰ জন্ম হয় আৱিষ্কাৰৰ যুগত।

তেওঁৰ জন্মভূমি পৰ্তুগাল দেশৰ নাবিকে ভাৰতলৈ জল-পথ আৱিষ্কাৰৰ প্ৰতিযোগিতাত শীৰ্ষস্থান লাভ কৰে। আফ্ৰিকাৰ পশ্চিম উপকূল পৰিক্ৰমণ কৰি পৰ্তুগীজসকলে এই সময়তে তাত উপনিবেশ স্থাপন কৰে। ডিয়াজ আৰু গামাৰ ভ্ৰমণৰ পিচত দেশত এটি আলোড়ণৰ সৃষ্টি হয়। ক্ৰমে পৰ্তুগীজ দেশৰ সন্মান আৰু সাম্ৰাজ্যও বাঢ়িবলৈ ধৰে। ভাৰতীয় কাঁপোৰ, মছলা, সোণ ৰূপৰ গল্পই ইউৰোপৰ নাবিক-সকলক অস্থিৰ কৰি তুলিছিল। সেই বাবে বহু নাবিকে পূবদিশে নাহি পশ্চিমলৈ গৈ ভাৰতবৰ্ষ পাব পাৰি নে নোৱাৰি এই বিষয়ে চিন্তা আৰু আলোচনা কৰিবলৈ ধৰে। ইয়াৰ ফলতে কলম্বচৰ অভিযান আৰম্ভ হয়। প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ অৱস্থিতি আৰু বিশালতা সম্পৰ্কে লাহে লাহে নাবিকবোৰে জানিব পৰা হ'ল।

মালকা দ্বীপৰপৰা উভতি আহি মেগেলিয়নে আটলাণ্টিক পাৰ হৈ প্ৰশান্ত মহাসাগৰ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ এক অভিযানৰ যো-জা কৰি পৰ্তুগীজ বজাক সাহায্য খুজিছিল—কিন্তু বজাই তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনা নামঞ্জুৰ কৰিলে।

দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ মেগেলিয়নে তেতিয়া নিজ দেশ পৰিত্যাগ কৰি স্পেইন দেশৰ সম্ৰাট পঞ্চম চাৰ্লচৰ ওচৰ পালেগৈ। তাতো প্ৰথমে তেওঁক বিষয়াসকলে সন্দেহৰ চকুৰে চাইছিল। কিন্তু তেওঁৰ মনোবল আৰু অদম্য উৎসাহ দেখি সহায় কৰিবলৈ সম্ৰাট মান্তি হ'ল।

৫ খন পুৰণি জাহাজ মেগেলিয়নক দিলে। তেওঁ নিজ তত্ত্বাবধানত জাহাজৰ মেৰামতি কামবোৰ কৰালে। তেওঁ যাত্ৰাৰ সফলতাৰ কাৰণে প্ৰয়োজনীয় সৰু সৰু কথাবোৰলৈকো দৃষ্টি ৰাখি তেওঁ অভিযানৰ পৰিকল্পনা কৰিলে। ছবছৰৰ কাৰণে খাদ্য-বস্তু, খাৰ-বাকদ, জৰী-তক্তা, ঔষধ-পাতি আদি সকলো বস্তু জাহাজত ললে। কিন্তু জাহাজত যাবলৈ কোনো নাবিক আগবাঢ়ি নাহে; কাৰণ অজানা পথত আৰু অনিৰ্দিষ্ট কাললৈ সাগৰত পাৰি দিবলৈ কোনো মান্তি নহয়।

অৱশেষত ইংলণ্ড, ফ্ৰাঞ্চ, পৰ্তুগীজ, স্পেইন আৰু ইটালী আদি ভিন ভিন দেশৰ ২৬৫ জন নাবিক অতি কষ্টেৰে যোগাৰ কৰিলে। মেগেলিয়নৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ জাহাজ “ত্ৰিনিদাদ” আছিল মাত্ৰ ১১০ টনৰ। বাকী কেইখন হ'ল “কনচেপচন” (৯০ টন) ভিক্টোৰিয়া (৮৫ টন) চাৰ্ভিয়াগো আৰু চান এণ্টনিও (৭৫ টন)। আজি-কালিৰ সমুদ্ৰগামী জাহাজৰ তুলনাত মেগেলিয়নৰ জাহাজ কেইখন তেনেই সৰু আছিল।

১৫১৯ চনৰ চেপ্টেম্বৰ মাহৰ ২০ তাৰিখে মেগেলিয়নে স্পেইন দেশৰপৰা পশ্চিমলৈ যাত্ৰা কৰে। লাহে লাহে স্পেইনৰ তীৰভূমি তেওঁলোকৰ দৃষ্টি-পথৰ অগোচৰ হ'ল। ত্ৰিনিদাদ জাহাজত তেওঁ নিজে থাকি বাকী কেইখনক পথ দেখুৱাই লৈ গৈছিল। ৰাতি জাহাজৰ ওপৰত একুৰা জুই ধৰি আন কেইখনক বাটৰ নিৰ্দেশ দিছিল। প্ৰত্যেক দিনে গধূলি পৰত ত্ৰিনিদাদ জাহাজৰ কাষে কাষে আন জাহাজবোৰে আহি মেগেলিয়নক প্ৰণাম জনাইছিল আৰু পিচ দিনৰ কাৰ্য্যসূচী জানি লৈছিল। প্ৰথমে তেওঁৰ পৰিকল্পনা বা উদ্দেশ্যৰ কথা লগৰ কেপ্টেইন-সকলকো জনোৱা নাছিল। এই বাবে লগৰীয়াসকলে অসন্তুষ্ট হৈ তেওঁক বেয়া পোৱা সম্পূৰ্ণ স্বাভাৱিক। তাতো আকৌ বেচিভাগ স্পেইন দেশীয় নাবিক। এজন পৰ্তুগীজ নাবিকৰ আদেশ মানিব লগীয়া হোৱাত তেওঁলোকে সন্মানত আঘাত পোৱা যেন পালে। মেগেলিয়নে পোনতে দক্ষিণলৈ জাহাজ এৰি দি কেনাৰী দ্বীপপুঞ্জ, কেপভাৰ্দে দ্বীপ পাৰ হৈ চিণ্ডালিওন পালে। ইয়াতে তিনি সপ্তাহ কাল বৈ প্ৰতিকূল সোঁতত জাহাজ পশ্চিমলৈ এৰি দি ব্ৰাজিলৰ উপকূল পালেগৈ। আটলাণ্টিক পাৰ হোৱা সময়ত এজন স্পেইন দেশীয় কেপ্টেইনক তেওঁ বিদ্ৰোহকাৰী বুলি ভাবি বন্দী কৰিছিল।

ৰাইওদি জেনেৰিও চহৰত ছমপ্তাহ থাকি মেগেলিয়নে খাদ্য-বস্তু আৰু খোৱাপানী যোগাৰ কৰি ললে। তাৰ পিচত ব্ৰাজিলৰ উপকূলেদি দক্ষিণলৈ আগুৱাব ধৰিলে। ক্ৰমে জহৰ সলনি জাৰ নামিল, দিন চুটি

হৈ বাতি দীঘল হবলৈ ধৰিলে—কিন্তু যাত্ৰাৰ শেষ নহল। বাটত এটি ভিতৰলৈ যোৱা জল-পথৰ সন্ধান পাই তেওঁ চাৰ্টিয়াগো আৰু চান-এণ্টোনিও জাহাজক সেই পথেদি যাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। ১৫ দিন যোৱাৰ পিচত দুয়োখন জাহাজ উভতি আহি জনালে যে সেই জল-পথ সাগৰ বা উপসাগৰ নহয়—এখন ডাঙৰ নৈহে। তেওঁলোকে বাইও ডি লা প্লাৰ্ট নৈ আৱিষ্কাৰ কৰিলে। তাৰপৰা ক্ৰমে দক্ষিণলৈ যাবলৈ ধৰিলে। জন-প্ৰাণীহীন উপকূলত একমাত্ৰ পেনগুইন চৰাইহে তেওঁলোকে দেখিছিল। ধুমুহা আৰু বৰষুণে জাহাজৰ গতি কমাই দিলে; লাহে লাহে খোৱা বস্তুবোৰ নাটনি হবলৈ ধৰিলে। ভোক ভাগৰ আৰু কষ্টত প্ৰাণ হেৰুৱাব খোজা নাবিকসকলে মেগেলিয়নক উভতি আহিবলৈ মিনতি জনালে; কিন্তু মেগেলিয়ন অটল। তেওঁ পৰাজয় কোনোমতেই মানিব নোখোজে। তিনিমাহ এনেদৰে অতিক্ৰম কৰাৰ পিচত তেওঁলোকে আকৌ এটা ভিতৰুৱা আশ্ৰয়স্থল পালে। এই ঠাই আছিল চেণ্ট জুলিয়ান পোৰ্ট। মেগেলিয়নে জাবৰ দিন কেইটা ইয়াতে থাকিবৰ মনস্থ কৰিলে। তীব্ৰ জন-প্ৰাণীৰ কোনো চিন নাই, আন কি গছ-গছনি নাইবা ঘাঁহনিও কতো নাই। জাহাজৰ নাবিকসকলৰ মতে এনে ঠাই তেওঁলোকে আগতে কেতিয়াও দেখা নাই। ইয়াত কিছুদিন থাকি প্ৰাণ হেৰুৱাতকৈ বহুতে বিদ্ৰোহ কৰি ওভতাকে শ্ৰেয়স বুলি ভাবিলে। কিন্তু অতি ক্ষিপ্ৰহস্তে মেগেলিয়নে বিদ্ৰোহীদলৰ নায়কজনক ধৰি আনি সকলোৰে আগত শিৰচ্ছেদ কৰিলে; আন দুজনক জাহাজৰপৰা নি উপকূলত অকলে এৰি থৈ আহিল। এনে নিষ্ঠুৰ আৰু অমানুষিক শাস্তি চকুৰ আগতে দেখি বাকীবোৰ ভয়তে পেপুৱা লাগিল। ফলত বিদ্ৰোহৰ ইমানতে অন্ত পৰিল।

মেগেলিয়নে তেওঁৰ দলবল লৈ ইয়াতে প্ৰায় ৫ মাহ কটাব লগীয়া হয়। জাবকালিৰ শেষত যেতিয়া বসন্তকাল আহিল আৰু লাহে লাহে জহ আহিবলৈ ধৰিলে তেতিয়া উপকূললৈ কিছুমান আচৰিত মানুহ অহা দেখিবলৈ পালে। এওঁলোকক দেখি জাহাজৰ কৰ্মচাৰীসকল বৰ

আচৰিত হৈছিল—কিয়নো আকাৰত এই নতুন মানুহবোৰ সাধাৰণ মানুহৰ দুগুণ। তেওঁলোকৰ বহল মুখখনত বঙা বেলি, চকুৰ চাৰিওকাষ হালধীয়া, গালত দুটি বঙা দাগ। চুলিবোৰ অতি চুটি আৰু জন্তৰ ছাল তেওঁলোকৰ কাপোৰ। মেগেলিয়নে এই মানুহক পাটাগণিয়ান নাম দিছিল। এওঁ এজনক বন্দী কৰি নিজদেশ স্পেইনলৈ নিবলৈ আদেশ দিছিল।

চেণ্টজুলিয়ান বন্দৰ এৰি তেওঁ পুনৰ দক্ষিণলৈ যাবলৈ ধৰিলে। অলপ দূৰ গৈয়ে ধুমুহাত পৰি জাহাজ ‘চাৰ্টিয়াগো’ নষ্ট হ’ল; কিন্তু তালৈ তেওঁ অকণো মন নকৰি পুনৰ দক্ষিণলৈ গৈ থাকিল। বাটত পোৱা সকলো উপসাগৰ, অথাত তেওঁ আৱিষ্কাৰ কৰি গৈছিল। দিনৰ পিচত দিন অশান্ত সাগৰৰ ধুমুহা বতাহৰ মাজেদি গৈ তেওঁৰ লগৰীয়া-সকল ভাগৰি পৰিছিল। আন কি “চান এণ্টোনিও” জাহাজৰ কেপ্টেইনে এখন সৰু উপসাগৰলৈ যাওঁতে মেগেলিয়নক বিশ্বাসঘাতকতা কৰি স্পেইন দেশলৈ উভতি যায়। অৱশেষত তেওঁলোক আহি দক্ষিণ আমেৰিকাৰ দক্ষিণ মূৰত উপস্থিত হয়। তাৰে এটা দ্বীপত বাতি জুইৰ পোহৰ দেখি নাবিকসকল আনন্দত মতলীয়া হয় আৰু মেগেলিয়নে সেই দ্বীপৰ নাম “টিয়াৰা ডেল যুগো” বা জুইৰ দেশ ৰাখিলে। যি প্ৰণালীৰ মাজেদি আহি তেওঁলোকে পছিমৰ বিশাল মহাসাগৰ দেখিছিল—তাৰ নাম ৰাখিলে মেগেলিয়ন প্ৰণালী। প্ৰশান্ত মহাসাগৰত ভৰি দি মেগেলিয়নৰ দৰে গম্ভীৰ মানুহো আনন্দত আত্মহাৰা হ’ল। তেওঁৰ জীৱনৰ এটা প্ৰধান আকাজক্ষা পূৰ্ণ হ’ল।

ইয়াতে কেইদিনমান বিশ্রাম লৈ মেগেলিয়নে পুনৰ যাত্ৰা কৰিলে নতুন মহাসাগৰৰ মাজেদি। লাহে লাহে বতৰ ভাল হৈ আহিল আৰু সাগৰো শান্ত হ’ল। চাৰি মাহ সেই একে বতৰতে গৈ মেগেলিয়নে এই জল-ভাগৰ নাম থলে প্ৰশান্ত মহাসাগৰ। নাবিকসকলে এই নতুন জল-ভাগ পাব হৈ ভাৰতবৰ্ষ পাব পাৰি বুলি ভাবিছিল—কিন্তু তাৰ আকৃতি আৰু আয়তন কিমান তাক নেজানিছিল। চাৰিমাহ

একেৰাহে গৈয়ো মাটিৰ কোনো সন্ধান নেপাই নাবিকসকল পুনৰ হতাশ হ'ল। খাত্ত বস্তুৰ নাটনি হবলৈ ধৰিলে। কাঠৰ গুড়ি, এন্দুৰ, চামৰা আৰু মাছ খাই জীৱন বাখিব লগীয়া হল! প্ৰথৰ ব'দৰ তাপত খোৱা পানী নষ্ট হৈ যাবলৈ ধৰিলে। গাত চৰ্মৰোগ হৈ প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ প্ৰথম অভিযানত মেগেলিয়নৰ প্ৰায় তিনি ভাগৰ এভাগ নাবিকে প্ৰাণ হেৰুৱালে। তাৰ পিচত যেতিয়া সকলোৱে প্ৰাণৰ আশা এৰি দিলে, তেতিয়া এদিন আবেলি পৰত কিছুমান দ্বীপ তেওঁলোকৰ চকুত পৰিল। এই দ্বীপ সমূহৰ নাম দিলে “লীডজোণ” বা চোৰ-দ্বীপ। ইয়াতে ফল মূল, খাত্তবস্তু আৰু খোৱা পানী সংগ্ৰহ কৰি ললে। দ্বীপৰ অধিবাসীবোৰ উলঙ্গ অসভ্য আছিল আৰু জাহাজৰ যি কোনো বস্তুকেই চুৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

কেইদিনমান জিৰণি লৈ মেগেলিয়নে পুনৰ পশ্চিমলৈ যাত্ৰা কৰে, আৰু চাৰি দিনৰ মূৰত ফিলিপাইন দ্বীপপুঞ্জ পালে। তাৰে চেবু দ্বীপত তেওঁলোকে জাহাজ চপালে। চেবু দ্বীপৰ বজাই মেগেলিয়নক সন্মানিত অতিথি ৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে। চেবু দ্বীপৰ বজাৰ মেট্টান বজাৰ লগত কাজিয়া। সেই বাবে মেগেলিয়নক তেওঁ উন্নত অস্ত্ৰ বন্দুকৰে বজাৰ হৈ মেট্টান বজাৰ লগত যুজ কৰিবলৈ অনুৰোধ জনালে। মেগেলিয়নে এই প্ৰস্তাৱত সন্মত হৈ মেট্টান বজাক আক্ৰমণ কৰিলে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ইতাহতি যুদ্ধত মেগেলিয়নৰ ইয়াতে ১৫২১ চনৰ ২৭ এপ্ৰেলত মৃত্যু হল।

মেগেলিয়ন নিহত হোৱা খবৰ পায়েই চেবু বজা স্পেইন দেশীয় নাবিকসকলৰ বিপক্ষে গল আৰু তাৰপৰা নাবিকসকলক গুচি যাবলৈ আদেশ দিলে। কনচেপচন জাহাজখন এনে বেয়াকৈ ইয়াতে ফুটিল যে তেওঁলোকে সেইখন তাতে পুৰি পেলালে।

মাত্ৰ তিনিদাদ আৰু ভিক্টোৰিয়া পুনৰ পশ্চিম মুখে যাবলৈ ধৰিলে। বাৰ্টত তেওঁলোকে বাণও দ্বীপৰ ক্ৰণাই চহৰ আৱিষ্কাৰ কৰে, তাৰ পিচত মিন্দানাও দ্বীপ। ইয়াৰপৰা গৈ প্ৰাচ্যৰ মহলাৰ কেন্দ্ৰস্থল মালক্কাচ

দ্বীপ পালে। ইয়াতে তেওঁলোকৰ অজানা যাত্ৰাৰ শেষ হল। পিগাফেটাই দলপতি মেগেলিয়নক যাত্ৰাৰ অন্ত নহওঁতেই হেৰুৱাই বিজয়ৰ গোঁৰব অকণো অনুভৱ নকৰিলে।

দুয়োখন জাহাজ মহলাৰে ভৰ্তি কৰি নাবিকসকলে দেশ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে। কিন্তু জাহাজ তিনিদাদ অলপ গৈয়েই যাব নোৱাৰা হ'ল। তেতিয়া একমাত্ৰ ভিক্টোৰিয়া জাহাজ ৬০ জন নাবিকৰে সৈতে স্পেইন দেশীয় ডাঙৰীয়া ডেলকানোৰ অধীনত যাবলৈ ধৰিলে। ডেলকানো মেগেলিয়নৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰাসকলৰ ভিতৰত এজন প্ৰধান বিষয়া। অৱশেষত ভাৰত মহাসাগৰ অতিক্ৰম কৰি উত্তমাশা অন্তৰীপ পাৰ হৈ এই ক্ষুদ্ৰ জাহাজ খন কেনাৰী দ্বীপপুঞ্জ পায়গৈ। নানা ৰোগত ভুগি বহুতো নাবিকৰ বাৰ্টতে মৃত্যু হয়। মাত্ৰ ১৮ জনহে যাত্ৰা সম্পূৰ্ণ কৰি পুনৰ চেভাইল বন্দৰত নামিবলৈ সক্ষম হৈছিল। ডেলকানোৰ অহঙ্কাৰী কথাৰ মাজতো এই নাবিকসকলে ভালকৈ বুজিব পাৰিছিল যে প্ৰকৃত জয়ৰ গোঁৰবৰ অধিকাৰী মেগেলিয়ন, ডেলকানো হৈছে পাবত গজা।

কেপ্টেইন কুক

কানাডাৰ চেণ্টলৰেন্স নৈৰ পাৰত অৱস্থিত ফৰাচী অধীনত থকা কুইবেক চহৰ; ১৭৫৯ চনৰ ইংৰাজ সেনাপতি উলফে এই নগৰ অববোধ কৰে। এই সময়ত ফৰাচীসকল ভাৰতবৰ্ষ আৰু আমেৰিকাত থকা ইংৰাজৰ প্ৰধান শত্ৰু আছিল। আমেৰিকাত থকা ইংৰাজ উপনিবেশবোৰ যাতে ফৰাচী সেনাপতি মণ্টকামৰ অধীনলৈ নাহে তাৰ বাবে ইংৰাজসকলে বিশেষ চকু দিছিল আৰু চেণ্টলৰেন্স নৈত ইংৰাজ নৌ-বাহিনীয়ে সদায় সতৰ্ক দৃষ্টি ৰাখিছিল। এই কাম জেমচ্ কুক নামৰ এজন সাধাৰণ নাবিকে এনে সূচাকৰূপে সম্পন্ন কৰিলে যে তাৰ ফলতে সেনাপতি উলফে সহজে কুইবেক চহৰ জয় কৰিলে। জেমচ্ কুকৰ কৰ্মকুশলতা বৃটিছ নৌ-বাহিনীৰ গুৰিয়ালসকলৰ দৃষ্টিত পৰিল। যুদ্ধ বিবতিৰ পিচত জেমচ্ কুকক নিউফাউণ্ডলেণ্ড আৰু লাৱাডোৰ উপকূল জৰীপ কৰিবলৈ দিয়ে। এই কাম অতি স্বকলমে কুকে সমাধা কৰে। তেওঁৰ দ্বাৰা তৈয়াৰী নৌ-বিভাগৰ চাৰ্ট এতিয়াও ব্যৱহাৰ হয়।

কুক ১৭৪২ চনত ঘৰবপৰা পলাই গৈ নৌ-বাহিনীত ভৰ্তি হয়। তেতিয়াৰেপৰা ১৭ বছৰ একেবাহে জাহাজত কাম কৰে। ইয়ৰ্কচায়াৰৰ মাৰ্টিন নামে গাঁৱত এটি দুখীয়া পৰিয়ালত কুকৰ ১৭২৮ চনত জন্ম হয়। তেওঁৰ দেউতাক এজন সাধাৰণ বহুৱা আছিল। লৰা কালত কুকে দেউতাকক পথাৰৰ কামত সহায় কৰিছিল। ১৩ বছৰ বয়সত কুকে পথাৰৰ কাম এৰি ষ্টেইথে চহৰত এখন গলামালৰ দোকানত চাকৰি লয়। কিন্তু দোকানৰ কামত মন নবহাত পলাই গৈ এখন কয়লাৰ জাহাজত সাধাৰণ কৰ্মীৰূপে যোগদান কৰে। অলপ দিনৰ ভিতৰতে নিজৰ একনিষ্ঠ পৰিশ্ৰমৰ ফলত তেওঁ জাহাজৰ এজন

প্ৰধান বিষয়া হৈ পৰে। ১৭৫৫ চনৰ ইংৰাজ ফৰাচী যুদ্ধৰ প্ৰাৰম্ভনীতে তেওঁ ৰাজকীয় নৌ-বাহিনীত যোগ দিয়ে আৰু ইংৰাজ জাহাজ “ঈগল” ৰ এজন বিষয়া হৈ আমেৰিকালৈ যায়। কুকক তেওঁৰ তলতীয়া কৰ্মচাৰীসকলে খুব ভাল পাইছিল; কাৰণ যি কোনো বিপদতে কুক আছিল ধীৰ, স্থিৰ। সকলোতকৈ আগেয়ে তেওঁ নিজে বিপদৰ সম্মুখীন হৈছিল; কঠোৰ পৰিশ্ৰম নিয়মানুবৰ্তিতাত তেওঁ আগবঢ়ুৱা আছিল। তেওঁৰ লগত কাম কৰিবলৈ লগৰীয়াসকল সদায় আগ্ৰহান্বিত হৈছিল। তেওঁৰ বিশ্লেষণ শক্তিও প্ৰচুৰ আছিল। নৌ-বাহিনীৰ বিষয়াকপে যি ঠাইলৈকে গৈছিল, তাৰ ধুনীয়া বিশদ বিৱৰণ আহৰি সময়ত লিখি ৰাখিছিল। এনে সদগুণলৈ মন কৰি ইংৰাজ গৱৰ্ণমেণ্টে তেওঁক প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ দ্বীপসমূহ আৱিষ্কাৰ কৰি, ইংৰাজ সাম্ৰাজ্য স্থাপন কৰিবলৈ ১৭৬৮ চনত নিযুক্ত কৰে।

এই সময়ত বহুতো নাবিকে যদিও প্ৰশান্ত মহাসাগৰ অতিক্ৰম কৰিছিল, গতানুগতিক পথ এৰি আনপিনে যাবলৈ সাধাৰণতে নিবিচাৰিছিল। মেগেলিয়নে পৃথিৱী প্ৰদক্ষিণ কৰাৰ পিচত প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ দক্ষিণে কি আছে এই বিষয়ে নানা জনবৰ আৰু গল্প ইউৰোপৰ সকলো দেশৰ নাবিকৰ মাজতে শুনা গৈছিল। তাত ধন সোণৰে ভৰপূৰ ষ্থেত মানুহৰ বস-বাসৰ এখন উপযোগী মহাদেশ থকা বুলি সকলোৱে ভাবিছিল। এই গুজবৰ সত্যতা স্থিৰ কৰিবলৈ আৰু পাৰিলে তাত এখন ইংৰাজ উপনিবেশ স্থাপনৰ অৰ্থে বৃটিছ চৰকাৰে কেপ্টেইন কুকক নিযুক্ত কৰে।

লাই মাউথ বন্দৰপৰা ৩৭০ টনৰ এনডেভাৰ নামৰ জাহাজত এই উদ্দেশ্যে কেপ্টেইন কুকে ১৭৬৮ চনৰ আগষ্ট মাহত যাত্ৰা কৰে। তেওঁ ছমাহ একেবাহে পছিমলৈ গৈ মেগলন প্ৰণালী পাৰ হৈ তাহিটি দ্বীপত উপস্থিত হয়। ইয়াৰ স্থানীয় অধিবাসীসকলৰ ব্যৱহাৰত আৰু জল-বায়ুত মুগ্ধ হৈ ছমহীয়া যাত্ৰাৰ অন্তত সকলো নাবিকে এই দ্বীপত কিছুদিন জিৰণি লব খুজিছিল, কিন্তু কেপ্টেইন কুকে তেওঁৰ কাম শেষ হোৱা মাত্ৰেই দক্ষিণলৈ যাত্ৰা কৰি নিউজিলেণ্ডৰ দুখীয়া উপসাগৰত

উপস্থিত হয়। সেই সময়ত এই দ্বীপক তেওঁলোকে এখন নতুন মহাদেশ বুলি ভাবিছিল। উপকূল সমূহ আৱিষ্কাৰ কৰি তেওঁ তাত ছমাহ কটায় আৰু এই সময়তে তেওঁ বুজি পায় যে নিউজিলেণ্ড দুটা দ্বীপৰ সমষ্টি। তেতিয়া দুই দ্বীপৰ মাজত থকা প্ৰণালীক তেওঁৰ নামেৰে নামাকৰণ কৰে। তাৰ পিচত ওলন্দাজসকলে আৱিষ্কাৰ কৰা অষ্ট্ৰেলিয়াৰ উপকূলেদি ২০০০ মাইল উত্তৰলৈ আহি টবেচ প্ৰণালীৰ মাজেদি পাৰ হৈ প্ৰথম বাৰলৈ অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু নিউগিনি যে এখন দেশ নহয় তাক নিৰ্ণয় কৰে। অষ্ট্ৰেলিয়াক ওলন্দাজসকলে নতুন হলেণ্ড নাম দিছিল। অৱশেষৰ নিউজিলেণ্ড আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াৰ উপকূলত বহু অঞ্চল নতুনকৈ ভ্ৰমণ কৰি কুকে উত্তমাশা অন্তৰীপৰ পথেদি নিজ দেশলৈ উভতি যায়। এই ভ্ৰমণত কেপ্টেইন কুক একেবাহে তিনি বছৰ সাগৰত আছিল। স্কাৰ্ভি নামৰ সামুদ্ৰিক বেমাৰৰ তেওঁৰ বহুতো কৰ্মচাৰী অতিপাত ভুগিছিল। তাৰে ২৩ জন নাৱিক এই বেমাৰত ঢুকায়। কেপ্টেইন কুকে পিচৰ ভ্ৰমণত এই বেমাৰৰ হাত সাৰিবলৈ নানা ধৰণৰ। উপায় নিজে উলিয়াইছিল। অষ্টাদশ শতিকাত নো-ভ্ৰমণ কেনে কষ্টকৰ আছিল আজি-কালি তাক ভাবিবই নোৱাৰি। জাহাজবোৰ অতি সৰু আৰু কাঠেৰে তৈয়াৰী। ঠাইৰ অভাৱত দীঘলীয়া যাত্ৰাৰ আৱশ্যকীয় খাদ্য-বস্তু নিব নোৱাৰিছিল। নিমখীয়া মাংস আৰু টান বিস্কুটেই নাৱিকসকলৰ আছিল প্ৰধান আহাৰ। পানীৰ অভাৱত গেলা মদ খাব লগীয়া হৈছিল। এনে অপুষ্টিৰ খাদ্য আৰু থকা মেলাৰ উপযুক্ত ঠাইৰ অভাৱেই স্কাৰ্ভি ৰোগৰ মূল আছিল। কেপ্টেইন কুকে জাহাজত পৰিষ্কাৰ পৰিচ্ছন্নতা এটা অপৰিহাৰ্য্য অঙ্গ কৰি তুলিলে। ফল, মূল, টেঙা, গাজৰ আদিও জাহাজৰ খাদ্য বস্তু ৰূপে তুলি ললে। এই নতুন চেষ্টাৰ ফলত স্কাৰ্ভি বেমাৰ লাহে লাহে একেবাৰে লোপ পালে।

ইংলণ্ডত কিছুদিন জিৰণি লোৱাৰ পিচত ১৭৭২ চনত কেপ্টেইন কুকে পুনৰ যাত্ৰা কৰে। এইবাৰ দক্ষিণ মহাদেশ তেওঁৰ প্ৰধান লক্ষ্য।

ইয়াত ইংৰাজ উপনিবেশ স্থাপনৰ সূচল হবনে নহয় নিৰ্ণয় কৰা তেওঁৰ আন এটি উদ্দেশ্য। এইবাৰ কুকে লগত ললে 'Resolution' 'Adventure' নামৰ দুখন আধুনিক জাহাজ। পোনতে উত্তমাশা অন্তৰীপ পাৰ হৈ কুকে অজানা দক্ষিণ মহাসাগৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কেইবা সপ্তাহো ইফালে-সিফালে দেশ বিচাৰি কুক ঘূৰি ফুৰিছিল। এই যাত্ৰাত চৈচা বতাহ, কুঁৱলী, বৰফ, বৰফুণ আৰু ধুমুহা বতাহে নাৱিকসকলক অতিষ্ঠ কৰিছিল। আন কি কুকে নিজে এইবাৰ নানা ৰোগত ভোগে। এনে সময়ত বৰফৰ স্তূপে তেওঁলোকৰ দুয়োখন জাহাজ আগুৰি ধৰে। নিৰ্মল পানীৰ অভাৱত সাগৰৰ লুণীয়া পানীকে তেওঁলোকে খাব লগাত পৰে। এনে অভাৱনীয় বিপদৰ সন্মুখীন হৈয়ো কুক অবিচলিত। তাৰ মাজেদিয়ে তেওঁ দক্ষিণ মহাসাগৰেদি উত্তমাশা অন্তৰীপৰপৰা নিউজিলেণ্ডলৈ আগবাঢ়ি যায়। এই ভ্ৰমণে দক্ষিণ মহাদেশ (Antartic) যে একমাত্ৰ বৰফৰে ভৰপূৰ তাকে বিশ্ববাসীক জনাই দিয়ে। তেওঁ পুনৰ টাহিটি দ্বীপলৈ যায় আৰু বাটত নিউকেলেডোনিয়া, ছেণ্ডউইচ, হুড আৰু পেলিচাৰ দ্বীপ আৱিষ্কাৰ কৰে। এইবাৰ কোনো মানুহে নজনা বহুত সাগৰেদি তেওঁ পাৰ হৈ গৈ প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ দক্ষিণাংশ ভালদৰে ভ্ৰমণ কৰে। ইয়াৰ পিচত দক্ষিণ মহাদেশৰ অৱস্থিতিৰ কথা কোনোৱে বিশ্বাস নকৰা হ'ল।

ইংলণ্ডলৈ উভতি আহাৰ লগে লগে নানা সন্মানেৰে তেওঁক বিভূষিত কৰা হয়। তেওঁ বৈজ্ঞানিকৰ শ্ৰেষ্ঠ সন্মান ৰয়েল ছচাইটিৰ সভ্য নিৰ্বাচিত হয়। ৱুটিছ ৰাজকীয় নো-বাহিনীৰ "কেপ্টেইন" পদ দিয়া হয়। কাৰণ তেওঁক সপ্তদশ শতিকাৰ শ্ৰেষ্ঠ আৱিষ্কাৰক বুলি সকলোৱে সহজে মানি লয়। এই দুই বিশ্ববিখ্যাত ভ্ৰমণৰ পিচত কুকে ইচ্ছা কৰিলে সাগৰৰপৰা অৱসৰ লৈ ঘৈণীয়েক লৰা-ছোৱালীৰ সৈতে সুখে সন্তোষে জীৱনৰ বাকী দিনবোৰ কটাব পাৰিলেহেঁতেন। তেওঁ বিবাহিত জীৱনৰ ১৭ বছৰৰ ভিতৰত মাত্ৰ ৫ বছৰ হে দেশত আছিল।

কিন্তু অকৰ্মণ্য জীৱন তেওঁৰ অকণো সহ্য নহল। সেই বাবে তেওঁ পুনৰ সাগৰৰ দীঘলীয়া যাত্ৰাৰ বাবে সাজু হল।

আমেৰিকা আৱিষ্কাৰৰ পিচত ইউৰোপীয় দেশসমূহে উত্তমাশা অন্তৰীপ পাৰ হৈ ভাৰত মহাসাগৰেদি চীন দেশ বা জাপানলৈ যোৱাৰ সলনি প্ৰশান্ত মহাসাগৰেদি এটি নতুন জলপথ স্থাপনৰ বাবে চেষ্টা কৰি আছিল। বৃটিছ চৰকাৰে এনে এটি পথৰ বাবে ২০,০০০ পাউণ্ড বা তিন লক্ষ টকাৰ পুৰস্কাৰ ঘোষণা কৰে। এই উদ্দেশ্যে বহুতো নাবিকে—আটলান্টিক উপকূলৰপৰা পশ্চিম মূৱাকৈ যাত্ৰা কৰিছিল। কেপ্টেইন কুকে সেই একে দিশে নগৈ ওলোটা দিশে অৰ্থাৎ প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰপৰা তেনে পথৰ চেষ্টা কৰিবলৈ মনস্থ কৰে। ১৭৭৬ চনৰ জুলাই মাহত আকৌ “Resolution” আৰু “Discovery” জাহাজত কেপ্টেইন কুকে পূবলৈ যাত্ৰা কৰে। এবছৰৰ মূৰত তেওঁ পুনৰ নিউজিলেণ্ড আৰু টাহিটি দ্বীপ পৰিদৰ্শন কৰে। বাটত অসংখ্য দ্বীপ আৱিষ্কাৰ কৰি তেওঁ আমেৰিকাৰ উপকূলেদি উত্তৰলৈ যাত্ৰা কৰে। বাটত এইবাৰ হাওৱাই দ্বীপপুঞ্জ আৱিষ্কাৰ কৰে। উত্তৰ আমেৰিকা আৰু কছিয়াৰ মাজত থকা বেবিং প্ৰণালীৰপৰা তেওঁ উভতি আহে।

হাওৱাই দ্বীপত দীঘলীয়া কষ্টকৰ ভ্ৰমণৰ অন্তত কেপ্টেইন কুকে জিৰণি লয়। সেই দ্বীপৰ অধিবাসীসকলে পোনতে তেওঁক ঈশ্বৰৰ নিচিনাকৈ মানিছিল। জাহাজৰ মেৰামতি আৰু খোৱা-বস্তু সংগ্ৰহ কৰি কুকে হাওৱাই দ্বীপৰপৰা ১৭৭৯ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত যাত্ৰা কৰে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ধুমুহাৰ কোবত তেওঁৰ এখন জাহাজ নষ্ট হোৱাত পুনৰ সেই দ্বীপলৈ উভতি আহিব লগা হয়। এইবাৰ কিন্তু স্থানীয় মানুহবোৰে তেওঁক বৰ বেয়া ব্যৱহাৰ কৰে। আন কি তেওঁৰ জাহাজৰ বয়-বস্তু কিছুমান সিহঁতে চুৰকৈ নিয়ে। এনে আচৰিত পৰিবৰ্তনৰ কাৰণ একোকে বুজিব নোৱাৰি, কেপ্টেইন কুক নিজে সেই দেশৰ ৰজাৰ ওচৰলৈ গ'ল। ৰজাৰ লগত কথা পাতি থাকোঁতে এজন

স্থানীয় অধিবাসীয়ে তেওঁৰ গালৈ এডাল বৰ্ষা মাৰি পঠিয়ালে। আন এজনে পিচপিনৰপৰা ছুৰী মাৰিলে। কেপ্টেইন কুক ততালিকে মাটিত পৰিল আৰু তাতে তেওঁৰ মৃত্যু হ'ল। ১৭৭৯ চনৰ ১৪ ফেব্ৰুৱাৰীৰ দিনা সেই ঘটনা হয়। তেওঁৰ লগৰীয়াসকলে পলাই কোনো মতে প্ৰাণ বচালে। এই দৰেই এই মহান আৱিষ্কাৰকৰ মৃত্যু হয়। তেওঁৰ স্বৰ্গী হোৱা বাতৰিয়ে গোটেই ইউৰোপকেই মৰ্মাহত কৰি তোলে।

কেপ্টেইন কুকৰ জীৱনটো কেৱল চাঞ্চল্যকৰ আৰু দুঃসাহসিক অভিযান আৰু ঘটনাৱলীৰ মাজেদি অতিবাহিত হয়। কোনো কোনো মানুহে শুই বহি জীৱনটো কটাৰ পাৰিলেই সুখৰ জীৱন বুলি ভাবে। কিন্তু সেই ধাৰণা ভুল। তেনে জীৱনত প্ৰকৃত মনুষ্যত্ব ফুটি নোলায়। যত শক্তিৰ আচল পৰীক্ষা হয়, যত বুদ্ধি, পৰিশ্ৰম, ধৈৰ্য আৰু বীৰ্য আদি গুণবোৰ প্ৰকাশ পায় তেনে প্ৰতিকূল অৱস্থাৰ মাজেদি যি জীৱন-তৰী চলাই নিবলৈ সমৰ্থ হয়, সেই জনহে প্ৰকৃত মানৱ। কেপ্টেইন কুকৰ বীৰত্ব এই খিনিতেই যে তেওঁ তেনে বিপদসঙ্কুল অৱস্থালৈ ভয় নকৰি জগতত নতুন তথ্যৰ সন্ধান দিবলৈ আগবাঢ়ি গৈছিল। দক্ষিণ মেৰু অঞ্চলৰ বৰফৰ ধুমুহা, আটলান্টিক আৰু প্ৰশান্ত মহাসাগৰৰ আকাশলজ্জা ঢৌ, নিউজিলেণ্ড আৰু হাওৱাই দ্বীপৰ অসভ্য আদিম জাতিৰ প্ৰতিকূল আচৰণ, একোৱেই তেওঁক ভয় খুৱাব পৰা নাছিল। এনে সাহসী বীৰৰ আত্মত্যাগৰ ফলতেই অষ্ট্ৰেলীয়া আদি ঠাই সভ্য-জগতৰ বসতিযোগ্য হৈছে।

মঙ্গো পাৰ্ক

খৃষ্ট জন্মৰ ৪০০ বছৰৰ আগতে গ্ৰীকদেশৰ বুৰঞ্জীবিদ পণ্ডিত হিবোডোটোছে লেখিছিল যে কেইজন মান সাহসী ডেকালবাই লিবিয়াৰ মৰুভূমি অতিক্ৰম কৰি দক্ষিণলৈ গৈ পছিমৰপৰা পূবলৈ বৈ যোৱা এখন নদী পাইছিল। তেওঁৰ মতে সম্ভৱতঃ এইখনেই আফ্ৰিকা মহাদেশৰ তৃতীয় ডাঙৰ নৈ নাইজাৰ। হিবোডোটোছৰ প্ৰায় ২০০০ বছৰৰ পিচলৈ ইউৰোপৰ বিখ্যাত পণ্ডিতসকলে এই নৈৰ বিষয়ে আন একো খবৰ জনা নাছিল। নাইজাৰ নদী আৰু তাৰ গতিপথ সত্য-সমাজত এটা সাঁথৰ হৈ আছিল। অৱশেষত অষ্টাদশ শতিকাত মঙ্গো পাৰ্ক নামে এজন দুসাহসিক ভ্ৰমণকাৰীয়ে নাইজাৰ নৈৰ অৱবাহিকাত ভ্ৰমণ কৰি এই সমস্যাৰ সামৰণি পেলায়।

১৭৮৮ চনত ইংলণ্ডত কেইজনমান বিখ্যাত পণ্ডিত আৰু গুণীমানুহ গোটখাই আফ্ৰিকা মহাদেশ আৱিষ্কাৰৰ অৰ্থে এটা অনুষ্ঠান পাতে, আৰু নাম দিয়ে 'আফ্ৰিকান এছোচিয়েচন'। ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল সেই অন্ধকাৰ মহাদেশৰ অন্তৰ ভাগ পৃথিৱীৰ পোহৰলৈ আনি সেইবোৰ ঠাইৰ লগত ইংলণ্ডৰ বাণিজ্য স্থাপন কৰা। তেওঁলোকে প্ৰথম কাম হাতত ললে নাইজাৰ নৈ আৰু তাৰ পাৰত অৱস্থিত টিমবক্টু চহৰ আৱিষ্কাৰ কৰা। চাৰিজন ভ্ৰমণকাৰীক এই কামৰ কাৰণে প্ৰথমে নিযুক্ত কৰা হয়। তাৰে প্ৰথম জনৰ কাইবোত মৃত্যু হয়। দ্বিতীয় জনে চাহাৰা অতিক্ৰম কৰিব নোৱাৰিলে। তৃতীয় জনৰ নাইজাৰ নদী পোৱাৰ আগতে মৃত্যু হ'ল আৰু চতুৰ্থ জনক সেই দেশীয় অধিবাসী সকলে হত্যা কৰিলে। এনে অৱস্থাত এজন স্ফটিছ ডেকা ডাক্তৰ নিজে স্বেচ্ছাই আগবাঢ়ি আহিল—নাইজাৰ নৈ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ; এৱেঁই বিখ্যাত ভ্ৰমণকাৰী মঙ্গো পাৰ্ক।

মাত্ৰ ২৪ বছৰ বয়সত মঙ্গো পাৰ্ক আগবাঢ়ি আহিছিল এই দুৰূহ অভিযানলৈ। এডিনবৰা বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা ডাক্তৰী ডিগ্ৰী লাভ কৰি মঙ্গো পাৰ্কে এখন জাহাজত সহকাৰী ডাক্তৰৰ কাম লয়। তাৰ আগতে প্ৰাচ্যৰ সুমাত্ৰা দ্বীপলৈ বাৰণা হয়। এই ভ্ৰমণৰপৰা উভতি আহি তেওঁ শুনিলে যে আফ্ৰিকান এছোচিয়েচনে নাইজাৰ নৈ আৱিষ্কাৰৰ অৰ্থে এটা অভিযান পৰিকল্পনা কৰি তাৰ নেতৃত্ব কৰিবলৈ এজন ডেকা মানুহ বিচাৰিছে। তেওঁৰ আবেদন ততালিকে গৃহীত হ'ল।

মঙ্গো পাৰ্কে ১৭৯৫ চনৰ মে মাহত ইংলণ্ডৰপৰা যাত্ৰা কৰে আৰু এমাহ পিচত গান্ধিয়া নৈৰ মোহনাত উপস্থিত হয়। তাৰপৰা ইংৰাজ সকলৰ শেষ বাণিজ্যকেন্দ্ৰ মোহনাৰপৰা ২০০ মাইল দূৰত থকা পিচনিয়া গাঁৱলৈ ঘোঁৰাৰে যায়। তাত ছমাহ থাকি তাৰ স্থানীয় ভাষা মান্দিয়াগো মান্দিগো ভালদৰে আয়ত্ত কৰে। মঙ্গো পাৰ্কে সেই সময়তে তাৰ আশে-পাশে থকা বিভিন্ন দলৰ মানুহ, তেওঁলোকৰ ৰীতি নিয়ম, স্থানীয় উদ্ভিদ, জীৱ-জন্তুৰ বিষয়ে সকলো কথা জানি লয়।

দুজন মানুহ লগত লৈ মঙ্গো পাৰ্কে তেওঁৰ দুৰূহ যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। তেওঁ গৈছিল ঘোঁৰাত, আৰু বিশ্বাসী অনুচৰ দুজন আৰু ডেয়া গৈছিল গাধৰ পিঠিত। লগত বয় বস্ত্ৰ তেনেই কম। মাত্ৰ দুদিন মানৰ যোগাৰৰ খোৱা বস্ত্ৰ, কড়ি, ধূপাত, কিছুমান সাধাৰণ উপহাৰ, দুটা পিস্তল, দুটা বন্দুক, এটা থাৰ্মোমিটাৰ, এটা কম্পাচ, এটা দিশনিৰ্ণয় কৰা যন্ত্ৰ আৰু এটা ছাতি তেওঁলোকৰ বয়-বস্ত্ৰ। মঙ্গো পাৰ্কে বিভিন্ন ভাষা কোৱা ভিন ভিন ৰাজ্যৰ মাজেদি যাব লাগিছিল। তাৰে কিছুমানে তেওঁক গুপ্তচৰ বুলিও সন্দেহ কৰিছিল। এই স্থানীয় ৰাজ্যবোৰৰ ভিতৰত অকণো মিল নাছিল। ফলত এখন ৰাজ্য এৰি আন এখনলৈ যাবলৈ হলে তেওঁ নানা বিপদত পৰিছিল। তদুপৰি বিশেষ উপহাৰ নেপালে কোনো ৰজাই মঙ্গো পাৰ্কক ভাল ব্যৱহাৰ নকৰিছিল।

ফেটেকণ্ডা নামৰ ঠাই পোৱালৈ তেওঁৰ যাত্ৰাত বিশেষ উল্লেখযোগ্য ঘটনা একো নহল। ইয়াতেই আগৰ ভ্ৰমণকাৰী এজনক স্থানীয় অধিবাসী-

সকলে হত্যা কৰে। সেই বাবে মঙ্গো পাৰ্কে সতৰ্ক হৈ এই দেশত পদাৰ্পণ কৰে। তেওঁ নীল বৰণৰ সুন্দৰ সাজপাৰ পিন্ধি হাতত ছাতি আৰু বজালৈ নানা উপহাৰ লৈ ৰাজসভাত উপস্থিত হৈ বজাৰ আগত নিজ অভিনাট্য প্ৰকাশ কৰে। কিন্তু এখন নৈৰ গতিপথ অন্বেষণ কৰি হেজাৰ হেজাৰ মাইল অতিক্ৰম কৰাৰ কথা শুনি বজা তেনেই অবাৰ! তেওঁৰ মতে মঙ্গো পাৰ্ক এজন বলিয়া। তথাপি বন্দুক, বাকদ, ধুপাত আন কি নিজৰ ছাতি উপহাৰ পাই বজাৰ মন কুমলিল। তেওঁ বাবে বাবে ছাতিটো মেলে আৰু জপায়; কিন্তু এই যন্ত্ৰৰ কি আৱশ্যকতা কোনো পধ্যেই বুজিব নোৱাৰিলে। এনেতে বজাৰ চকু মঙ্গো পাৰ্কৰ নীলা কোটৰ ওপৰত পৰিল। মঙ্গো পাৰ্কে অকণো আপত্তি নকৰি গাৰ কোট খুলি বজাৰ শ্ৰীচৰণত অৰ্পণ কৰিলে। তাৰ পিচত বজা ৰাণীসকলে মঙ্গো পাৰ্কক আগুৰি ধৰিলে। তেওঁলোকৰ, প্ৰত্যেককে নানা ৰোগৰ ঔষধ আৰু পিন্ধিবলৈ মালা লাগে। মঙ্গো পাৰ্কৰ গাৰ বৰণ আৰু দীঘল নাক ৰাণীসকলৰ বিস্ময়ৰ বস্তু হৈ পৰিল। জন্মৰ লগে লগে মাকে তেওঁক গাখীৰত গা ধুৱাই এনে বগা কৰা বুলি এওঁলোকে ভাবিছিল। যি হওক ফেটেকণ্ডাৰ বজাই লাগতিয়াল বস্তু কাঢ়ি লৈ মঙ্গো পাৰ্কক বন্ধু হিচাবে বিদায় দিলে। তাৰ পৰা তেওঁ ক্ৰমে পূবলৈ যাবলৈ ধৰিলে। দিনত গলে আকৌ নতুন বজাৰ হাতত পৰে বুলি তেওঁ বাতিৰ একাৰত যাবলৈ ধৰিলে। বনৰীয়া জন্তুৰ চিঞৰ বাখৰ তেওঁৰ লগৰীয়া হ'ল। ১৭৯৫ চনৰ খৃষ্টমাচৰ আগ-দিনা তেওঁ যোগ নামৰ সৰু চহৰত বয়গৈ। বাতি মঙ্গো পাৰ্ক টোপনিত থাকোতে এদল অশ্বাৰোহীয়ে তেওঁৰ আশ্ৰয়স্থল আক্ৰমণ কৰিলে। মঙ্গো পাৰ্কে আগতে একো সংবাদ নিদিয়াকৈ সেই ৰাজ্যত সোমোৱা বাবে সিহঁতৰ খং; তাতে আকৌ বিদেশীয় একো উপহাৰো দিয়া নাই। সিহঁতে মঙ্গো পাৰ্কৰ বয় বস্তু সকলো লুটি নিলে। যোগ এৰি অলপ দূৰ গৈয়ে আৰু এজন বজাৰ ৰাজ্যত মঙ্গো পাৰ্ক সেই একে দুৰ্দশাতে পৰে।

তাৰ পিচত কোনোমতে প্ৰাণ লৈ তেওঁ কাৰ্ত্তা ৰাজ্যত সোমাল। ইয়াৰ বজাই তেওঁক আগুৱাই যাবলৈ নিদিয়ে। তেওঁক পশ্চিমত থকা আৰব দেশলৈ গৈ তাৰপৰা পূব মুখে আহি নাইজাৰ নৈৰ অনুসৰণ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। কিন্তু মঙ্গো পাৰ্কে এই আদেশ মতে কাম কৰিবলৈ গৈ আৰু এটা নতুন বিপদত পৰে। আৰব দেশীয় সকলো মানুহ মুছলমান। ইউৰোপীয়সকল তেওঁলোকৰ প্ৰধান প্ৰতিদ্বন্দ্বী। গতিকে শত্ৰুৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লোৱাৰ উপযুক্ত সুবিধা পাই আৰব দেশীয় লোকসকলে মঙ্গো পাৰ্কক আক্ৰমণ কৰি বন্দী কৰিলে আৰু সেই অৱস্থাতে আৰব দলপতি আলিৰ ওচৰলৈ নিলে। আলিৰ ঘৈণীয়েকে হেনো আগতে জীয়াই থকা খৃষ্টীয়ান কাকো দেখা নাছিল। সেই বাবে আলিয়ে মঙ্গো পাৰ্কক তেওঁৰ আদা বিলাউমলৈ পঠিয়ালে। তাত আহি পোৱাৰ লগে লগে শ শ মানুহে জুম বান্ধি তেওঁক আগুৰি ধৰিলে। হেজাৰ হেজাৰ প্ৰশ্নৰ তেওঁ উত্তৰ দিবলগীয়া হ'ল। তেওঁৰ দাঁত, নখ, গাৰ বৰণ, নাক মুখ লৈ নানা কথা শুনিব লগীয়া হৈছিল। তাৰ পিচত মঙ্গো পাৰ্কক এটা গাহৰিৰ লগত একেলগে ঘৰ এটাত থাকিবলৈ দিলে। গোটেই দিনে নানা অপমান আৰু পাশৰিক অত্যাচাৰ তেওঁ সহিব লগীয়া হ'ল। তেওঁক কোনো দিনেই পেট ভৰাই খাবলৈ বা পিয়াহত পানী পিবলৈ নিদিছিল। অৱশেষত উপায় নেপাই গৰু গাহৰিয়ে খোৱা পানীকে খাইছিল। চাৰি বছৰ এনে অমানুষিক অত্যাচাৰৰ পিচত তেওঁ এদিন মুক্তি পালে। তেওঁক বন্দীকৈ ৰখা ঠাইখন কাৰ্ত্তাৰ বজাই আক্ৰমণ কৰে। তেতিয়া তেওঁৰ ৰখীয়াবোৰেও প্ৰাণৰ ভয়ত পলাবলৈ ধৰিলে। এই সুযোগতে মঙ্গো পাৰ্কেও ঘোঁৰাত উঠি সেই ৰাজ্যৰপৰা পলাই গ'ল। কিন্তু অকলশৰে খোৱা বস্তু লগত নোহোৱাকৈ তেওঁ কিমান দূৰ যাব? তেওঁৰ দুৰ্দশাৰ সীমা নাইকিয়া হ'ল। পানীৰ অভাৱত তেওঁৰ অণ্ট-কণ্ট শুকাই গ'ল। গছৰ কেঁচা পাত খাই পিয়াহ গুচুৱাবলৈ তেওঁ চেষ্টা কৰিছিল—কিন্তু পাতবোৰো

আছিল তিতা। তাৰ পিচত এখন সৰু পৰ্ব্বত বগাই তাৰ ওপৰৰ এডাল গছত উঠি চাৰিওফালে পানী আছেনে নাই চালে। কিন্তু কোনো ফালে পানী বা মানুহৰ বসতিৰ চিন নেদেখিলে। তাৰ পিচত ভোকত আৰু পিয়াহত আতুৰ হৈ মৃত্যু স্থনিশ্চিত বুলি ভাবি ছপৰীয়া তপত বালিৰ ওপৰতে বাগৰি পৰে। কিন্তু আবেলি পৰত বন্দ কৰ্মাত জীয়াই থাকিবৰ আৰ্কা এবাৰ চেষ্টা কৰিবৰ মন গ'ল— তেওঁ উঠি বহিল। অলপ পিচতে আকাশত বিজুলিয়াৰ ধৰিলে— তাৰ পিচত ধাৰাসাৰে বৰষুণ। মঙ্গো পাৰ্কে গাব তিতাকাপোৰ চেপি পানী খাই পিয়াহ পালুৱাইছিল। তাৰ পিচত আকাশৰ বিজুলী পোহৰকে সাৰথি কৰি তেওঁ ক্ৰমে আগবাঢ়িছিল। এনে কঠিন আৰু বিপদৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল মঙ্গো পাৰ্কৰ ভ্ৰমণ। মাজে মাজে দুজন এজন দয়ালু নিগ্ৰোৱে তেওঁক সহায় কৰিছিল। বহু সময়ত মুকলি পথাৰৰ গছৰ তলত চাৰিও কাষে হিংস্ৰ জন্তুৰ মাত শুনি বাতি কটাৰ লগা হৈছিল।

এনেদৰে আৰু কিছুদিন যোৱাৰ পিচত তেওঁ এদল নিগ্ৰোক লগ পায়। তেওঁলোক জুলিবা নৈৰ পাৰত অৱস্থিত চেগো নামৰ ঠাইলৈ যাব। এই দলটোৰ লগতে মঙ্গো পাৰ্কে যাবলৈ ধৰিলে। শেষত ১৭৯৬ চনৰ জুলাই মাহৰ ২০ তাৰিখে তেওঁ জুলিবা বা নাইজাৰ নৈ পালে। সেই দিনা তেওঁৰ অপাৰ আনন্দ। নাইজাৰ নৈৰ পানীত নামি হাতেৰে পানী খাই ভগৱানৰ ওচৰত তেওঁৰ দুৰুহ যাত্ৰাৰ সফলতাৰ বাবে ধন্যবাদ জনালে।

এই চেগো চহৰখনত প্ৰায় ৩০,০০০ মানুহৰ বসতি। নাইজাৰ নৈৰ দুয়ো পাৰে চহৰখন অৱস্থিত। ওখ বোকামাটিৰ দেৱালেৰে চহৰখন পৰিবৃত্ত। ঘৰবোৰ আলতীয়া মাটিৰে সজা। আন ঠাইৰ নিগ্ৰো ঘৰতকৈ চেগো চহৰৰ ঘৰ-দুৱাৰ উন্নত। বহু ঘৰ ছমহলীয়া আৰু চুণ দিয়া।

নাইজাৰ নৈ পূবলৈ বৈ যোৱা বুলি জানি মঙ্গো পাৰ্কে এইবাৰ তাৰ

মাগৰলৈ গতি-পথ অনুসৰণ কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। কিন্তু স্বাস্থ্য তেওঁৰ একেবাৰে দুৰ্বল। কানি-কপোৰ একেবাৰে জৰা-জীৰ্ণ; আন কি লগত থকা ঘোঁৰাটিও ব্যৱহাৰৰ অনুপযোগী। ইফালে স্থানীয় বজাই তেওঁক আন কোনো বজাৰ গুপ্তচৰ বুলি ভাবি নাইজাৰ নৈ পাৰ হবলৈ অনুমতি নিদিলে। ধাৰাঘাৰ বৰষুণে বাট ঘাটবোৰ তেনেই বোকাৰে পৰিপূৰ্ণ কৰিছিল। তাতে আৰ্কা দিনে বাতিয়ে মহ মাখিব উৎপাত।

এই সময়ত মঙ্গো পাৰ্কে নাইজাৰ নৈৰ পাৰত থকা টিমবক্টু চহৰলৈ যাব পাৰিব বুলি ভাবিছিল, আৰু সেই উদ্দেশ্যেৰে কেতিয়াবা নাৱেৰে, কেতিয়াবা খোজকাটি আৰু কেতিয়াবা ঘোঁৰাৰে নৈৰ পাৰে পাৰে আগুৱাবলৈ ধৰিলে। এনে সময়তে এদিন, তেওঁৰ বহু বিপদৰ লগৰীয়া বিশ্বাসী ঘোঁৰাটো ভাগৰত অৱশ্যে হৈ খোজকাটিৰ নোৱাৰা হ'ল। ইয়াৰ কেইদিন মান পিচত তাক তাতে এৰি যাবলৈ বাধ্য হ'ল। ইয়াৰ কেইদিন মান পিচত তেওঁৰ পথপ্ৰদৰ্শক নিগ্ৰো জনো মনে মনে পলাল। অকলশৰীয়া মঙ্গো পাৰ্ক তেতিয়া নাইজাৰ নৈৰ গতি-পথ এৰি আহিব নে অকলে আগবাঢ়িব ঠিক কৰিব নোৱাৰি মহা বিমোহত পৰিল।

মঙ্গো পাৰ্কে উভতি যোৱাকে ঠিক কৰিলে। কিন্তু তেতিয়া তেওঁ গাম্বিয়া নৈৰপৰা ৫০০ মাইল দূৰত। এদিন গধূলি পৰত এখন গাঁৱত আশ্ৰয় লব খোজোতে সিংহৰ গৰ্জন শুনিবলৈ পালে। ভয়তে তেওঁ এজোপা গছত উঠি বাতিটো কটালে। বাটত এদল ডকাইতে তেওঁৰ পিন্ধা সাজপাৰো কাটি নিছিল, পিচত জেনিবা এজনৰ মনত দয়া উপজিল—তেওঁৰ পিন্ধা কাপোৰ ওভোতাই দি বাকী সকলো লৈ গল। ইয়াৰ পিচত গাম্বিয়া নৈৰ পাৰলৈ যাব ওলোৱা এটা নিগ্ৰো দল তেওঁ লগ পালে। তেওঁলোকৰ লগত গৈ মঙ্গো পাৰ্কে ১৭৯৭ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহৰ ১৬ তাৰিখে পিচানিয়া চহৰ পায়। এই ভ্ৰমণত মঙ্গো পাৰ্কে ২০০০ মাইল পথ অতিক্ৰম

কৰিছিল। তেওঁৰ ভ্ৰমণ-কাহিনী সভা সমাজত প্ৰচাৰ হোৱাৰ লগে লগে নাইজাৰ নৈৰ বিষয়ে থকা সকলো সন্দেহ দূৰ হ'ল। কিন্তু তেতিয়াও ইয়াৰ উৎস সম্বন্ধে নানা কিস্কদন্তি প্ৰচলিত হৈ আছিল। বহুতৰ মতে আফ্ৰিকাৰ মাজ ভাগত নাইজাৰ নৈৰ জন্ম; আন কি মঙ্গো পাৰ্কে নিজেই এই নৈক কঙ্গো নৈৰ এটা শাখা বুলি ভাবিছিল।

মঙ্গো পাৰ্কে তেওঁৰ ভ্ৰমণৰ বাবে ইংলণ্ডত প্ৰচুৰ সমাদৰ পায়। তেওঁ ভ্ৰমণ-কাহিনী বিক্ৰী কৰিয়েই কেইবছৰ মানৰ ভিতৰতে এজন ধনী মানুহ হৈ পৰিল।

ইংলণ্ডলৈ উভতি আহি মঙ্গো পাৰ্কে বিয়া কৰালে আৰু পবলচ নামে ঠাই এখনত ডাক্তৰী কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ মন এখন ঠাইত নবহিল। তেওঁ পুনৰ আফ্ৰিকালৈ যাবলৈ মনস্থ কৰিলে।

আফ্ৰিকান এছোচিয়েচনৰ সহায়ত মঙ্গো পাৰ্কে অকৌ এটা অভিযান পৰিকল্পনা কৰিলে। এইবাৰ তেওঁৰ নদীৰ পাৰে পাৰে ঘিমান দূৰলৈ যাব পাৰি তাৰ চেষ্টা কৰিব। তাৰ পিচত কাইবো নাইবা আৰ্টলাণ্টিক উপকূলেদি এটা যাতায়তৰ পথ নিৰ্মাণৰ সহজ উপায় স্থিৰ কৰিব।

মঙ্গো পাৰ্কৰ দ্বিতীয় অভিযানৰ ৪০ জন বগা মানুহে অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ সবহ ভাগেই সামৰিক বিষয়া আছিল; কিন্তু ভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা নথকাত এওঁলোকৰ প্ৰত্যেকেই মঙ্গো পাৰ্কৰ কাৰণে বোজাৰ নিচিনাহে হৈ পৰিল। কাৰণ পিচনিয়াৰপৰা বিষুবীয় অঞ্চলৰ মাজেদি যাত্ৰা কৰাৰ লগে লগে জ্বৰে এওঁলোকক আক্ৰমণ কৰে। তাৰ পিচত আহিল জেঠ আহাৰ মহীয়া বৰষুণ। মঙ্গো পাৰ্কে অকলে বেমাৰীসকলৰ চিকিৎসা কৰিব লগীয়া হ'ল। তেওঁলোকৰ মাল বস্তু চোৰ ডকাইতৰ হাতৰপৰা বক্ষা কৰিব লাগে, আকৌ একে ঠাইতে সবহ দিন নেথাকি আগবাঢ়িব লাগে। সহযোগীসকলৰপৰা পোৱা সকলো আহুকালৰ হাত সাৰি মঙ্গো পাৰ্ক আগবাঢ়িছিল। তেওঁ আগষ্ট মাহত গৈ নাইজাৰ

নদী পালে। কিন্তু লগত অহা ৪০ জনৰ মাত্ৰ ৭ জনেহে নাইজাৰ নদী দেখিছিল; বাকীবোৰ বাটতে মৃত্যুৰ মুখত পৰে। এই সময়ত তেওঁ নিজে জ্বৰত পৰে, কিন্তু পাৰ্কৰ জিৰণিৰ সময় নাই। স্থানীয় ছুখন নাও সংগ্ৰহ কৰি নৈয়েদি ভটীয়াই গৈ সাগৰ ওলাবলৈ চেষ্টা কৰে। তাৰপৰাই তেওঁ সুদূৰ ইংলণ্ডত থকা ঘৈণীয়েকলৈ চিঠি দিয়ে যে ১৮০৬ চনৰ মে মাহত তেওঁ নিজ কাম সামাধা কৰি দেশলৈ উলটিব। এয়ে তেওঁৰ শেষ সংবাদ।

তাৰ পিচত মঙ্গো পাৰ্ক বা তেওঁৰ লগৰীয়াসকলৰ বিষয়ে একো জনা নেযায়। বহু বছৰৰ পিচত এজন নিগ্ৰো পথপদৰ্শকৰপৰা জনা গৈছিল যে মঙ্গো পাৰ্কক এদল ডকাইতে আক্ৰমণ কৰি তেওঁলোকৰ সকলোকে হত্যা কৰে। মঙ্গো পাৰ্কৰ ভ্ৰমণৰ ফলত অন্ধকাৰ আফ্ৰিকাৰ এটা অঞ্চলৰ বিষয়ে পোহৰ বিয়পি পৰিল আৰু নিজৰ নাম চিৰকাললৈ বিখ্যাত হৈ থাকিল।

ডক্টৰ লিভিংষ্টোন

আফ্ৰিকা মহাদেশৰ উপকূলসমূহ ভাস্কো-দি-গামা আদি সাহসী নাবিকৰ ভ্ৰমণৰ ফলত ১৫ শ শতাব্দীত পৃথিৱীত জনাজাত হৈ পৰিল। কিন্তু সেই দেশৰ ভিতৰ ভাগ প্ৰায় ১৯শ শতিকালৈ অজনা হৈয়েই আছিল। কাৰণ আফ্ৰিকাৰ অন্তৰ্ভাগত পৰিবহনৰ একো সুবিধা নাছিল। অটব্য হাবি, মৰুভূমি, হিংস্ৰ জন্তু, অস্বাস্থ্যকৰ জলবায়ু, খৰশ্ৰোতা নৈ, বিভিন্ন ভাষাৰ অধিবাসী আদিয়েই ভ্ৰমণৰ প্ৰধান অন্তৰায় হৈ পৰিছিল। সেই বাবে এই মহাদেশক অন্ধকাৰ মহাদেশ বোলা হৈছিল। গোলাম ব্যৱসায়ত যিবোৰ মানুহ সেই সময়ত ব্যস্ত আছিল, তাৰ ভিতৰত মাত্ৰ আৰব দেশীয় কেইজন মানেহে উপকূলৰপৰা কিছু দূৰ ভিতৰলৈ গৈছিল। এওঁলোকৰপৰা শুনা মধ্য আফ্ৰিকাৰ নানা গল্প গুজৰে ইউৰোপৰ বহুতকৈ অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত লিভিংষ্টোন এজন প্ৰধান আছিল।

লিভিংষ্টোনে সৰুৰেপৰাই চীনদেশ ভ্ৰমণ কৰিবলৈ মনস্থ কৰিছিল। তেওঁ তালৈ-ডাক্তৰ হৈ যাবলৈ সাজু হওঁতেই—ইংৰাজ আৰু চীনাৰ মাজত ১৮৪০ চনত এখন যুদ্ধ আৰম্ভ হয়। সেই সময়ত মধ্য আফ্ৰিকাৰ নানা গুজব ইউৰোপত প্ৰচলিত আছিল। তাৰ অধিবাসীবোৰৰ ৰোগ আদিৰ কথা শুনি তেওঁৰ কোমল মনত আঘাত লাগে আৰু তেওঁ তালৈ যাবলৈ ইচ্ছা কৰে। লিভিংষ্টোনে প্ৰথমে কেপটাউনৰপৰা উভতি অহা বিখ্যাত ধৰ্মপ্ৰচাৰক আৰু ভ্ৰমণকাৰী ডক্টৰ মোফাৰ্টৰ উপদেশ বিচাৰি গ'ল। ডক্টৰ মোফাৰ্টৰ কাহিনী শুনি লিভিংষ্টোন বিমোহিত হয় আৰু আফ্ৰিকালৈ ভ্ৰমণকাৰী ৰূপে যাবলৈ তেওঁ সাজু হয়।

গ্লাচগো চহৰৰ কাষত ১৮১৩ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ ১৯ তাৰিখে এটি সাধাৰণ পৰিয়ালত লিভিংষ্টোনৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ দেউতাক নীল-

লিভিংষ্টোন এজন চাহৰ ব্যৱসায়ী আছিল। সচ্চল অৱস্থা নাছিল বাবেই দহ বছৰ বয়সতেই স্কুল এৰি ডেভিদ লিভিংষ্টোনে এটি কাপোৰৰ কলত বহুৱাৰ কাম লয়। তাত বাতিপুৰা ৬ বজাৰপৰা বাতি ৮ বজালৈকে কাম কৰিও লিভিংষ্টোনে গ্ৰীক আৰু লেটিন ভাষা শিকিবলৈ সময় উলিয়াইছিল। তাৰ উপৰিও আহৰি পৰত ভ্ৰমণ-কাহিনী আৰু বিজ্ঞানৰ বহুতো কিতাপ পঢ়িছিল। ২৩ বছৰ বয়সত গ্লাচগো বিশ্ববিদ্যালয়ত লিভিংষ্টোনে ডাক্তৰী পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰে। ২৭ বছৰ বয়সত তেওঁ ডাক্তৰ হয় আৰু তাৰ পিচত কেপটাউনলৈ যাত্ৰা কৰে।

দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ বেচুৱাণালেণ্ডৰ ডাক্তৰ মোফাৰ্টৰ শেষ ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ কেন্দ্ৰ আছিল কুৰুমান নামে গাঁও এখন। এই ঠাই কেপটাউনৰপৰা ৭০০ মাইল উত্তৰে আছিল। লিভিংষ্টোনে পোনতে গৰু গাড়ীৰে ইয়ালৈ আহে আৰু ছবছৰ ইয়াত ডাক্তৰী কৰে। তাৰ পিচত ট্ৰান্সভালৰ মাৰ্টচা নামৰ ঠাইলৈ চিকিৎসা আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে লিভিংষ্টোনক যাবলৈ অনুমতি দিয়ে। তালৈ গৈ তেওঁ তাৰ আদিম অধিবাসীসকলৰ ভাষা ততালিকে শিকি লয় আৰু ওচৰে পাজৰে থকা ঠাই সমূহৰ উদ্ভিদ আৰু জীৱ-জন্তুৰ বিষয়ে সুন্দৰ টোকা লিখি লয়। ১৮৪৪ চনত তেওঁ ডাক্তৰ মোফাৰ্টৰ কন্যা মেৰীক বিয়া কৰায় আৰু ছয়ো লগ হৈ আফ্ৰিকাৰ অজানা দেশ সমূহত পৰিভ্ৰমণ কৰে।

লিভিংষ্টোনে মাৰ্টচাৰ উত্তৰে থকা কালাহাৰী মৰুভূমি পাৰ হৈ যাবলৈ ইচ্ছা কৰে। গভীৰ অৰণ্য আৰু ডাঙৰ নৈ তেওঁ তাত থকা বুলি শুনিবলৈ পায়। ইয়াৰ সত্যতা নিৰূপণ কৰিবলৈ ১৮৪৯ চনত লগত দুজন চিকাৰী লৈ তেওঁ উত্তৰলৈ যাত্ৰা কৰে আৰু ৭০০ মাইল ভ্ৰমণ কৰি নিগামি হৃদৰ পাবত উপস্থিত হয়। অস্বাস্থ্যকৰ জলবায়ু আৰু ঘন হাবিৰে আবৃত এই হৃদ পোনতে এৱেঁই সত্য সমাজৰ চকুত পেলাই দিয়ে। ছবছৰ পিচত ইউৰোপীয় লোকসকলৰ বসতিৰ উপযোগী ঠাই বিচাৰি তেওঁ আৰু উত্তৰলৈ যায়। এইবাৰ লিভিংষ্টোনে জাম্বুচি নৈ আৱিষ্কাৰ কৰে। জাম্বুচি নৈ আফ্ৰিকাৰ মাজৰপৰা ওলাই

পূবলৈ বৈ গৈছে। লিভিংষ্টোনে এই নৈৰ পূব উপকূলৰপৰা আফ্ৰিকাৰ মাজ ভাগলৈ পৰিবহনৰ উপযোগী হয় নে নহয় তাক জানিবলৈ ইচ্ছুক হৈ পৰে। কাৰণ কালাহাৰী মৰুভূমিৰ মাজেদি অহা দক্ষিণৰ পথ অতি বিপদসঙ্কুল। তেওঁ পত্নী আৰু লৰাছোৱালীক এই নতুন যাত্ৰাত লগত নিবলৈ ইচ্ছা নকৰিলে। সেই বাবে এওঁলোকক ইংলণ্ডলৈ পঠিয়াই দি পুনৰ উত্তৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। নিগমি হৃদৰ উত্তৰ পাৰত থকা “শিনয়ানিছ”ত তেওঁ প্ৰথম বাহৰ পাতে। তাতে তেওঁ জাহাজেদি নৈৰ গতিপথ আফ্ৰিকাৰ যাত্ৰাৰ সকলো পৰিকল্পনা কৰে। অলপমান-চাহ চেনি আৰু কেইটিমান বিস্কুট তেওঁ বাটত খাবলৈ লয়। ঔষধ পাতি, থাৰ্মোমিটাৰ, কম্পাচ যন্ত্ৰ, বন্দুক-বাৰুদ, কেইখনমান কিতাপ, অলপ মাজ-পাৰ, এটা তম্বু, এখন কম্বল, আৰু স্থানীয় অধিবাসীসকলক দিবলৈ লোৱা কেইটিমান উপহাৰেই—তেওঁৰ যাত্ৰাৰ লগত নিয়া মাল-বস্তু। লগত বেচি মাল-বস্তু থাকিলে বাটত চোৰ ডকাইতৰ হাতত পৰাৰ সন্তাৰনা; সেই বাবে যি বস্তু নিতান্তই লগত নিনিলে নহয় সেইখিনি বস্তুহে তেওঁ লগত নিছিল। মাকললো নামৰ স্থানীয়লোকৰপৰা কেইটিমান শকত আবত ভাৰী তেওঁ মাল নিবলৈ বন্দবস্ত কৰি লৈছিল। লিনয়ান্টিত থাকোতেই লিভিংষ্টোনে মাকললো-সকলৰ ভাষা সুন্দৰকৈ শিকি লৈছিল আৰু নিজ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা তেওঁ তেওঁলোকৰ বিশ্বাসভাজন হৈছিল।

লিনয়ান্টিত থাকোতে লিভিংষ্টোনে প্ৰথমে গোলামৰ বেচা-কিনা দেখিবলৈ পায়। তেওঁ গোটেই জীৱন এই প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধে অভিযান চলাইছিল। আৰব দেশীয় বেপাৰীবিলাকে নতুন দাস বিচাৰি দেশৰ বহুত ভিতৰলৈ গৈছিল। জন-জাতীয় দলপতিসকলে বন্দুক বাৰুদৰ সলনি যুদ্ধত বন্দী হোৱা ওচৰ-চুবুৰীয়া লৰা-ছোৱালীক দি দিছিল। এই দাস প্ৰথাই অশিক্ষিত আফ্ৰিকাবাসীৰ মনত সুখ-শান্তি নোহোৱা কৰিছিল। লিভিংষ্টোনে এই অমানুষিক প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিবলৈ মনস্থ কৰিছিল।

ভিতৰুৱা ঠাই সমূহত সভ্যতাৰ বা জ্ঞানৰ পোহৰ পৰিলে এই নিৰ্দয় প্ৰথা আপোনা-আপুনি উঠি যাব বুলি তেওঁ জানিছিল। সেইবাবে ভিতৰুৱা দেশবোৰলৈ যাতায়তৰ পথ উলিয়াব লাগিব। এই পথ আফ্ৰিকাৰ কৰাই তেওঁ জীৱনৰ মুখ্য উদ্দেশ্য কৰি লৈছিল।

১৮৫৪ চনৰ নবেম্বৰ মাহত তেওঁ আফ্ৰিকাৰ মাজভাগৰপৰা পশ্চিম উপকূললৈ যাত্ৰা কৰিলে। অটব্য হাৰিৰ মাজেদি লিভিংষ্টোন আগবাঢ়ি গৈছিল। বাৰ্ট-ঘাৰ্ট নোহোৱা ঠাই, মাখি আৰু মহৰ উৎপাত, জ্বৰ গ্ৰহণী আদি বেমাৰ, খোৱা বস্তুৰ অভাৱ ইত্যাদি লিভিংষ্টোনৰ এই যাত্ৰাৰ সঙ্গী হ’ল। মাজে সময়ে যি ছুটা এটা জনজাতীয় মানুহ লগ পায়, সিহঁতৰো বেচিভাগেই তেওঁলোকক বিশ্বাস নকৰে। আন কি কাপোৰ, কড়ি আৰু নানা ধৰণৰ উপহাৰ নিদিলে—লিভিংষ্টোন আৰু তেওঁৰ সঙ্গীসকলক আগবাঢ়িবলৈ নিদিছিল। এনে কষ্টকৰ যাত্ৰাৰ বাবে তেওঁৰ লগৰীয়াসকল সাজু নাছিল। সেই বাবে বহুতেই উভতিব খুজি বিদ্ৰোহৰ সূচনা কৰিছিল।

এনে বিপদতো লিভিংষ্টোনে হাঁহি মুখে লগৰীয়াসকলক বুজাইছিল যে যদি আৱশ্যক হয় তেনেহলে তেওঁ অকলে যাবলৈকো সাজু হৈ আছে। একমাত্ৰ ভগৱানক চিন্তা কৰি তেওঁ সকলো বিপদৰ সন্মুখীন হৈছিল। অৱশেষত লগৰীয়াসকলৰ মনৰ পৰিবৰ্তন ঘটিছিল আৰু তেওঁলোকে লিভিংষ্টোনৰ আদেশ মানি আগবাঢ়িবলৈ আৰু প্ৰয়োজন হলে লগতে প্ৰাণ ত্যাগ কৰিবলৈকো মান্তি হৈছিল।

অৱশেষত ১৮৫৪ চনৰ এপ্ৰিল মাহত লিভিংষ্টোনে পশ্চিম উপকূলত থকা পৰ্তুগীজ উপনিবেশ লাওৱাণ্ডা পালেগৈ। তাত মাগবৰ দৃশ্য দেখি তেওঁৰ আৰু লগৰীয়াসকলৰ বিশ্বাসৰ সীমা নোহোৱা হৈছিল। তেওঁলোকে যেন পৃথিৱীৰ শেষ প্ৰান্ততহে উপস্থিত হৈছে। তাত থকা পৰ্তুগীজসকলে লিভিংষ্টোনৰ দলটোক সাদৰেৰে অভিনন্দন জনায়। ইয়াতে তেওঁ চাৰিমাহ সময় জিবনি লয়। তাৰ পিচত তেওঁ পুনৰ লিনয়ান্টিলৈ উভতি যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে।

অহা যোৱা ছয়োবাবতেই তেওঁলোকে ইমান কষ্ট পালে যে লিভিংষ্টোনে আফ্ৰিকাৰ মাজভাগৰপৰা পছিম উপকূললৈ বেহা-বেপাৰৰ পথ বিচাৰি উলিওৱা অসম্ভৱ বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য হয়।

লিনয়ন্তিলৈ উভতি আহি বহুত দিনৰ পিচত নিজ নিজ পৰিয়াল বৰ্গক পাই মাকললোবিলাক অতি আনন্দিত হ'ল। প্ৰত্যেকেই নিজৰ অভিজ্ঞতা আৰু পৰ্তুগীজসকলে দিয়া উপহাৰৰ কথা কবলৈ ধৰিলে। লগৰীয়াসকলৰ এই নতুন উদ্ভেজনা মাৰ নোঁয়াওঁতেই লিভিংষ্টোনে আকৌ আন এটা ভ্ৰমণৰ কথা মনতে পাঙে। পছিমলৈ যাতায়তৰ পথ যেতিয়া নোলাল তেতিয়া তেওঁ পূব উপকূললৈ ইয়াৰ সম্ভাৱনা আছেনে নাই তাকেই ভাবিবলৈ ধৰিলে। মাকললো জনজাতীয় লোকসকলৰ লিভিংষ্টোনৰ প্ৰতি গভীৰ বিশ্বাস আছিল। এই নতুন যাত্ৰাৰ পৰিকল্পনা শুনি ১০০তকৈয়ো অধিক মানুহ স্বেচ্ছাই আগবাঢ়ি আহিল তেওঁৰ লগত যাবলৈ। আগৰ বাৰৰ খাঢ় বস্ত্ৰৰ নাটনিৰে মন কৰি, এইবাৰ সবহ খাঢ়বস্ত্ৰ লগত নিয়াৰ স্থিৰ কৰিছিল। আন কি এটা কট কৰা ভাতীও লগত নিছিল।

১৮৫৫ চনৰ নবেম্বৰ মাহত লিভিংষ্টোনে আকৌ এবাৰ লিনয়ন্তিৰ পৰা বিদায় ললে; আৰু জাম্বুচি নৈ অনুসৰণ কৰি পূব উপকূললৈ যাবলৈ ধৰিলে। অলপ দূৰ গৈয়ে পৃথিৱীবিখ্যাত জলপ্ৰপাত ভিক্টোৰীয়া আৱিষ্কাৰ কৰিলে। সেই সময়ৰ বাণীৰ নাম অনুযায়ী তাৰ নামাকৰণ কৰা হ'ল। ভিক্টোৰীয়া জলপ্ৰপাতৰ আশে-পাশে থকা ঠাই সমূহ ভালদৰে চাই-চিতি তেওঁ ক্ৰমে স্থলপথেদি পূবলৈ আগুৱায়। কিন্তু তাৰ অধিবাসীসকলে তেওঁক পৰ্তুগীজ মানুহ বুলি ভাবি পদে পদে বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। নিজৰ বুকুৰ ছাল সেই জনজাতীয় লোকসকলক দেখুৱাই তেওঁ বুজাবলৈ চেষ্টা কৰে যে তেওঁ পৰ্তুগীজ-বোৰতকৈ বহুতো বগা। আগতে কেতিয়াও ইমান বগা মানুহ নেদেখি সিহঁত পতিয়ন গ'ল যে তেওঁ গৰ্তুগীজ নহয়। লগত

ইমানবোৰ ক'লা মানুহ দেখি তেওঁকো ক'লা মানুহৰে বন্ধু বুলি ভাবি সিহঁতে বাট এৰি দিলে।

চাৰিমাহ একেবাহে ভ্ৰমণ কৰি লিভিংষ্টোন টেটে নামৰ পৰ্তুগীজ উপনিবেশ এখনত উপস্থিত হয়। এই ঠাই উপকূলৰপৰা ২৫০ মাইল দূৰত আছিল। টেটেত তেওঁৰ মাকললো লগৰীয়াসকলৰ থকাৰ ব্যৱস্থা কৰি দি নিজে জাম্বুচি নদীৰ মোহনাত থকা কুইলিমানেলৈ যায় আৰু তাৰপৰা ইংলণ্ডলৈ যায়। ইতিমধ্যে তেওঁৰ ভ্ৰমণ-কাহিনী পৃথিৱীৰ চাৰিও ফালে বিয়পি পৰে। বিলাতত নানা ঠাইৰ পৰা তেওঁৰ অভিজ্ঞতাৰ বিষয়ে কবলৈ নিমন্ত্ৰণ পাবলৈ ধৰে। ইংলণ্ডৰ জিওগ্ৰাফিকেল ছোচাইটিয়ে তেওঁক সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান সোণৰ পদকেৰে বিভূষিত কৰে। এইদৰে লিভিংষ্টোনৰ চেষ্টাত আফ্ৰিকাৰ নিগ্ৰো মানুহ, আহল-বহল সমভূমি, প্ৰকাণ্ড নৈ, হিংস্ৰ জন্তু আদি সভ্য সমাজৰ চকুত পৰিল। তাৰ ফলত বহুতো ধৰ্মপ্ৰচাৰক, ব্যৱসায়ী আৰু ভ্ৰমণকাৰী সেই দেশ ভ্ৰমণৰ বাবে ইচ্ছুক হৈ পৰিল। বৃটিছ চৰকাৰে ৭৫০০০ টকাৰ দান লিভিংষ্টোনলৈ আগবঢ়ালে। এই দানৰ সহায়েৰে তেওঁ জাম্বুচিৰ উপত্যকা বৃটিছৰ উপনিবেশ স্থাপনৰ উপযোগী হবনে নহব তাক ভালকৈ গমি চাবলৈ মন মেলিলে।

খৰশ্ৰোতা নদীত যাব পৰা জাহাজ এখন এইবাৰ তেওঁ লগত ললে। উদ্ভিদ, ভূ-তত্ত্ব, ইঞ্জিন, ছবি, আন কি নো-বিভাগৰ প্ৰত্যেক বিষয়ৰ একোজনকৈ বিশেষজ্ঞ তেওঁৰ সঙ্গী হ'ল। ১৮৫৮ চনৰ মাৰ্চ মাহত লিভিংষ্টোন আৰু তেওঁৰ পৰিয়ালবৰ্গ সকলো ইংৰাজবাসীৰ শুভইচ্ছাৰে ইংলণ্ড ত্যাগ কৰি জাম্বুচিৰ মোহনালৈ বাৰণা হ'ল। কিন্তু তেওঁৰ পত্নী বাটতে এনে অসুস্থ হৈ পৰিল যে তেওঁক কেপটাউনত নমাই দিবলগীয়া হয়। চাৰি বছৰ অকলে থকাৰ পিচত লিভিংষ্টোনৰ পত্নীয়ে মাথোন কেইদিন মানৰ বাবেহে তেওঁৰ ওচৰলৈ যাবলৈ পায়। তাতে হঠাৎ তেওঁৰ মৃত্যু হয়। অতি

আড়ম্বৰেৰে সৈতে আৰম্ভ কৰা এই অভিযান সকলো ফালৰপৰাই ব্যৰ্থ হ'য়। টেটেলৈ আহি তেওঁ মাকললোবোৰক লগ পায় আৰু লিনয়ন্তিলৈ জাহেচি নৈয়েদি উজাই যাবলৈ ধৰে। কিন্তু নৈৰ প্ৰবাহ ইমান বেগী আৰু জলপ্ৰপাতেৰে পৰিপূৰ্ণ যে তাত কোনোমতেই নাও বা জাহাজ চলাব নোৱাৰি। 'চিৰে' নামৰ জাহেচিৰ আন এখন উপনৈয়ো তেওঁলোকে ভালদৰে পৰীক্ষা কৰি চাইছিল। কিন্তু সেই নৈয়ো যাতায়াতৰ উপযোগী নহয়। তেতিয়া লিভিংষ্টোনে জাহাজ এৰি দিয়ে আৰু স্থল-পথেদি চিৰে নৈৰ উপত্যকাইদি যাবলৈ ধৰে। এইবাৰ তেওঁ অৱশ্যে প্ৰধান হৃদ ত্ৰাচা আৱিষ্কাৰ কৰে। কিন্তু এই ঠাইবোৰ যে ইংৰাজ উপনিবেশৰ উপযোগী নহয়, তাকো তেওঁ ভালদৰে বুজি পায়।

এই যাত্ৰাত ৬ জন দাস ব্যৱসায়ীয়ে হাত-ভৰি শিকলিৰে বন্ধা ৮৪ জন মানুহ লৈ অহা এটা দল তেওঁলোকে লগ পায়। লিভিংষ্টোনৰ আগমনৰ বাৰ্তা পালেই ব্যৱসায়ী কেইজন পলাই যায়। সকলো কেইজন দাসৰ হাত-ভৰিৰ শিকলি কাটি দি লিভিংষ্টোনে তেওঁলোকক মুক্ত কৰে। তাত পাঁচ বছৰ বয়সীয়া লৰা-ছোৱালীও আছিল। এজনী তিকতাই কোলাত কেঁচুৱা লৈ আনবোৰৰ সমানে আগবাঢ়ি যাব নোৱাৰাত তিকতাজনীক হত্যা কৰা হৈছিল। আন দুজনমানক হাতৰ বান্ধ খুলি পলাবলৈ চেষ্টা কৰা বাবেই মাৰি পেলোৱা হৈছিল। লিভিংষ্টোনৰ মুখে এনে অমানুষিক অত্যাচাৰৰ কাহিনী শুনি ইংলণ্ডত দাস ব্যৱসায়ৰ বিৰুদ্ধে প্ৰবল জনমত গঢ়ি উঠে। আন কি বৃটিছ চৰকাৰে দাস বজাৰ তুলি দিবলৈ আৰবীয় চুলতানক অনুৰোধ জনায়। ইয়াৰ ফলতেই কেইবছৰমানৰ পিচতেই এই জঘন্য প্ৰথা একেবাৰে লুপ্ত হয়।

জাহেচি উপত্যকা ভ্ৰমণৰ বিফলতাই লিভিংষ্টোনক অকণো দমাব নোৱাৰিলে। তেওঁ ১৮৬৫ চনত আকো এবাৰ জাহেচি

আক কঙ্গে নৈৰ অৱবাহিকাৰ মাজৰ ঠাইবোৰ ভ্ৰমণৰ বাবে ওলায়। ১৮৬৬ চনত বড়ুমা উপত্যকাত সোমায়—আক তাৰ পিচৰ চাৰি-বছৰ সভ্য সমাজৰপৰা সম্পূৰ্ণ বিচ্ছিন্ন হৈ থাকে। তেওঁ গৈ ত্ৰাচা হৃদৰ তীব পায়গৈ; কিন্তু এই হৃদ পাৰ হবলৈ একো সুবিধা কৰিব নোৱাৰি খোজকাঢ়ি হৃদৰ দক্ষিণমূৰলৈ যায়। তাৰপৰা আকো উত্তৰলৈ ঘূৰি টাঙ্গানিকা হৃদ পায়গৈ। এই ভ্ৰমণৰ লগত যোৱা অনুচৰ বোৰ আগবদৰে বিশ্বাসী নাছিল—সিহঁতৰ বহুতে লিভিংষ্টোনৰ বয়-বস্তু, আন কি ঔষধবোৰো চুৰ কৰি পলাই যায়। ধুমুহা, বৰষুণ, খোৱা-বস্তুৰ অভাৱ আৰু জ্বৰে লিভিংষ্টোনক বৰ কষ্ট দিছিল। টাঙ্গানিকা হৃদৰ পাৰত তেওঁ বহুদিন জিৰণি লয়। তাৰ পিচত আকো যাত্ৰা কৰি মেক হৃদ আৰু তাৰ দক্ষিণত থকা বাঙ্গাইলো হৃদ আৱিষ্কাৰ কৰে। মেকহৃদ আছিল লুৱালাবা নদীৰ উৎপত্তি স্থল। এই নৈখনক তেওঁ বিখ্যাত নাইল নৈ বুলি ভাবি তাৰ উপত্যকাইদি আগবাঢ়িবলৈ মন মেলিলে। পূৰ্বা দুবছৰ কাল লগত তিনিজন অনুচৰ লৈ আফ্ৰিকাৰ গভীৰ অৰণ্যৰ মাজে মাজে তেওঁ ভ্ৰমণ কৰে। তাৰ পিচত উজিজি নামৰ ঠাইলৈ আহে। ইয়াতে তেওঁৰ খাদ্য-বস্তু আৰু চিঠি-পত্ৰ পাব বুলি আশা কৰিছিল। কিন্তু আৰব দেশীয় দাস-ব্যৱসায়ীসকলে তেওঁৰ বাহৰ আক্ৰমণ কৰি ধ্বংস কৰে। লিভিংষ্টোন তেতিয়া এক নতুন বিপদত পৰিল। খোৱা-বস্তুৰ নাটনি তো আছেই, হাতত টকা পইচাও নাইকিয়া হ'ল। ঔষধ পত্ৰও সকলো শেষ। আন কি পিন্ধিবলৈ কাপোৰ-কানিও নোহোৱা হ'ল। জ্বৰত জুৰুলা হৈ লিভিংষ্টোনে জীয়াই থকাৰ আশা একেবাৰে এৰি দিলে।

চাৰি বছৰ তেওঁৰ কোনো খবৰ নেপাই বহুতে আফ্ৰিকাৰ বনভূমিত লিভিংষ্টোনৰ মৃত্যু হোৱা বুলি ভাবিছিল। আমেৰিকাৰ নিউইয়ৰ্ক হেৰাল্ড কাগজে প্ৰায় ৬০,০০০ টকা খৰচ কৰি তেওঁৰ সংবাদ লবলৈ এটা অভিযান চলাইছিল। এই অভিযানৰ দলপতি

মৰ্টন ষ্টেনলিয়ে উজিজিলৈ আহি লিভিংষ্টোনক মৃত্যুৰ মুখৰপৰা উদ্ধাৰ কৰে। চাৰি মাহ ছয়ো একেলগে থকাৰ পিচত লিভিংষ্টোন আকৌ আফ্ৰিকা ভ্ৰমণৰ বাবে সাজু হয়। লিভিংষ্টোন আৰু ষ্টেনলিৰ সহযোগিতাত অন্ধকাৰ আফ্ৰিকা পৃথিৱীৰ পোহৰলৈ আহে। ষ্টেনলিয়ে কঙ্গোনিদীৰ অৱবাহিকাত ভ্ৰমণ কৰে। বৃদ্ধ লিভিংষ্টোনৰ সাহস, উদ্যম আৰু মানুহৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাই ষ্টেনলিৰ জীৱনলৈ নতুন একাগ্ৰতা আনে।

লিভিংষ্টোন ষ্টেনলিৰ লগত উভতি নাছিল। তেওঁ হাতত লোৱা কাম শেষ নকৰাকৈ উভতি নাহে। লুৱালাবা উপত্যকাইদি তেওঁ পুনৰ আগবাঢ়িল। তেওঁ গৈ বান্ধাইলো হৃদৰ পাৰ পালেগৈ। বয়স আৰু কষ্টত জৰ্জৰিত হৈ লিভিংষ্টোনৰ শৰীৰ ভাগি পৰিছিল। ১৮৭৩ চনৰ মে মাহত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। বিশ্বাসী অনুচৰবৰ্গই তেওঁৰ মৃতদেহক ভালকৈ “মামি” কৰি স্বদেশ ইংলণ্ডলৈ পঠিয়াবলৈ স্থিৰ কৰিলে। উজিজিৰপৰা উপকূললৈ আহোঁতে ৯ মাহ সময় লাগিছিল। তাৰ দুমাহ পিচত ৰাজকীয় সন্মানেৰে লিভিংষ্টোনৰ দেহ ৰেষ্টমিনিষ্টাৰ গীৰ্জাত কবৰ দিয়া হয়।

কেপ্টেইন স্কট

কেপ্টেইন কুকৰ দক্ষিণ মহাসাগৰৰ বিখ্যাত ভ্ৰমণৰ পিচত কেইবা জনো দুঃসাহসিক নাৱিকে মেকথ্ৰদেশ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ উদ্যত হয়। কুকে নিজে ১৭৭৪ চনত প্ৰথমে সাম্যবৃত্ত অতিক্ৰম কৰি ৭১° দক্ষিণ অক্ষৰেখালৈ যায়। তাৰপৰা তেওঁ উভতি আহে। ১৭৪১ চনত আন এজন ইংৰাজ নাৱিক জেমচ ক্লাৰ্ক-ৰচে ‘এৰিবাচ’ আৰু ‘তেৰৰ’ নামে দুখন জাহাজেৰে আৰু দক্ষিণলৈ গৈ মাটিত পদাৰ্পণ কৰে। এই ঠাইক তেওঁ ভিক্টোৰীয়া লেণ্ড নাম দিয়ে। তাত থকা ছটা আগ্নেয়গিৰিক তেওঁৰ জাহাজ দুখনৰ নামেৰে নামাকৰণ কৰে। ইয়াৰ ৬০ বছৰৰ পিচত ৰবচগ্ৰেভিস্ক নামে এজন নবৰেৰ নাৱিকে গোটেই জাবকালি দক্ষিণ মহাদেশত কটায়। এওঁৰ আৱিষ্কাৰে ১৯১১ চনত আন এজন নবৰে দেশীয় ভ্ৰমণকাৰী আমন্দচেনক দক্ষিণ মেকত প্ৰথম পদাৰ্পণকাৰী হোৱাত বহুতো সহায় কৰে।

এই সময়ত ইংলণ্ডৰ বিখ্যাত স্মেক অভিযানকাৰী চাৰ ক্লিমেণ্ট মাৰ্কহামৰ তত্ত্বাবধানত লণ্ডন চহৰত কুমেৰু অভিযান এটাৰ পৰিকল্পনা হাতত লয়। “ডিচ্‌কভাৰি” নামৰ জাহাজ এখন এই অভিযানৰ বাবে নিৰ্বাচিত হয়। লগে লগে আন প্ৰয়োজনীয় আহিলাপাতিও যোগাৰ হয়। কিন্তু অভিযানৰ নেতা তেতিয়াও অনিৰ্বাচিত।

১৮৯৯ চনৰ জুন মাহত স্কট নামৰ ৰাজকীয় নৌ-বাহিনীৰ ডেকা কৰ্মচাৰী এজনে চাৰ মাৰ্কহামক সাক্ষাত কৰি এই দুৰূহ যাত্ৰাৰ নেতৃত্ব পদৰ প্ৰাৰ্থী হয়। বহু বিবেচনাৰ অন্তত এওঁকেই সেই অভিযানৰ নেতা নিৰ্বাচিত কৰা হ'ল।

১৮৬৮ চনৰ জুন মাহৰ ৬ তাৰিখে স্কটলেণ্ডৰপৰা উঠি আহি ডেভনচায়াৰত বসতি কৰা এটা সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালত ৰবাৰ্ট ফেলকন স্কটৰ

জন্ম হয়। এওঁৰ পূৰ্বপুৰুষ কেইবাজনো নাবিক আছিল। সেই বাবে মাক-দেউতাকে স্কটক সৰুৰেপৰা বাজকীয় নৌ-বাহিনীত যোগ দিয়াবলৈ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু সৰুৰেপৰা স্কট দুৰ্বল স্বাস্থ্যৰ আছিল আৰু নৌ-বাহিনীত ভৰ্তি হ'বৰ কাৰণে যি শাৰীৰিক সৌষ্ঠবৰ প্ৰয়োজন, তেওঁৰ তেনে নাছিল। স্কট সৰুৰেপৰা চিন্তাশীল এলেছাৰা আৰু খঙাল প্ৰকৃতিৰ আছিল। কিন্তু বৃটনীয়া জাহাজত শিক্ষাৰ্থীৰূপে কিছুদিন যোৱাৰ পিচত স্কটৰ মানসিক আৰু শাৰীৰিক পৰিবৰ্তন হয়। তেওঁৰ স্বাস্থ্যৰ ভালেখিনি উন্নতি হয়। খঙাল এলেছাৰা স্কট ক্ৰমে ধীৰ, স্থিৰ আৰু বুদ্ধিমান শিক্ষাৰ্থীৰূপে পৰিগণিত হয়। লাহে লাহে তেওঁৰ কৰ্মকুশলতা জাহাজৰ বৰমূৰীয়াসকলৰ চকুত পৰে। কেইবছৰমান যোৱাত তেওঁ লেফটেনেণ্ট পদলৈ প্ৰমোচন পায় আৰু বাজকীয় নৌ-বাহিনীৰ এজন লেখত লবলগীয়া অফিচাৰ হয়। এনে গুণসম্পন্ন স্কট মেক অভিযানৰ নেতা নিৰ্বাচিত হোৱাত সকলো ইংলণ্ডবাসীয়ে অভিযান সফল হ'ব বুলি ধৰি ললে। সেই সময়তে তেওঁক কামাণ্ডাৰ পদলৈ উন্নীত কৰে।

ডিচকভাৰি জাহাজত স্কটে ১৯০১ চনত জুলাই মাহৰ ৩১ তাৰিখে যাত্ৰা কৰে। আৰু একেবাহে ৬ মাহ ভ্ৰমণৰ পিচত আগেয়ে আৱিষ্কৃত হোৱা ভিক্টোৰীয়া লেণ্ডৰ দক্ষিণত থকা মেকমুৰোদো প্ৰণালীত উপস্থিত হয়। ইয়াতে স্কটে মেকপ্ৰদেশৰ চোঁচা শীতকাল অতিবাহিত কৰিবলৈ মনস্থ কৰে। লগে লগে ওচৰে পাজৰে থকা নানা ঠাই ভ্ৰমণ কৰে। মেকপ্ৰদেশৰ বৰফতপৰ কাষে কাষে কেইবাবাৰো অহা যোৱা কৰি দেখিলে যে তাত এটা ১৫০ ফুট ওখ বৰফতপ আছে। নানা বৈজ্ঞানিক পৰীক্ষাৰে তেওঁ প্ৰমাণ কৰে যে এই বৰফতপৰ দক্ষিণে শাৰী শাৰী বৰফেৰে ঢাক খাই থকা পৰ্বত শ্ৰেণীয়েই মেকপ্ৰদেশ। গতিকে দক্ষিণ মেকত উপস্থিত হ'ব লাগিলে এই মেকপ্ৰদেশ অতিক্ৰম কৰিবই লাগিব।

শীত কালত বয়-বস্তু যোগাব কৰি স্কটে চেকেলটন আৰু উইলচনক

লগত লৈ মেকপ্ৰদেশলৈ যাত্ৰা কৰে। বয়-বস্তুবোৰ কুকুৰে টনা শ্লেজ গাড়াত বোজাই দি গৈছিল। কিন্তু অলপ দূৰ যাওঁতে অতিপাত শীত সহ্য কৰিব নোৱাৰি কুকুৰবোৰ বেমাৰত পৰে। যাত্ৰাৰ মাজতেই গোটেইবোৰ কুকুৰ মৰিল। ফলত লগত নিয়া সকলো বয়-বস্তু তেওঁলোকে নিজে কঢ়িয়াব লগীয়াত পৰে। বৰফৰ মাজে মাজে বাট ঘাট নোহোৱা ঠাইত খোজকঢ়া এনেয়ে কিমান কষ্টকৰ, তাতে ফেৰ-ফেৰীয়া বতাহ। তাৰ উপৰিও প্ৰত্যেকে একোটা ডাঙৰ বোজা কঢ়িয়াব লগা হ'ল। ইফালে নতুন খোৱা বস্তুও একো নেপায়। এনে কষ্টৰ মাজেদি লাহে লাহে দক্ষিণলৈ গৈ তেওঁলোকে ৮২° ডিগ্ৰী দক্ষিণ অক্ষৰেখা অতিক্ৰম কৰে। বিপদৰ উপৰি বিপদ। ইয়াতে চেকেলটন বেমাৰত পৰে। তেওঁলোকে তাৰপৰা সেইবাবে উভতিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। স্কট আৰু উইলচনৰ যত্নতহে চেকেলটন কোনোমতে প্ৰাণ লৈ উভতিব পাৰে। মুঠতে ৯৩ দিনত তেওঁলোকে প্ৰায় ১০০০ মাইল খোজ কাঢ়িব লগীয়া হয়। স্কটে সেই বছৰতে ডিচকভাৰি জাহাজেৰে দেশলৈ উভতি আহিবলৈ মন কৰিছিল। কিন্তু সেইবাৰ ইমান বৰফ তাত জমা হ'ল যে জাহাজ উলিয়াবলৈ তেওঁ বাট নেপালে। ডিচকভাৰিৰ সাহায্যার্থে যিবোৰ জাহাজ পঠোৱা হৈছিল, সেইবোৰে কোনো মতেই বৰফ অতিক্ৰম কৰি তাৰ কাষলৈ যাব নোৱাৰিলে। সেইবাবে অভিযান-কাৰীসকল আৰু এটা শীতকাল তাত কটাবলৈ বাধ্য হয়। পিচৰ বসন্ত কালত স্কটে তেওঁৰ লগৰীয়াৰ সৈতে নিৰাপদে দেশলৈ উভতি আহে। মুঠতে এই যাত্ৰাত তিনি বছৰ লাগিছিল। কুমেৰু অভিযানৰ ফলত স্কট এজন বিখ্যাত আৱিষ্কাৰক ৰূপে পৰিচিত হ'ল আৰু দেশলৈ উভতি আহি যথোচিত সন্মান লাভ কৰে।

বাজকীয় নৌ-বাহিনীৰ কামত কেপ্টেইন স্কট কেইবা বছৰলৈ ব্যস্ত হৈ থাকে; কিন্তু ১৯০৯ চনত কুমেৰুত পদাৰ্পণ কৰিবলৈ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ পুনৰ আন এটা অভিযানৰ যো-জা কৰিবলৈ ধৰে। এইবাৰ তেওঁৰ লগত এজনকৈ ভূ-তত্ত্ববিদ, জীৱতত্ত্ববিদ আৰু উদ্ভিদতত্ত্ববিদ ললে।

তেওঁলোকে কাৰ্ডিফ বন্দৰৰপৰা তেবানোভা জাহাজত ১৯১০ চনৰ জুন মাহৰ ১৫ তাৰিখে যাত্ৰা কৰে। কেপ্টেইন স্কট গৈ অষ্ট্ৰেলিয়াৰ বন্দৰ মেলবোৰ্ণ পাওঁতে এখন অদ্ভুত টেলিগ্ৰাম পালে। “মই দক্ষিণলৈ যাব ধৰিছোঁ”। টেলিগ্ৰাম খন কৰিছিল আমুন্দচেনে, মাদেৰিয়াৰ পৰা। আমুন্দচেন এজন নবৰে দেশীয় নাবিক। এওঁ আগতে কুমেক প্ৰদেশৰ নানা ঠাই ভ্ৰমণ কৰে। এইবাৰ তেওঁৰ লক্ষ্য কুমেক। গতিকে ছয়োজন আৰিষ্কাৰক এক উদ্দেশ্যে যাত্ৰা কৰাত ছয়োবে মাজত প্ৰতিযোগিতা আৰম্ভ হয়। স্কটে এইবাৰ মটৰ গ্লেজ গাড়ী আৰু ঘোৰা ছয়োকে কুমেক অভিযানৰ পৰিবহনত নিয়াৰ চেষ্টা কৰিছিল। শেষত যান্ত্ৰিক বাহন নলৈ ঘোঁৰা আৰু কুকুৰকে লগত নিয়াৰ স্থিৰ কৰিলে। প্ৰাথমিক বাহৰপৰা যাবৰ সময়ত স্কটে খবৰ পালে যে আমুন্দচেন গৈ টিমি উপসাগৰ পালে। এই ঠাই তেওঁৰপৰা প্ৰায় ৬০ মাইল দক্ষিণত।

স্কটে যদিও এই খবৰ শুনি কিছু হতাশ হয়, তথাপিও তেওঁ নিজৰ পৰিকল্পনা অনুসৰি আগবাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। খাচ বস্তু আৰু আন আন লাগতিয়াল বস্তু লগত লৈ এটাৰ পিচত এটাকৈ বাহৰ পাতি তেওঁ যাবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেক বাহৰলৈ তাৰ পিচৰ বাহৰপৰা সকলো বয়-বস্তু আহি থাকে। তেওঁ সদায় মন কৰিছিল যে শেষ অভিযানকাৰীসকলে আহিলাপাতিৰ কাৰণে যেন কোনো অশুবিধাত নপৰে। কিন্তু ভাগ্য তেওঁলোকৰ বিমুখ। এইবাৰ শীতৰ প্ৰকোপ বেচি আৰু বতাহ আন বছৰতকৈ জোৰে বলিছিল। ঘোঁৰাবোৰ জাবত থক থককৈ কঁপিছিল। শেষত এটাৰ পিচত এটাকৈ মৃত্যুৰ মুখত পৰে। অসহনীয় শীতৰ মাজেদি কেবাদিনো আগবাঢ়ি আহি কেপ্টেইন স্কট আৰু তেওঁৰ লগৰীয়াসকল বিয়াৰ্ডমোৰ হিম প্ৰবাহত বৰ লগাত পৰে। এই গ্লেচিয়াৰ পাৰ হৈ এখন ওখ মালভূমিৰ মাজত কুমেক। কিন্তু গ্লেচিয়াৰৰ ওপৰত তেওঁলোক এনে বিপদত পৰিল যে লগত লৈ অহা সকলো জীৱ-জন্তু শীতৰ প্ৰকোপত মৰিবলৈ ধৰিলে। এনে বিপদতো স্কটে ধৈৰ্য্য

নেহেৰুৱালে। তেওঁলোকে নিজে গ্লেজ গাড়ী টানি নিবলৈ ধৰিলে। ফলত বহুমূলীয়া সময় আৰু শক্তি অপচয় হ'ল। ১৯১১ চনৰ বৰদিনৰ ভিতৰত বিয়াৰ্ডমোৰ গ্লেচিয়াৰ তেওঁলোকে অতিক্ৰম কৰে। ইয়াৰ পৰা কেপ্টেইন স্কটে লগত মাত্ৰ চাৰিজন ৰাখি বাকীবোৰক উভতিবলৈ কৈ কুমেক জয়ৰ শেষ-যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। তেওঁৰ লগৰীয়াসকল আছিল ডক্টৰ উইল্‌চন, কেপ্টেইন ওট্‌চ, লেফটেনেণ্ট ৱাৰ্ডৱাচ আৰু ইভানচ্।

দিনৰ পিচত দিন ধৰি তেওঁলোক দক্ষিণলৈ আগবাঢ়ি গ'ল; কিন্তু বাটত দুই এখন এৰি যোৱা গ্লেজ গাড়ী, খোৱা বস্তুৰ মোনা, কুকুৰৰ খোজ আৰু এখন মেপৰ অৱশিষ্ট দেখি তেওঁলোকে জানিব পাৰিলে যে মেক অভিযানৰ প্ৰতিযোগিতাত আমুন্দচেনৰ দলে তেওঁলোকক হৰুৱালে। তথাপি অসীম চেষ্টা আৰু ধৈৰ্য্যৰ বলত ১৯১২ চনৰ ১৮ জানুৱাৰী দিনা তেওঁ কুমেকত পদাৰ্পণ কৰে। আমুন্দচেনে ৩৩ দিন আগতে মেক জয় কৰে। স্কটে কুমেকত এখন ইংৰাজ পতাকা—উকুৱাই তেওঁলোকে তাত এখন ফটো লয় আৰু সিদিনাই তাৰপৰা উভতি আহে।

কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ইভানচ্ লাহে লাহে অতি দুৰ্বল হৈ পৰে আৰু শেষত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। বাকী চাৰিজনে যিমান পাৰে বেগাই উত্তৰলৈ আহে। কেপ্টেইন ওট্‌চৰ ভৰিত বৰফৰ প্ৰকোপ সহিব নোৱাৰাত যা লাগে আৰু তেওঁ লাহে লাহে দুৰ্বল হৈ পৰে। উভতি আহি প্ৰাথমিক বাহৰ পোৱাৰ আশা ক্ৰমে খীণ হৈ আহে। ওট্‌চে ৰাতিপুৱা সদায় তেওঁৰ সঙ্গীসকলক তেওঁক এৰি যাবলৈ অনুৰোধ কৰে। এদিন ৰাতিপুৱা প্ৰবল বৰফৰ ধুমুহা বতাহ বৈ থাকোতে তেওঁ অকলে তম্বুৰ বাজলৈ ওলাই আহে। তাৰ পাচত তেওঁৰ কোনো সংবাদ পোৱা নগল। লগৰ দুজনক এনেকৈ এৰি আহি বাকী কেইজনৰ মন অৱসাদ আৰু ক্লান্তিৰে ভৰি পৰিল। তথাপি তেওঁলোক আগবাঢ়ি আহিছিল। যাত্ৰা শেষ নোহওঁতেই কেপ্টেইন স্কট, উইল্‌চন আৰু

ৱাড্ ৱাচ শীত কষ্ট আৰু ভোকত অধীৰ হৈ এজনৰ পিচত এজনকৈ মৃত্যুৰ মুখত পৰে। ৮ মাহৰ পিচত এই মহাযাত্ৰীসকলৰ মৃতদেহ তন্ত্ৰৰ ভিতৰত একেলগে থকা অৱস্থাত পোৱা যায়। এইদৰেই বিখ্যাত ভ্ৰমণকাৰী স্কটে নথিৰ দেহ ত্যাগ কৰে।

বোল্ড আমুন্দচেন

কেপ্টেইন্ স্কটে ১৯১০ চনৰ চেপ্টেম্বৰ মাহত অষ্ট্ৰেলিয়াৰ মেলবোৰ্ণ চহৰত টেবানোভা জাহাজেৰে দক্ষিণমেক আৰিষ্কাৰৰ যো-জা কৰি থাকোতেই এখন টেলিগ্ৰাম পালে—“মই দক্ষিণলৈ যাব ধৰিছোঁ। —আমুন্দচেন”। সঁচাকৈয়ে দুজন বিখ্যাত নাৱিকৰ মাজত দক্ষিণমেক কোনে প্ৰথমে পায়গৈ তাকে লৈ প্ৰতিযোগিতা হ’ল। আমুন্দচেনে ১৯১১ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ ১৪ তাৰিখে কুমেকত পদাৰ্পণ কৰি নিজৰ নাম আৰিষ্কাৰৰ কাহিনীত সোণোৱালী আখৰেৰে লিখি ৰাখিলে। ইয়াৰ ৩৩ দিনৰ পিচতহে স্কট দক্ষিণমেকত উপস্থিত হয়।

দক্ষিণমেক আৰিষ্কাৰক বোল্ড আমুন্দচেন এজন নবৰে দেশীয় নাৱিক। এওঁৰ জন্ম হয় ১৮৭২ চনৰ জুলাই মাহৰ ১৬ তাৰিখে ওচলো চহৰত, এক সাধাৰণ পৰিয়ালত। সৰুতেই দেউতাকৰ মৃত্যু হোৱাত মাকেই এওঁক ডাঙৰ-দীঘল কৰে। আমুন্দচেনৰ মাক এগৰাকী দয়াৱতী আৰু ধাৰ্ম্মিক মহিলা আছিল। তেওঁৰ ইচ্ছানুযায়ী আমুন্দচেনে ডাক্তৰী পঢ়িবলৈ লয়। ওচলো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তেওঁ চিকিৎসা বিষয়ক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। কিন্তু সৰুৰেপৰাই আমুন্দচেনৰ উত্তৰমেক অভিযানত যোগ দিয়াৰ অদম্য উৎসাহ আছিল। আমুন্দচেনৰ তেতিয়া ১৫ বছৰ বয়স। সেই সময়তে চাৰ জন ফ্ৰাঙ্কলিন মেক অভিযানত বৰফ ভূপৰ মাজত বাট হেৰুৱাই মৃত্যুৰ মুখত পৰে। এই বাতৰি শুনি তেওঁ মেকৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হয় আৰু এই কাহিনীয়ে তেওঁৰ জীৱনৰ সোঁত ওলট-পালট কৰা বুলি নিজেই বহুত বছৰৰ পিচত স্বীকাৰ কৰিছে।

আমুন্দচেনৰ ২২ বছৰ বয়সত মাকৰ মৃত্যু হয়। তেতিয়া নিজৰ গোপন অভিলাষ পূৰণ কৰাত তেওঁৰ কোনো বাধা নাইকিয়া হয়।

গতিকে চিকিৎসক হোৱাৰ আশা এৰি নাৱিকৰ জীৱনকে আমুন্দচেনে বাচি ললে। শাৰীৰিক সবলতা যে নৌ-বিভাগত ভৰ্তি হোৱাৰ এটা প্ৰধান গুণ তাক তেওঁ ভালদৰে জানিছিল। সেই বাবে শৰীৰ চৰ্চ্চাৰ প্ৰতি পোনতে তেওঁ মনোযোগ দিয়ে। তেওঁৰ গাৰ-গঠন আৰু শৰীৰ অতুলনীয় আছিল। সেই বাবে নৌ-বিভাগৰ ডাক্তৰসকলে যেতিয়া তেওঁৰ স্বাস্থ্য পৰীক্ষা কৰে তেতিয়া আমুন্দচেনৰ পুৰুষ মাংসপেশী দেখি তবধ মানিছিল। স্নমেক অভিযানৰ সকলো কাহিনী তেওঁ পঢ়িছিল আৰু অভিযানকাৰীসকল নিজে নৌ-বিদ্যাত পাৰ্গত নোহোৱাৰ বাবে অকৃতকাৰ্য্য হব লগীয়া হোৱা বুলি তেওঁ মনতে ভাবিছিল। সেই বাবে জাহাজৰ কেপ্টেইন পদত অধিষ্ঠিত নোহোৱাকৈ তেওঁ মেক অভিযান নকৰিবলৈ মনস্থ কৰে।

নৌ-বিভাগত এজন বিষয়া ৰূপে ভৰ্তি হৈ আমুন্দচেনে কেবা বছৰো সাগৰত কটালে। মেক প্ৰদেশত জাহাজ চলোৱা কিমান কষ্টকৰ তাক বুজিবলৈ তেওঁ এটা বেলজিয়ান মেক অভিযানত যোগদান কৰে। এই অভিযান দক্ষিণমেক প্ৰদেশলৈকে গৈছিল। ইয়াৰপৰা উভতি আহি তেওঁ জাহাজৰ পৰিচালক বা কেপ্টেইন হোৱাৰ যোগ্যতা লাভ কৰে।

আমুন্দচেনে এইদৰে আভয়ানকাৰীৰ সকলো দক্ষতা অৰ্জন কৰি নিজে তেওঁ শৈশৱৰ সপোন বাস্তৱত পৰিণত কৰিবলৈ উঠি-পৰি লাগিল। তেওঁৰ লক্ষ্যস্থল হ'ল তেতিয়াও অনাৱিষ্কৃত স্নমেক। এই সময়ৰ বিখ্যাত বৈজ্ঞানিক আৰু ভ্ৰমণকাৰীসকলৰপৰা তেওঁ দিহা পৰামৰ্শ ললে। কিন্তু এনে এটা অভিযানত বহুত টকাৰ প্ৰয়োজন। আমুন্দচেনৰ হাতত টকা নাই। বন্ধু-বান্ধৱৰপৰা ধাব কৰি তেওঁ “জোৰা” নামৰ ৪৭ বছৰীয়া পুৰণি জাহাজ আৰু আৱশ্যকীয় যন্ত্ৰপাতি যোগাব কৰি ললে। এইখন আগেয়ে উত্তৰ মহাসাগৰত মাছমৰীয়া জাহাজ আছিল। এইদৰে অতি কষ্টে সকলো পৰিকল্পনা শেষ কৰি ৬ জন বিশিষ্ট সহকৰ্মী লগত লৈ আমুন্দচেনে ১৯০৩ চনত গ্ৰানলেণ্ডলৈ যাত্ৰা

কৰিলে। তেওঁক টকা ধাৰে দিয়া মহাজনসকলৰ এজনেও টকা ওভোতাই পাব বুলি আশা কৰা নাছিল।

গ্ৰীনলেণ্ডৰ পশ্চিম উপকূলত থকা গডহাভেনত আমুন্দচেনৰ দল প্ৰথমতে উপস্থিত হয়। তাৰ পিচত মেল-ভাইল উপসাগৰ পাৰ হৈ বিচ্ছি দ্বীপত বয়গৈ। তাৰ পিচত কোনোৱে আগেয়ে নোযোৱা সাগৰৰ মাজেদি গৈ আমুন্দচেনে কিং উইলিয়াম লেণ্ড নামৰ এখন ঠাইতে সেইবাৰৰ শীত কালটো কটাবলৈ মনস্থ কৰে। “জোৰা” জাহাজখন তেওঁলোকে যি ঠাইত বখাইছিল—সেই ঠাইৰ নামাকৰণ কৰিলে “জোৰাহাভন্”। শীত কালত তেওঁলোকে তাত বসতি কৰা এন্সিমোলোকসকলৰ লগত বন্ধুত্ব কৰে আৰু তাৰ সকলো প্ৰাকৃতিক কথা ভালদৰে বুজি লয়।

জোৰাহাভন্ এৰি তেওঁলোকে লাহে লাহে আগুৱাবলৈ ধৰিলে। কুঁৱলী আৰু বৰফ স্তূপৰপৰা তেওঁলোকৰ “জোৰা” জাহাজে নানা আলকাল পাইছিল। খোজৰ মূৰত খোজ দিয়াৰ দৰে জোৰা জাহাজ উত্তৰলৈ গৈ আছিল, কিন্তু এনেতে এটা ঠেক প্ৰণালীত আহি জাহাজখন সোমায়। তাত পানী ইমান তৰাং আছিল যে জাহাজ পাৰ হোৱা অসম্ভৱ হৈ পৰিছিল; আৰু এই প্ৰণালীৰে উত্তৰলৈ নগলে আন কোনো পথ নাছিল। সি যিয়েই নহওক, তেওঁলোকে অৱশেষত অতি কষ্টেৰে এই প্ৰণালী অতিক্ৰম কৰি আকৌ এটা নতুন বিপদত পৰিল। এটা বৰফস্তূপে তেওঁলোকৰ বাট ভেটি ধৰিলে। এইবাৰ তেওঁলোকৰ উপায় নোহোৱা হ'ল; কিন্তু আমুন্দচেন অধৈৰ্য্য নহৈ অতি লাহে লাহে তাৰ কাষে কাষে যাবলৈ ধৰিলে। এই বিপদ পাৰ নোহোৱালৈকে আমুন্দচেনৰ খোৱা বা শোৱা নহৈছিল। অসীম ধৈৰ্য্য, সাহস আৰু কষ্টেৰে এই বিপদো পাৰ হৈ আমুন্দচেনৰ জাহাজ আগুৱাই গৈছিল। এই পথ পিচলৈ উত্তৰ-পশ্চিম পথ ৰূপে জনাজাত হয়।

তাৰ পিচত আমুন্দচেনৰ জাহাজে উত্তৰ মহাসাগৰত তিনি মাছ

মৰা কানাডা দেশীয় জাহাজ “চাৰ্লচ্ হানচেন” দেখিবলৈ পায়। এই জাহাজৰ কেপ্টেইনে বিপদসঙ্কুল উত্তৰ-পশ্চিম পথ অতিক্ৰম কৰা বাবে আমুন্দচেনক অভিনন্দন জনায়। তেওঁৰ কৃতকাৰ্য্যতাৰ বাতৰি চাৰিউপিনে বিয়পি পৰে আৰু আমুন্দচেনৰ নাম গোটেই পৃথিৱীত প্ৰচাৰ হয়। কিন্তু অলপ দূৰ যোৱাৰ পিচতে জাহাজ আকৌ যাব নোৱাৰা হৈ পৰে; কাৰণ চাৰিওকাষে ইমান বৰফ জমি গ’ল যে বাট একে-বাৰেই বন্ধ হৈ পৰিল। তেওঁ সেই শীত কালটো তাতেই কটাবলৈ মনস্থ কৰে। শ্লেজ গাড়ীৰে তাৰপৰা আমুন্দচেনে আলাস্কাৰ ঈগল চিটিলৈ গৈ নিজৰ অৱস্থানৰ কথা তাঁৰযোগে বিশ্ববাসীক জনায়।

এই অভিযানত তেওঁ দুটা সমস্যাৰ সমাধান কৰিলে। তাৰ প্ৰথমটো হ’ল—আগেয়ে অসাধ্য বুলি ভবা উত্তৰ মহাসাগৰৰ উত্তৰ পশ্চিম পথ অতিক্ৰম কৰা, আৰু দ্বিতীয়টো হ’ল এই যাত্ৰাতে আমুন্দচেনে চৌম্বিক উত্তৰ মেৰুৰ অৱস্থান নিৰ্ণয় কৰিলে। ইয়াৰ অৱস্থান হ’ল—৭০ ডিগ্ৰী ৩০ মিনিট উত্তৰ অক্ষৰেখা আৰু ৯৫ ডিগ্ৰী ৩০ মিনিট পশ্চিম দ্ৰাঘিমাতে।

ইয়াৰ পিচৰ আমুন্দচেন দেশলৈ উলাটি আহে আৰু নানা দেশত তেওঁৰ ভ্ৰমণৰ বিষয়ে বক্তৃতা দি ফুৰে। এই বক্তৃতাবোৰত তেওঁ বহুতো টকা পাইছিল আৰু তাৰেই তেওঁ সকলো পুৰণি ধাৰ পৰিশোধ কৰিছিল। কিন্তু আমুন্দচেনৰ মন আছিল উত্তৰ মেৰুত। বিখ্যাত ভ্ৰমণকাৰী নানচেনৰ দৰে তেওঁ উত্তৰ মেৰুলৈ যোৱাৰ দিহা কৰিবলৈ ধৰিলে। নানচেনে নিজে বিশেষ ভাৱে তৈয়াৰ কৰা “ফ্ৰাম” জাহাজ খন আমুন্দচেনে যোগাৰ কৰিলে। উত্তৰ মহাসাগৰৰ পূবেদি গৈ নানচেনৰ অভিযান বিফল হ’ল। সেইবাবে আমুন্দচেনে আলাস্কাৰপৰা মেৰুলৈ যাবলৈ স্থিৰ কৰিলে। এইদৰে উত্তৰ মেৰু অভিযানৰ যো-জা কৰি থাকোতে ১৯০৯ চনত এদিন খবৰ ওলাল যে আমেৰিকাৰ আৱিষ্কাৰক ৰবাৰ্ট পেৰীয়ে ইতিমধ্যে উত্তৰ মেৰু জয় কৰিলে।

আমুন্দচেন প্ৰথমতে অলপ হতাশ হৈছিল কিন্তু তাৰ পিচত স্থিৰ কৰিলে যে তেওঁ দক্ষিণ মেৰুলৈ অভিযান চলাব। কিন্তু এই লক্ষ্যস্থান গোপনে ৰাখি আমুন্দচেনে যাত্ৰাৰ আয়োজন কৰাত লাগিল। তেওঁ “ফ্ৰাম” জাহাজেৰে দক্ষিণ মেৰুলৈ আগবাঢ়িল, আৰু এই সময়তে তেওঁ কেপ্টেইন স্কটলৈ উপৰোক্ত সেই বিখ্যাত টেলিগ্ৰাম খন কৰে।

ইয়াৰ আগতে দক্ষিণ মেৰুলৈ কেইবা জনো ভ্ৰমণকাৰীয়ে যোৱাৰ চেষ্টা কৰিছিল। কেপ্টেইন কুকে অষ্ট্ৰেলিয়াৰ দক্ষিণত এখন মহাদেশ থকা বুলি ভাবি ৭১° ডিগ্ৰী ১০ মিনিট অক্ষৰেখালৈ যায়। তাৰ পিচত ১৮২৩ চনত ৭৪° দক্ষিণ অক্ষৰেখা পাৰ হয়। এইজনা আৱিষ্কাৰকৰ সোঁৱৰণীতেই দক্ষিণ আমেৰিকাৰ দক্ষিণত থকা সাগৰ খনৰ নাম ৱাডেল সাগৰ দিয়া হয়। চাৰ জেমচ্ ক্লাৰ্ক ৰচে ভিক্টোৰীয়া লেণ্ড আৱিষ্কাৰ কৰি তেওঁৰ দুখন জাহাজ “এৰিবাচ” আৰু “টেব”ৰ নাম অনুসৰি তাত থকা দুটা আগ্নেয়গিৰিৰ নামাকৰণ কৰে। দক্ষিণ মহাদেশত পদাৰ্পণ কৰি ‘ৰবচগ্ৰেভিঙ্ক’ নামেৰে এজন নবৰে দেশীয় নাৱিকে এটা শীতকাল তাতেই কটাই আহে। এওঁৰ উপদেশ মতেই আমুন্দচেনে দক্ষিণ মহাদেশৰ বৰফৰ মাজত এটা শীতকাল কটাই তাৰ পিচৰ জহকালত শ্লেজ গাড়ীৰে মেৰুলৈ যোৱাৰ কথা ভাবিছিল। ৰবাৰ্ট স্কটে ১৯০২ চনত ৮২° ডিগ্ৰী ১৭ মিনিট দক্ষিণ অক্ষৰেখালৈ যায়। ১৯০৯ চনত চাৰ আৰ্ণেষ্ট চেকলটনে ৮৮° ডিগ্ৰী ২৩ মিনিট দক্ষিণ অক্ষৰেখাত উপনীত হয়। এওঁ কুমেৰুপৰা মাত্ৰ ১১৩ মাইল দূৰত আছিল।

আমুন্দচেন পোনতে “গ্ৰেট আইচ বেৰিয়াৰ” নামৰ এটা ডাঙৰ বৰফৰ প্ৰাচীৰত তেওঁৰ প্ৰাথমিক বাহৰ স্থাপন কৰিবলৈ মনস্থ কৰে। এই হিম-প্ৰাচীৰ কেইবা শ মাইল দীঘল আৰু ওখই প্ৰায় ১০০ ফুট আছিল। আন অভিযানকাৰীসকলে এটা ভাঁহি থকা হিম-প্ৰাচীৰৰ ওপৰত বাহৰ কৰা অতি বিপদজনক বুলি ভাবিছিল।

কাৰণ তাৰ অৱস্থানৰ পৰিবৰ্তন হ'ব পাৰে। কিন্তু আমুন্দচেনে বিশ্বাস কৰিছিল যে এই প্ৰাচীৰৰ তলত কঠিন শীল আছে আৰু ই কোনোমতেই স্থানান্তৰিত হোৱাৰ সম্ভৱ নহয়। সকলো হকা-বধা উপেক্ষা কৰি যেতিয়া তেওঁ এই হিম-প্ৰাচীৰৰ ওপৰত থকা তিনি উপসাগৰৰ পাৰত বাহৰ স্থাপন কৰিলে, তেতিয়া তেওঁলোকে অতি সহজে এই হিম প্ৰবাহৰ ওপৰেদি অহা-যোৱা কৰিব পাৰিলে। বৰফৰ মাজত এডোখৰ আশ্ৰয়স্থান নিৰ্বাচন কৰি তেওঁলোকে সকলো বয়-বস্তু তালৈ নিয়ে। জাহাজ খন তিনি উপসাগৰতে ৰাখিলে আৰু শীতকাল অহাৰ আগতে মেকলৈ যোৱা বাটত কেইবাটাও বাহৰ কৰি তাত খোৱা বস্তুকে আদি কৰি যাৱতীয় আৱশ্যকীয় সম্ভাৰ জমাকৈ থলে। এইদৰে আমুন্দচেনে ৮২° ডিগ্ৰী দক্ষিণত তেওঁৰ সৰ্বশেষ বাহৰ স্থাপন কৰিছিল।

অৱশেষত ১৯১১ চনৰ ১৯ অক্টোবৰৰ দিনা চাৰিজন বন্ধু লগত লৈ আমুন্দচেন দক্ষিণ মেক অভিমুখে বাৰণা হ'ল। প্ৰত্যেক জনেই ১০টা কুকুৰে টনা শ্লেজ গাড়ী একোখনত উঠি গৈছিল। বহুত দিনৰ আগৰপৰাই তেওঁলোকৰ যাত্ৰা সুপৰিকল্পিত হোৱাই ৮৫° ডিগ্ৰী দক্ষিণ অক্ষৰেখালৈ যোৱাত আমুন্দচেনৰ বিশেষ একো বিপদ নহল। এই অক্ষৰেখাৰপৰা কুমেৰু প্ৰায় ৩৪০ মাইল দূৰত আছিল। ইয়াতে 'গ্ৰেট আইচ বেৰিয়াৰ' অতিক্ৰম কৰি তেওঁ মাটিত ভৰি দিলে, আৰু ওখ পৰ্বত পাৰ হ'ব লগীয়া হ'ল। ৮২° ডিগ্ৰী দক্ষিণ অক্ষৰেখা পাৰ হৈ প্ৰত্যেক পাঁচ মাইল অন্তৰে অন্তৰে তেওঁলোক উভতি আহোঁতে প্ৰয়োজনীয় বয় বস্তুবোৰ একোটা বৰফৰ ঘৰ সাজি জমাকৈ থৈ গৈছিল। পোনতে বতৰ তেওঁলোকৰ অনুকূলে আছিল। আমুন্দচেনে প্ৰায় ৫০০০ ফুট ওখ বৰফৰ পৰ্বত এখন বগাব লগীয়া হয়। এই সময়তে বতৰ বৰ বেয়া হয় আৰু ভীষণ ধুমুহা বতাহ বৰলৈ আৰম্ভ কৰে। এনেয়ে বৰফ, তাতে ধুমুহা বতাহ হোৱাত তেওঁলোক পাঁচদিন তনুৰ পৰা বাজ হ'ব পৰা নাছিল। কিন্তু তেওঁলোক এইদৰে একেবাৰে

পাঁচ দিন বন্ধ হৈ থাকিবলগীয়া হোৱাত ভাগৰি পৰিল। আৰু তাৰ পিচত ধুমুহা বতাহকো উপেক্ষা কৰি আমুন্দচেন আগবাঢ়িল। তেওঁলোকৰ বাটৰ চাৰিওকাষে বতাহে ভাঙি দিয়া বৰফৰ টুকুৰা সিঁচৰিত হৈ পৰিছিল। ইয়াৰ পিচত তেওঁলোকে আকৌ এটা হিমপ্ৰবাহ অতিক্ৰম কৰিবলগীয়া হয়। এই হিমপ্ৰবাহ পাৰ হওঁতে তেওঁলোকে অশেষ কষ্ট পায় আৰু সেই বাবে তাৰ নাম হয় 'ভূতৰ হিমপ্ৰবাহ', (Devil's Glacier)। ইয়াৰপৰা নামি তেওঁলোক এখন মালভূমিৰ মাজেদি দক্ষিণ মেকলৈ যাবলৈ ধৰে। আৰু ডিচেম্বৰ মাহৰ ৬ তাৰিখে আগেয়ে যোৱা ছেকলটনৰ শেষ সীমা ৮৮° ডিগ্ৰী ২৩ মিনিট দক্ষিণ অক্ষৰেখা পায়গৈ। অৱশেষত ১৯১১ চনৰ ১৪ ডিচেম্বৰৰ দিনা আমুন্দচেন দক্ষিণ মেকত উপস্থিত হয়। তাত তেওঁলোক ৪ দিন আছিল। মেকত এখন তনু তৰি তাৰ ভিতৰত তেওঁলোকৰ নাম বৰফেৰে লেখি ৰাখিছিল। নবৰে দেশীয় পতাকা এখন উত্তোলন কৰি দক্ষিণ মেক জয়ৰ গোঁৱৰ অৰ্জন কৰি আমুন্দচেনে লাহে লাহে ওভতা-যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। আগেয়ে যাওঁতেই বাটত দিশৰ চিন দি যোৱাত আৰু খোৱা বস্তু জমাই থৈ যোৱাত তেওঁলোকে অতি সহজে আৰু বেগাই উভতি আহিব পাৰিছিল। তেওঁলোকৰ প্ৰায় এমাহ পিচত কেপ্টেইন স্কটে দক্ষিণ মেকত পদাৰ্পণ কৰিছিল। ১৯১২ চনৰ জুন মাহত আমুন্দচেনে "ফ্রান্স" জাহাজেৰে উভতি আহি নবৰে পায়হি। সমগ্ৰ ইউৰোপতে ৰাজসন্মানেৰে সন্মানিত কৰি তেওঁক অভ্যর্থনা জনোৱা হয়।

দেশৰ ধন সোণ আদৰ অভ্যর্থনাই আমুন্দচেনৰ মন বান্ধি ৰাখিব পৰা নাছিল। তেওঁ পুনৰ উত্তৰ মহাসাগৰত থকা দ্বীপসমূহ আৱিষ্কাৰৰ অৰ্থে যাবলৈ সাজু হৈছিল। কিন্তু ঠিক সেই সময়তে ইউৰোপত প্ৰথম মহাসমৰ আৰম্ভ হয়। তেতিয়া এনে ভ্ৰমণ অসম্ভৱ হৈ পৰে।

১৯১৮ চনত যুদ্ধৰ অৱসান হোৱাৰ পিচত আমুন্দচেনে নিজ তত্ত্বাবধানত মেক সাগৰৰ উপযোগীকৈ এখন জাহাজ নিৰ্মাণ কৰাইছিল

আৰু সেই দেশৰ বাণীৰ নাম অনুসৰি জাহাজখনৰ নাম থৈছিল “মাউদ”। এই জাহাজেৰে উত্তৰ মেক প্ৰদেশীয় ঠাইবোৰ ভ্ৰমণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁ আকৌ যাত্ৰা কৰে। কিন্তু অগভীৰ সোঁতত পৰি তেওঁৰ “মাউদ” জাহাজ বৰফৰ মাজত বন্ধ হৈ গ’ল। একে ঠাইতে দুটা শীতকাল কটায়ো জাহাজ উলিয়াব নোৱাৰি আমুন্দচেনে এই ভ্ৰমণৰ আশা পৰিত্যাগ কৰে। এই সময়ত আমুন্দচেনৰ মনত এটা নতুন বুদ্ধি খেলায় আৰু আকাশী-জাহাজেৰে মেক অঞ্চল পৰিদৰ্শন কৰাৰ উপায় ভাবিবলৈ ধৰে। লিনকন্ এলচ্‌ৱৰ্থ নামৰ এজন আমেৰিকান বৈজ্ঞানিকৰ লগত তেওঁ এই উদ্দেশ্যে কেইবা বছৰো মেক প্ৰদেশত ভ্ৰমণ কৰে আৰু ১৯২৬ চনৰ মে মাহত আকাশী-জাহাজেৰে উত্তৰ মেক আৱিষ্কাৰ কৰে। কিন্তু তেওঁতকৈ দুদিন আগতে ‘বাইয়াৰ্ড’ নামৰ আমেৰিকান বৈমানিক এজন আকাশী-জাহাজেৰে মেকত উপস্থিত হয়।

১৯১৮ চনত “ইটালীয়া” নামৰ বিমান এখন মেক প্ৰদেশত ধ্বংস হোৱাৰ বাতৰি গোটেই পৃথিৱীতে বিয়পি পৰে। জেনেৰেল নোবাইল নামে এজন ভ্ৰমণকাৰী এই বিমানখনেৰে মেক প্ৰদেশ আৱিষ্কাৰৰ বাবে আহিছিল। এনে বাতৰি শুনি আমুন্দচেনে তৎক্ষণাত ধ্বংস হোৱা জাহাজখন আৰু বৈমানিক জনক বিচাৰি নিজেই আকৌ মেক প্ৰদেশলৈ যাবলৈ আগবাঢ়ি গল। ১৯২৮ চনৰ জুন মাহৰ ১৮ তাৰিখে “ট্ৰমচো” বিমান-ঘাটিৰপৰা যাত্ৰা কৰে। কিন্তু সহকৰ্মী এজনৰ উদ্ধাৰৰ চেষ্টাত আমুন্দচেনে নিজেও প্ৰাণ দিলে। এই যাত্ৰাৰপৰা তেওঁ আৰু উভতি নাছিল। আমুন্দচেনৰ দুঃসাহসিক ভ্ৰমণ-কাহিনীয়ে গোটেই পৃথিৱীতে তেওঁৰ নাম অমৰ কৰি ৰাখিছে।
